

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Καθηγητοῦ
τῆς Βαρβακείου Σχολῆς

Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ Α' Μονοταξίου Προτύπου
τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Διὰ τὴν Ε' τάξιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων

Εγκριμένη ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, ἀριθ. ἀποφ. 51584/1950

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

18955
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

"ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ,"

ΚΟΡΑΗ 8

ΑΘΗΝΑΙ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Οι Έλληνες πρόκοψαν πολύ νωρίς, καθώς ξέρομε. Δυνατοί στο σώμα κ' έξυπνοι στο μυαλό, προώδευσαν πολύ στα γράμματα και στις τέχνες. Έτσι έκαμαν ένα μεγάλο και σημαντικό πολιτισμό, που τον λέμε *αρχαίο ελληνικό πολιτισμό*. Απ' αυτόν έμαθαν πολλά όλοι οι λαοί του κόσμου.

Τον καιρό αυτόν οι Έλληνες ήταν είδωλολάτρες και χωρισμένοι σε πολλά μικρά κράτη. Κάθε πόλη ζούσε ανέξορτητη κι αποτελούσε ίδιο αίτερο κράτος με δικούς του άρχοντες, με τó στρατό του κ.λ.π.

Αιώνες έζησαν έτσι χωρισμένοι. Τριακόσια πενήντα χρόνια πριν από τó Χριστό ήλθε ó Μέγας Άλέξανδρος, που θέλησε να ένωση όλους μαζί τους Έλληνες σ' ένα μεγάλο κράτος. Μά ύστερα από τó θάνατό του χώρισαν πάλι και ξανάρχισαν τους πολέμους άναμεταξύ τους, που τους άδυνάτισαν.

Πολύ άργότερα ένóθηκαν κ' έκαμαν ένα κράτος, μαά μεγάλη αυτοκρατορία. Πρωτεύουσά της ήταν ή Πόλη, ή ξακουσμένη. Έ αυτοκρατορία αυτή έζησε χίλια χρόνια κ' έκαμε πολλά και άξιόλογα.

Σ' αυτό τó βιβλίό θα μάθωμε πώς οι Έλληνες ένóθηκαν σ' ένα κράτος, πώς δέχτηκαν τó Χριστιανισμό, πώς έζησαν και τί έκαμαν όσο βάσταξε ή Βυζαντινή Άυτοκρατορία, τέλος πώς άδυνάτισαν και σκλαβώθηκαν στους Τούρκους.

Έ ιστορία τής Έλληνικής Άυτοκρατορίας λέγεται *Βυζαντινή Ιστορία*, γιατί ή πρωτεύουσά της, ή Πόλη, λεγότανε στόν καιρό τών άρχαίων Έλλήνων Βυζάντιο. Λέγεται και *Μεσαιωνική Ιστορία*, γιατί βρίσκειται ανάμεσα στην άρχαία και τη νέα ιστορία.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ - ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. ΟΙ "ΕΛΛΗΝΕΣ

Τὰ παλαιότερα χρόνια ἔζησαν δύο σπουδαῖοι λαοί, οἱ "Ελληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι. Κ' οἱ δύο βαστοῦσαν ἀπὸ μιὰ μεγάλη φυλή, ποὺ ζοῦσε στὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης. Ἀπ' ἐκεῖ κατέβηκαν οἱ "Ελληνες στὴν Ἑλλάδα, οἱ Ρωμαῖοι στὴν Ἰταλία.

Πρῶτοι πρόκοψαν οἱ "Ελληνες. Ὑψηλοὶ καὶ ὠραῖοι, δραστήριοι καὶ ἐργατικοί, δούλευαν καλύτερα τὴ γῆ, ἔκτιζαν ὠραῖα σπίτια, ντύνονταν καλά. Ἐκαμαν καράβια καὶ ταξίδευαν σὲ μακρινὲς θάλασσες, πρόκοψαν στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες, ἔκτισαν θαυμαστοὺς ναοὺς ἀπὸ μάρμαρο, μὲ μιὰ λέξη δημιούργησαν ἕνα μεγάλο πολιτισμό, ποὺ τὸν λέμε ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πολιτισμό.

Τὸν παλαιότερο καιρὸ οἱ "Ελληνες ζοῦσαν μονάχα στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία. Ἀργότερα ἀπλώθηκαν σὲ διάφορα μέρη, στὰ τέσσερα ἄκρα τῆς Μεσογείου. Σ' ὅλα τὰ παράλια, ἀπὸ τὸ βᾶθος τῆς Μαύρης Θάλασσας ὡς τὸ Γιβραλτάρ, ἔκτισαν πόλεις καὶ χωριά, ποὺ τὰ ἔλεγαν ἀποικίες.

Ἔτσι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπῆρε μεγάλη ἔκταση. Ὅπου πῆγαν οἱ Ἕλληνες, ἔφεραν τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴ μόρφωσή τους, πολιτίσαν τὶς χώρες, ὅπου πῆγαν καὶ κάθησαν, τοὺς λαοὺς ποὺ ἦταν στὴ γειτονιά τους.

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ Ἕλληνες ἦταν εἰδωλολάτρες. Ἐλάτρευαν δηλαδὴ πολλοὺς θεοὺς, τὸ Δία, τὸν Ποσειδῶνα, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηνᾶ κλπ. Ἦταν ἐπίσης χωρισμένοι σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη. Ὑπῆρχεν ἕνα κράτος τῆς Σπάρτης, ἕνα ἄλλο τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν, τῆς Μακεδονίας. Ὑπῆρχαν σχεδὸν τόσα κράτη ὅσες καὶ πόλεις. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἦταν πολὺ προκομμένα, ὅπως τῆς Μιλήτου στὴ Μ. Ἀσία, τῆς Κορίνθου στὴν Ἑλλάδα καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ ἦταν ἕνα θαῦμα. Τὰ κράτη ὅμως αὐτὰ ἔκαμναν πολέμους μεταξὺ τους καὶ ἀδυνατίζαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἦλθε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ποὺ ἔνωσε γιὰ ἕναν καιρὸ τοὺς Ἕλληνες. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὸ θάνατό του, οἱ στρατηγοὶ του χώρισαν τὴ μεγάλη αὐτοκρα-

τορία του σὲ μικρότερα κράτη. Ἄρχισαν πάλι τοὺς πολέμους, πού ἀδυνατίσαν ὅλους. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν κατόπιν ν' ἀνισταθοῦν στοὺς Ρωμαίους.

Ἀσκήσεις. — 1. Πάρτετε ἓνα ἰδιαίτερο τετράδιο γιὰ τὴν Ἱστορία. Γράφετε ἐκεῖ μέσα τὰ ὀνόματα τῶν σπουδαίων χωρῶν, πόλεων καὶ προσώπων, μὲ λίγες ἐξηγήσεις γιὰ τὴν καθεμιὰ καὶ τὸν καθένα. Σημειώνετε καὶ τὶς χρονολογίες. — 2. Κοιτάξτε στὸ χάρτη σας τὴν Ἑλλάδα, τὴ Μ. Ἀσία καὶ τὶς χῶρες πού πῆγαν καὶ κάθησαν οἱ Ἕλληνες. — 3. Νὰ ἰδῆτε ποιὲς χῶρες ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐξουσίαζε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. — 4. Νὰ σκεφθῆτε πόσο προκομμένοι ἦταν οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ πόσο καλὸ ἔκαμαν στὸν κόσμον μὲ τὴν προκοπὴ τους.

2. Οἱ Ρωμαῖοι

Οἱ Ρωμαῖοι στὴν ἀρχὴ ἦταν ἓνας μικρὸς λαός. Τὸ ὄνομά τους τὸ πῆραν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά τους, τὴ Ρώμη, πού ἦταν μικρὴ πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπάνω στὸν Τίβερη ποταμὸ, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἡ Ρώμη μεγάλωσε σιγά-σιγά, ἐξουσίασε ὅλη τὴν Ἰταλία καὶ ἔκαμε δυνατὸ κράτος.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, πού τοὺς εἶχαν στὴ γειτονιά τους. Στὴν Ἰταλία καὶ στὸ μεγάλο νησί πού εἶναι κοντὰ τῆς, στὴ Σικελία, ἦταν μεγάλες, πλούσιες καὶ πολὺ ἀναπτυγμένες ἑλληνικὲς ἀποικίες, ἡ Κύμη, ὁ Τάρας, οἱ Συρακοῦσες. Οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι ἦταν καλοφτιαγμένοι καὶ γεροὶ ἄνθρωποι, τακτικοί, ἐργατικώτατοι, πού μὲ πολλὴ ἀγάπη καλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια τους.

Εἶχαν καὶ πολὺ καλὴ κυβέρνησις, ἓνα συμβούλιο ἀπὸ ἠλικιωμένα καὶ σοβαρὰ πρόσωπα, πού τὸ ἔλεγαν *Σύγκλητος*. Εἶχαν καὶ δύο ἄρχοντες, πού κυβερνοῦσαν ἓνα χρόνον μονάχα καὶ πού λέγονταν *Ἵπῆτοι*. Τὸν παλαιότερο αὐτὸν καιρὸ, προτοῦ ἀκόμα γεννηθῆ ὁ Χριστός, ἡ Ρώμη ἦταν *δημοκρατία*.

Οἱ Ρωμαῖοι διακρίθηκαν ἰδιαίτερα στὰ πολεμικά. Ἐκαμαν τὸν καλύτερο στρατὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Κανέννας στρατὸς δὲν μπόρεσε

Ἕνας Ρωμαῖος

ν' ἀντισταθῆ στὰ στρατεύματα τῆς Ρώμης, σὺς λεγεῶνες, ὅπως τὰ ἔλεγον. Οἱ Ρωμαῖοι βγήκαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ κυρίευσαν ἐκτεταμένους χώρους. Πιάσθησαν πρῶτα μὲ μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια πολιτεία, τὴν *Καρχηδόνα*, ποὺ ἦταν στὴν Ἀφρική. Ἐγίναν μεγάλοι πόλεμοι, ποὺ βάσταξαν πολλὰ χρόνια. Ἡ Ρώμη νίκησε καὶ κατέστρεψε τὴν Καρχηδόνα.

Οἱ Ρωμαῖοι κτύπησαν ὕστερα τὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἦ κατὰστασὴ τῆς δὲν ἦταν διόλου καλή. Νίκησαν πρῶτα τὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας, Τέλος, τὸ 146 π.Χ., κυρίευσαν ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Στὴ Δύση ὑπέτοξαν τὴν Ἰσπανία, τὴ Γαλατία, τὴ Βόρεια Ἀφρική. Στὴν Ἀνατολή, τὴ Μ. Ἀσία, τὴ Συρία καὶ τὴν Αἴγυπτο.

Αὐτὰ ἔγιναν στὰ 200 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

Ἀσκήσεις. — 1. *Νὰ βρῆτε πρῶτα στὸ χάριτη τοῦ βιβλίου, ὕστερα στὸ γεωγραφικὸ χάριτη τὴν Ἰταλία, τὴ Ρώμη, τὸν ποταμὸ Τίβερη, τὴν ἀπόσταση τῆς Ρώμης ἀπὸ τὴν θάλασσα.* — 2. *Ποιά ἦταν τὰ προτερήματα τῶν Ρωμαίων;* — 3. *Τίνος ἦταν τὸ κράτος πρῶτα καὶ τίνος ἔγινε μετὰ τοὺς πολέμους;* — 4. *Πῶς ἔλεγον τὰ στρατεύματα τῆς Ρώμης;* — 5. *Γιατί οἱ Ρωμαῖοι νίκησαν τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ἄλλους λαούς;*

3. Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία.

Ἡ Ρώμη σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἦταν δημοκρατία. Τὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσαν ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ δύο Ὑπατοί. Μὲ τοὺς πολέμους ὅμως κέρδισαν μεγάλη δύναμη οἱ στρατιωτικοί, ποὺ φιλοδόξησαν νὰ κυβερνήσουν μόνον τὸ κράτος, ὅπως ὁ Σύλλας καὶ ὁ περίφημος Ἰούλιος Καῖσαρ. Ἐγίναν πολλοὶ πόλεμοι μετὰ τῶν στρατηγῶν τῆς Ρώμης, τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μάρκου, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα καὶ τοῦ Πομπήτου. Χύθηκε πολὺ αἷμα, ἀναστατώθηκαν καὶ καταστράφηκαν πολλές χώρες.

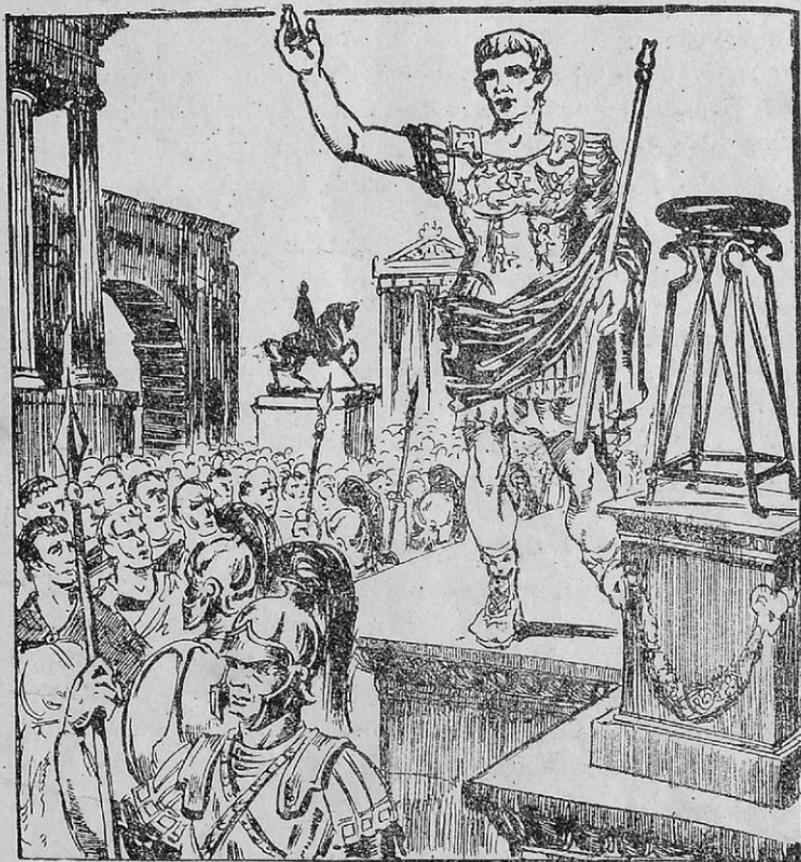
Στὰ χρόνια ποὺ γεννήθηκε ὁ Χριστὸς καὶ εἶχε μεγάλη ἔκταση τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος, τὴν ἐξουσία τὴν πῆρε ὁ Αὐγουστος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα, καὶ ἔγινε μόνος κύριος στὸ ἀπέραντο Ρωμαϊκὸ κράτος, *αὐτοκράτωρ*, ὅπως τὸν εἶπαν οἱ Ρωμαῖοι.

Ἀπὸ τότε τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος τὸ κυβέρνησαν ἀπόλυτοι ἄρχοντες, οἱ *αὐτοκράτορες*, καὶ τὸ κράτος ὠνομάσθη *αὐτοκρατορία*.

Ἡ *Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία* ἦταν τεράστια. Ἐξουσίαζε ἀπέραντες

χωρες στη Δύση και στην Ανατολή. Ένας ανώτατος άρχων, ο αυτοκράτωρ, κυβερνούσε από τη Ρώμη το άπέραντο κράτος.

Οι αυτοκράτορες της Ρώμης ήταν πλούσιοι και δυνατοί. Ο λόγος τους άκουόταν παντού κι όλοι τους έδειχναν σεβασμό και ύπακοή.

Ο Αύγουστος μιλεί στο λαό της Ρώμης. Έμπρός στέκονται στρατιώτες όπλισμένοι.

Ήσυχία και ασφάλεια βασίλευε στις άπέραντες έπαρχίες τους. Οι Ρωμαίοι έκαμαν να παύσουν οι άτέλειωτοι πόλεμοι, που είχαν οι λαοί μεταξύ τους. Κανένας ξένος λαός, κανένας έξωτερικός έχθρός, δέν τολμούσε να ταραξή την ήσυχία της Αυτοκρατορίας. Η Ρωμαϊκή Αυ-

τοκρατορία ἔζησε χρόνια καὶ χρόνια σὲ εἰρήνη. Αὐτὸ ἔκαμε καλὸ τοὺς κατοίκους. Οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας βρῆκαν τὴν ἡσυχία τους, πλούτισαν καὶ πρόκοψαν, ἔκτισαν ὠραῖες καὶ μεγάλες πόλεις. Αὐτὰ ἔγιναν τὸν πρῶτο καὶ δεῦτερο αἰῶνα ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὰ τὰ χρόνια τὰ λένε : *Χρόνια τῆς ρωμαϊκῆς εἰρήνης*.

Ἄσκησεις.—1. *Νὰ κοιτάξετε σιὸ χάρτη τοῦ βιβλίου σας, ὕστερα σιὸ γεωγραφικὸ χάρτη, τὴν ἔκταση τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.*—2. *Ποιὲς χῶρες καὶ ποιὸς λαὸς ἐξουσίαζε;*—3. *Τί διαφορὰ ἔχουν δημοκρατία, βασιλεία, αὐτοκρατορία;*—4. *Τί λέγεται ρωμαϊκὴ εἰρήνη;*

4. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴ Ρώμη.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν, ὅπως εἶπαμε, γενναῖοι στρατιῶτες καὶ κανέναν λαὸς δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ στὴν ὁρμὴ τους. Ἔτσι μπόρεσαν νὰ

ὑποτάξουν πολλοὺς λαοὺς, πρὸ προχωρημένους στὸν πολιτισμὸ, ὅπως ἦταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἦξεραν ἐπίσης νὰ κυβερνοῦν καλὰ τὴν πολιτεία. Δὲν εἶχαν ὅμως μεγάλη ἀνάπτυξη στὴν ἀρχὴ καὶ δὲν καταλάβαιναν πολὺ ἀπὸ γράμματα καὶ ἀπὸ τέχνες. Τότε ποὺ ξεκίνησαν νὰ κυριεύσουν τὸν κόσμον ἦταν γεωργοί, ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ χωράφια τους καὶ τὰ καλλιεργοῦσαν μ' ἐπιμέλεια.

Ὅταν πῆγαν στὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, βρῆ-

καν ἐκεῖ μεγάλο πολιτισμό. Πολλά χρόνια προτοῦ γεννηθῆ ὁ Χριστός, οἱ Ἕλληνες, καθὼς εἶπαμε, εἶχαν προκόψει πολύ. Εἶχαν πόλεις μεγάλες, ἐλεύθερο πολίτευμα, ἔκτιζαν ὠραίους ναοὺς καὶ θέατρα, ἔκαναν θαυμάσια ἀγάλματα, ἔγραφαν λαμπρὰ βιβλία, ποὺ τὰ διαβάζομε σήμερα μὲ θαυμασμό καὶ ἀγάπη. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αἴγυπτο ἰδρύθησαν τὰ ἑλληνικὰ κράτη, τὰ βασίλεια τῶν Διαδόχων, ὅπως ξέρομε, ὅλη ἡ Ἀνατολὴ πῆρε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Στὴν Ἀνατολὴ ἦταν πλούσιες μεγαλοπόλεις, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος, ἡ Κόρινθος καὶ ἄλλες.

Οἱ Ρωμαῖοι λοιπόν, ὅταν ἔφθασαν στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἀνατολή, εἶδαν μὲ ἀπορία ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα πράγματα.

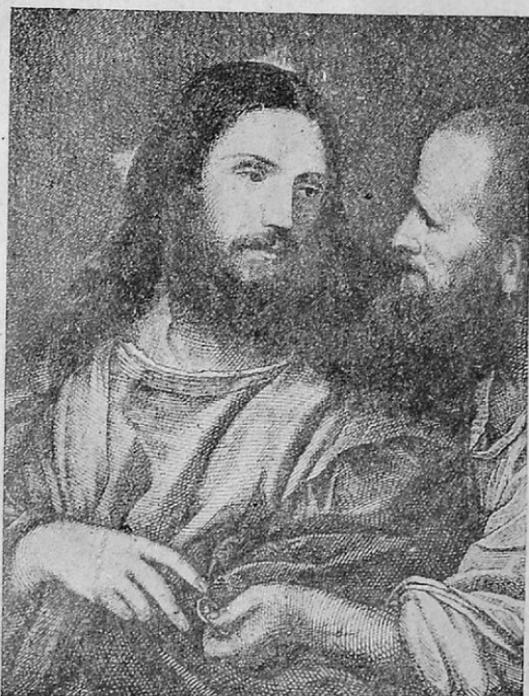
Τοὺς ἔκαμε ἐντύπωση ἡ κομψὴ καὶ ἀναπαυτικὴ κατοικία, ἡ ἐπίπλωσις, τὰ ἐνδύματα, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς. Οἱ Ρωμαῖοι προσπάθησαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ἕλληνες. Ἄρχισαν νὰ κτίζουν πλούσιες καὶ ὠραῖες κατοικίες, νὰ τίς στολίζουν, νὰ φοροῦν λεπτὰ καὶ κομψὰ ἐνδύματα, νὰ κάνουν μαρμάρινους ναοὺς γιὰ τοὺς θεοὺς των. Ἀγάπησαν ἐπίσης τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Πολλοὶ πλούσιοι Ρωμαῖοι πῆραν Ἕλληνες δασκάλους στὰ παιδιὰ τους ἢ τὰ ἔστειλαν νὰ σπουδάσουν στὴν Ἑλλάδα. Διάβαζαν τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ προσπαθοῦσαν νὰ γράφουν κι' αὐτοὶ ὅμοια στὴ γλῶσσα τους, στὴ Λατινικὴ δηλαδή. Ἔτσι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μπῆκε στὴ Ρώμη κι' ἀπὸ κεῖ ἄπλωσε σὲ ὅλο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος, στοὺς Γάλλους, τοὺς Ἰσπανοὺς, τοὺς Γερμανοὺς.

Ἀσκήσεις.—1. Ποιὰ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πολιτισμοῦ;—2. Πότε οἱ Ρωμαῖοι ἄρχισαν νὰ μαθαίνουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες;—3. Ποιὲς ἦταν οἱ μεγάλες πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ὅταν ἔφθασαν οἱ Ρωμαῖοι;—4. Ἐνας ρωμαῖος ποιητὴς εἶπε: «Ἡ Ἑλλὰς νικημένη ὑπέταξε τὸν ἄγριο κατακτητή». Τί σημαίνει αὐτό;

5. Ὁ Χριστιανισμός.

Οἱ λαοὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν εἰδωλολάτρες. Καθένας τους λάτρευε τοὺς θεοὺς ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Οἱ Ρωμαῖοι σεβάσθησαν τὴ θρησκεία τῶν ὑποδούλων λαῶν. Καθενὸς τῆ θρησκεία δὲν τὴν πείραξαν. Ἦταν δηλαδή *ἀνεξίθρησκοι*, ὅπως λέγουν.

Ἔστερα ὅμως ἔγινε μεγάλη ἀλλαγὴ. Στὴν Αὐτοκρατορία ἀπλώθηκε νέα θρησκεία, ὁ Χριστιανισμός. Τὴ νέα θρησκεία τὴ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Ἰησοῦς γεννήθηκε καὶ ἔζησε στὴν Ἰουδαία. Ἐδίδασκε ὅτι ὑπάρχει ἕνας Θεός, ποὺ ἀγαπάει σὰν πατέρας τοὺς ἀνθρώπους. «Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, εἶναι ὅλοι ἴσοι, εἶναι ἀδελφοὶ καὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Χριστός καὶ ὁ Φαρισαῖος

Ἀγαπᾶτε ὅλους τοὺς ἄλλους σὰν τὸν ἑαυτό σας. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μεγαλύτερο προτέρημα. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πρόσκαιρη. Ὅλοι οἱ βασανισμένοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι θὰ βροῦν ἀνάπαυση καὶ χαρὰ στὴν ἄλλη ζωή».

Οἱ ἄνθρωποι ἀκούγαν τὴ διδασκαλία του μὲ συγκίνηση. Τοὺς φαινόταν πὼς οἱ λόγοι του ἀνακουφίζουν, πὼς ἀνυψώνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ ζωὴ καὶ τὸν φέρνουν σ' ἕναν κόσμον ἀνώτερο καὶ ωραιότερο. Πολλοὶ τὸν ἀκολούθησαν καὶ ἔγιναν μαθητὲς του.

Οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅλοι ὅσοι πίστευσαν σ' αὐτὸν κράτησαν στὴν ψυχὴ τους ζωντανὴ τὴ διδασκαλίαν του καὶ φρόντισαν νὰ τὴ διαδώσουν σ' ὅλον τὸν κόσμον. Αὐτοὶ ἦταν οἱ Ἀπόστολοι. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔδειξαν μεγάλον ζῆλον. Ἐκεῖνος ποὺ δούλεψε μὲ ἰδιαίτερον ἐνθουσιασμόν γιὰ τὴ διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Οἱ πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ ξεχώρισαν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἀπόφευγαν τοὺς εἰδωλολάτρεις, δὲν πατοῦσαν σὲ θεάτρα ποὺ ἦταν ἀπάνθρωπα, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἔβαζαν ἀνθρώπους γὰ μονομαχοῦν ἢ νὰ παλεύουν μὲ ἄγρια θηρία. Μαζεύονταν κρυφὰ γιὰ νὰ τελῶσιν τὴ λατρεία των. Τίς μυστικὰς αὐτὰς συγκεντρώσεις τίς ἔλεγον Ἀγάπες. Τὸ κύριον γνώρισμά των ἦταν ποὺ ζοῦσαν ἐνωμένοι μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἔκαμαν τίς χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Χριστιανικὴ ἐκκλησία σημαίνει ἐνωσις ἐκείνων ποὺ πιστεύουν στὸ Χριστό.

Οἱ πρῶτες χριστιανικὰς ἐκκλησίας ἰδρῦθησαν στὴν Ἰουδαίαν. Ἀργότερα ἔγιναν στὴν Μ. Ἀσίαν, στὴν Ἑλλάδα, στὴν Ἰταλίαν καὶ σ' ὅλες τίς κῶρας τῆς Ῥωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας.

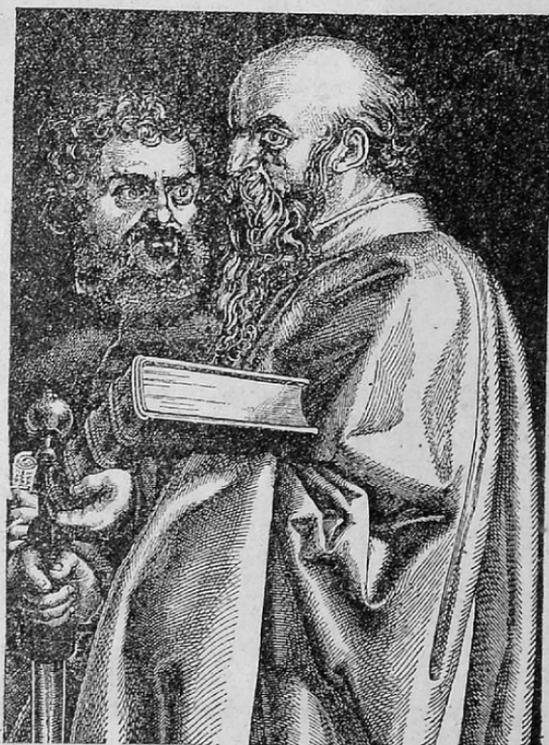
Ἀσκήσεις.— 1. Τί διαφέρει ἡ εἰδωλολατρείαν ἀπὸ τὸ Χριστιανισμόν;— 2. Γιατί οἱ Ἕλληνες, ποὺ ἦταν ἰσοσοφοί, λάτρευαν τὰ εἰδωλα;— 3. Τί θὰ πῆ ἀπόστολος;— 4. Τί σήμαινε ἐκκλησία τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, τί τοὺς Χριστιανούς;

6. Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸν Χριστιανισμόν.

Οἱ Ἕλληνες στὴν ἀρχὴ δυσκολεύθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ Χριστιανισμόν. Ὡς τότε αὐτοὶ εἶχαν διδάξει ὅλον τὸν κόσμον. Πῶς νὰ δεχθοῦν μιὰ θρησκείαν ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν; Ἡ διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων τοὺς φαινόταν πολὺ ἀπλὴ καὶ πολὺ λαϊκὴ. Στὴν Ἀθήναν, στὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ σὲ ἄλλας πόλεις ζοῦσαν τότε πολλοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι, ποὺ ἤξεραν καλὰ τ' ἀρχαῖα γράμματα καὶ δίδασκαν τοὺς νέους τὴ σοφίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ πολέμησαν τὸ Χριστιανισμόν καὶ ἔγραψαν βιβλία, γιὰ ν' ἀποδείξουν πῶς ἡ ἀρχαία θρησκείαν εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν.

Ὁ λαὸς ὅμως σιγὰ-σιγὰ πίστευσε τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ μὲ τὸν καιρὸν πολλοὶ λόγιοι Ἕλληνες ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ δού-

λειψαν με ζήλο, για να στερεώσουν τη νέα θρησκεία. Ήλθαν έπειτα τα παιδιά των Χριστιανών, πν μορφώθηκαν στα Έλληνικά σχολεία

Οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος

κ' έβαλαν όλο το ζήλο τους να υποστηρίξουν τη χριστιανική θρησκεία. Ο Χριστιανισμός πήρε πολύ μεγάλη δύναμη.

Οι λόγιοι Έλληνες έγραψαν βιβλία, για ν' αποδείξουν στους μορφωμένους πώς ο Χριστιανισμός είναι η μόνη άληθινή θρησκεία. Η έλληνική γλώσσα, η τελειότερη της εποχής εκείνης, έγινε όργανο της χριστιανικής θρησκείας και σ' αυτήν γράφηκαν τα Ευαγγέλια, οι Έπιστολές των Άποστόλων και τα πρώτα εκκλησιαστικά βιβλία. Αργότερα οι Πατέρες της Έκκλησίας στην έλληνική έγραψαν τα συγγράμ-

ματά τους. Στή Δύση μόνο, πού δὲν ἤξεραν ἑλληνικά, ἔγραφαν στὰ λατινικά, τὴ γλῶσσα δηλαδή τῶν Ρωμαίων.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα βοήθησε πολὺ νὰ διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμός, διότι οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι σ' ὅλες τὶς χῶρες ἤξεραν τὰ ἑλληνικά καὶ μπορούσαν νὰ καταλάβουν τὰ βιβλία, πού ἦταν γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ, εἴτε τοὺς κήρυκες πού μιλοῦσαν σ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα.

Ἀσκήσεις.—1. *Γιατί οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν νὰ χωρισθοῦν τὴν εἰδωλολατρεία ;*—2. *Σὲ ποιά γλῶσσα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γράφθηκαν ἐκκλησιαστικά βιβλία ;*—3. *Πῶς βοήθησε ἡ ἑλληνικὴ τὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ ;*

7. Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ μάρτυρες.

Ὁ Χριστιανισμὸς πρόκοψε καὶ ἄπλωσε πολὺ γρήγορα. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἀηδιάσει τὴν παλιὰ θρησκεία. Δὲν πίστευαν πιά πολλοὺς θεοὺς, πού δὲν τοὺς ἔδιναν καμιὰ παρηγοριὰ καὶ οὔτε ἐλάφρωναν τὸν πόνο τους, ἐνῶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἦλθε σὰν παρηγοριὰ, σὰν ξαλάφρωμα στοὺς πτωχοὺς, στοὺς κατατρεγμένους, πού στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς των καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυνατῶν. Μιλοῦσε μὲ συμπάθεια στοὺς μικροὺς καὶ ταπεινοὺς καὶ δίδασκε πῶς αὐτοὶ εὐκολώτερα θὰ μποῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν παρὰ οἱ πλοῦσοι καὶ οἱ δυνατοί. Γι' αὐτὸ σ' ὅλα τὰ μέρη ὁ λαὸς ἄκουε μὲ συγκίνηση τὴν καινούργια διδασκαλία καὶ πίστευσε στὸ Χριστό. Σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν Χριστιανοί, πού ζοῦσαν ἐνωμένοι ἀδελφικά.

Αὐτὸ ἀνῆσύχησε τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἦταν φανατικοί, ἄφηναν τοὺς ὑπηκόους των νὰ ἔχουν ὅποια θρησκεία ἤθελαν καὶ μέσα στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ζοῦσαν εἰρηνικά ὅλες οἱ θρησκείες. Φοβήθηκαν ὅμως τὸ Χριστιανισμό, γιατί μὲ τὴν ἐξάπλωσή του οἱ αὐτοκράτορες ἔχαναν τὴν δύναμή τους. Εἶχαν ἀκόμη τὴν ὑποψία μήπως ὁ κατώτερος λαὸς, ἐνωμένος μὲ τὴν πίστη στὴν καινούργια θρησκεία, κάμει καμιὰ ἐπανάσταση, γιὰ νὰ κτυπήσῃ τὸ Κράτος καὶ τὸν αὐτοκράτορα. Γι' αὐτὸ κινήγησαν τοὺς Χριστιανούς καὶ πολέμησαν νὰ τοὺς ἀφανίσουν μὲ τὰ πιὸ σκληρὰ μέσα. Πρῶτος ἄρχισε τὸ διωγμὸ ὁ μανιακὸς αὐτοκράτωρ *Νέρων*, πού γιὰ νὰ διασκεδάσῃ ἔκαυσε τὴ Ρώμη κ' εἶπε πῶς τὴν ἔκαυσαν οἱ Χριστιανοί. Ἐγίναν

πολλοί διωγμοί σὲ διάφορες ἐποχές. Οἱ σπουδαιότεροι εἶναι δέκα καὶ τοὺς λένε Δέκα διωγμοὺς τῆς Ἐκκλησίας.

Στὶς σκληρὲς αὐτὲς περιστάσεις οἱ Χριστιανοὶ ἔδειξαν μεγάλο θάρρος καὶ ὑπόφεραν μὲ πίστη καὶ μὲ ἡρωϊσμό τὰ βασανιστήρια καὶ πολ-

Ὁ Νέρων καίει τὴ Ρώμη.

λοὶ θυσιάσθησαν γιὰ τὴν πίστη. Ἡ Ἐκκλησία τοὺς ὠνόμασε μάρτυρες. Τὸ θάρρος καὶ ἡ πίστη τῶν μαρτύρων ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση. Πολλοὶ πίστευαν στὸ Χριστὸ βλέποντας τὴν αὐτοθυοία τῶν Χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ βάσταξαν περισσότερο ἀπὸ 200 χρόνια, δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ σταματήσουν τὸ ἄπλωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἀσκήσεις. —1. Γιατί οἱ εἰδωλόλατρες δὲν χώνευαν τοὺς Χριστιανούς; —2. Τί φοβήθηκαν οἱ αὐτοκράτορες;

8. Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Πέρασαν τριακόσια χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Χριστιανισμὸς πρόκοψε καὶ ἄπλωσε σ' ὅλο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος. Στις τέσσερες ἄκρες τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἀμέτρητοι Χριστιανοὶ ἐνωμένοι, ποὺ ἀποτελοῦσαν μεγάλη δύναμη. Οἱ αὐτοκράτορες ὁμως δὲν ἔπαιναν νὰ τοὺς κατατρέχουν.

Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἕνας σπουδαῖος αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης, ὁ Διοκλητιανός, ἐπειδὴ εἶδε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ κυβερνήσῃ μόνος τὴν ἀπέραντη Αὐτοκρατορία, πῆρε ἕνα βοηθό, ἕνα συνάρχοντα ὅπως λέγουν. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἄρχοντες ἔμενε στὴν Ἀνατολή, ὁ ἄλλος στὴ Δύση. Ὑστερα ἀπὸ λίγο οἱ δύο αὐτοκράτορες πῆραν ἀπὸ ἕνα βοηθό. Τὸ κράτος εἶχε τώρα τέσσερες κυβερνήτες. Κατὰ τὰ 300 μ. Χ. ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, ποὺ κυβερνοῦσε τὴ σημερινὴ Γαλλία καὶ τὴ Μεγάλῃ Βρετανία. Τοῦ Κωνσταντίου γιὸς ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος, ποὺ ἀργότερα δοξάσθηκε καὶ ὠνομάσθηκε Μέγας.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μητέρα χριστιανή, τὴν Ἁγία Ἐλένη. Αὐτὴ τὸν ἔκαμε νὰ ἀγαπήσῃ τὴ γέα θρησκεία. Μὰ καὶ ὁ ἴδιος σὰν ἔξυπνος πολιτικός, παρατήρησε πὼς ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε κατανίσει μεγάλη δύναμη μέσα στὸ κράτος.

Ὅταν πέθανε ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ στρατὸς ἔκαμε αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνο. Τὸ κράτος ἦταν τότε ἄνω κάτω. Οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμναν πόλεμο μεταξύ τους. Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Μαξέντιος, ποὺ εἶχε ἔδρα τὴ Ρώμη, θέλησε νὰ κτυπήσῃ τὸν Κωνσταντῖνο, γιὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὴ χώρα του. Ἐκεῖνος, γιὰ νὰ τὸν προλάβῃ, προχώρησε μὲ στρατὸ στὴν Ἰταλία. Ἀνησυχοῦσε ὁμως, γιὰτὶ εἶχε λίγο στρατό.

Ἐκεῖ ποὺ προχωροῦσε, εἶδε ἔξαφνα τὸ μεσημέρι ἕνα φατεινὸ σημεῖο στὸν οὐρανό, ποὺ εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ πάνω σ' αὐτὸ τὰ γράμματα: «Ἐν τούτῳ νίκα». Ὁ Κωνσταντῖνος πρόσταξε κ' ἔκαμαν μιὰ σημαία μ' ἕνα σταυρὸ κ' ἐπάνω τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ. Τὴ σημαία αὐτὴ τὴν εἶπαν λάβαρο. Μ' αὐτὸ ἔδειξε ὁ Κωνσταντῖνος πὼς γίνεται προστάτης καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ γέννησε μεγάλο ἐνθουσιασμὸ στὸ στρατό, γιὰτὶ πολλοὶ στρατιῶτες του ἦταν

Χριστιανοί και πολέμησαν με μεγάλη δομή και χωρίς να λογαριάσουν τη ζωή τους. Ο Κωνσταντίνος νίκησε τον Μαξέντιο και μπήκε στη Ρώμη. Η νίκη του Κωνσταντίνου σήμαινε νίκη του Χριστιανισμού. Τον επόμενο χρόνο, 313, έβγαλε ένα διάταγμα, που το ονόμασαν *Διάταγμα του Μεδιολάνου*, που κατέκρινε τις σκληρότητες εναντίων των Χριστιανών και τους άφηνε έλευθέρους να έξασκοϋν τη θρησκεία τους.

Οι διωγμοί των Χριστιανών έπαυσαν από τότε και ο Κωνσταντίνος έγινε προστάτης της θρησκείας, που την είχαν κατατρέξει τόσο πολυ οι προκάτοχοί του.

Άσκήσεις. — 1. Πόσα χρόνια χρειάσθηκαν για να διαδοθῆ και επικρατήσῃ ο Χριστιανισμός; — 2. Τι λέγεται μεταρρύθμιση του Διοκλητιανού; — 3. Γιατί ο Κωνσταντίνος υποστήριξε το Χριστιανισμό; — 4. Τι είναι λάβαρο;

9. Ο Κωνσταντίνος κτίζει την Πόλη.

Ο Κωνσταντίνος νίκησε όλους τους έχθρους του και έγινε μόνος κύριος της μεγάλης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Από τότε ο Χριστιανισμός κυριάρχησε παντού. Σκέφθηκε τότε να κάνει καινούργια πρωτεύουσα, γιατί δεν ήταν ευχαριστημένος να μένη στη Ρώμη, όπου ζούσαν ακόμη πολλοί ειδωλολάτρες και η παλιά άριστοκρατία δεν αγαπούσε τον αυτοκράτορα.

Αφού γύρισε πολλά μέρη, διάλεξε μιὰ θέση πάνω στο Βόσπορο, εκεί που ήταν το Βυζάντιον, η παλιά ελληνική άποικία, που την έκτισαν πολλούς αιώνες πριν από το Χριστό οι Μεγαρείς. Εκεί έκτισε τη νέα πόλη. Χιλιάδες στρατιώτες δούλεψαν, για να οικοδομήσουν ένα ψηλό και δυνατό τείχος με πολλούς πύργους, από την Προποντίδα, δηλαδή τη θάλασσα του Μαρμαρά όπως λέμε σήμερα, ως τον Κεράτιο κόλπο. Το σχέδιο της Πόλης το βλέπουμε στη σελίδα 18, τα κάστρα στη σελίδα 84.

Μέσα στο τείχος αυτό έκτισε την Πόλη. Τη στόλισε με ώραϊα κτίρια, έκαμε πλατείες και δρόμους μεγάλους κ' έφερε από διάφορες ελληνικές πόλεις σπουδαία καλλιτεχνήματα.

Στά 330 μ.Χ. έγιναν τα εγκαίνια και ο Κωνσταντίνος έφερε εκεί την πρωτεύουσά του. Η νέα πόλη ονομάσθη *Νέα Ρώμη* και άργό-

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος
 Ἄρχαῖο ἀγαλμα. Σὴ βάση βλέπομε τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος
 μὲ λατινικὰ γράμματα.

10. Θρησκευτικές ταραχές και Σύνοδοι.

Ὁ Χριστιανισμὸς νίκησε τὴν εἰδωλολατρεία. Πολὺ γρήγορα ὁμοῦ οἱ χριστιανοὶ χωρίσθηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ μαλώνουν ἀναμεταξύ τους. Ἀφαρμὴ στὶς φιλονικίες ἔδωσαν οἱ αἵρέσεις. Πολλοὶ χριστιανοὶ δηλαδὴ ἤθελαν νὰ δώσουν στὴ διδασκαλίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἐξήγησι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐπίσημην ποὺ δεχόταν ἡ Ἐκκλησία.

Ἐνας πολὺ μορφωμένος παπᾶς στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Ἄρειος, ὑποστήριξε πὼς ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ἀλλὰ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ἦταν ἀντίθετο στὴ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ παραδέχεται πὼς ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, γέννημα καὶ παιδί τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι πλάσμα του.

Ὁ Ἄρειος βρῆκε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἄρχισαν οἱ φιλονικίες καὶ ἦταν κίνδυνος νὰ χωρισθῇ ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Κωνσταντῖνος συγκάλεσε τότε τοὺς ἐπισκόπους νὰ κάμουν συνέδριον γιὰ νὰ λύσουν τὴ διαφορὰ.

Στὰ 325 μ.Χ. μαζεύθηκαν στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας 318 ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐγινε ζωηρὴ συζήτηση. Ἐνας νέος διάκος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀθανάσιος πολέμησε μὲ μεγάλη εὐγλωττία τὸν Ἄρειον. Ἡ Σύνοδος καταδίκασε τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε μιὰ Ἐκθέσιν ἀπὸ ἐπτὰ ἄρθρα, ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεός, ὁμοίος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἀπὸ τότε συνήθισαν νὰ μαζεύωνται οἱ ἐπίσκοποι σὲ συνέδρια, γιὰ νὰ λύσουν τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ ζητήματα. Τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάσθηκαν Σύνοδοι. Ἐπειδὴ στὰ μεγάλα συνέδρια μαζεύονταν ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους, σὰ νὰ ποῦμε ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάσθηκαν Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι. Τέτοια συνέδρια ἔγιναν ἐπτὰ καὶ τὰ λένε στὴ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας αἱ Ἐπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Ἀσκήσεις. — 1. Γιατί ἐφιλονίκησαν οἱ Χριστιανοί; — 2. Τί εἶναι αἵρεση; — 3. Τί εἶναι Σύνοδος; — 4. Νὰ συγκρίνετε τὸν Ἄρειον καὶ τὸν Ἀθανάσιον.

11. Ἰουλιανός. Παραβίασις

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ σπουδαιότεροι σοφοὶ ἦταν εἰδωλολάτρεις. Στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀντιόχεια, στὴν Ἀλεξάν-

δρεια, στή Ρώμη και σὲ ἄλλες μεγάλες πόλεις ὑπῆρχαν σχολεῖα μὲ σοφοὺς δασκάλους, πὺ ἀγαποῦσαν τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμον καὶ τὴν ἑλληνικὴ θρησκεία. Οἱ εἰδωλολάτρεις λόγιοι ἔγραφαν πολλά, γιὰ νὰ δείξουν πὼς ἡ παλιὰ ἑλληνικὴ θρησκεία ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν.

Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ Ἰουλιανός, θέλησε νὰ γυρίσῃ στὴν ἀρχαία θρησκεία. Εἶχε περάσει ἄσχημα τὰ νεανικά του χρόνια. Εἶδε ἀταξίες καὶ φόνους στὴν οἰκογένειά του. Τὸν ἴδιο καὶ τὸν ἀδελφὸ του τοὺς ἔκλεισαν σὲ μοναστήρι, στὸ βάθος τῆς Μ. Ἀσίας ὅπου πέρασαν ἄσχημα. Ὑστερα, ἅμα βρῆκε τὴν ἐλευθερίαν του, σπούδασε στὶς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἀγάπησε πολὺ τ' ἀρχαῖα γράμματα καὶ μαζί τὴν ἀρχαία εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἦταν ἄξιος στρατηγός. Στὴ Γαλατία, ὅπου τὸν ἔστειλαν, νίκησε τοὺς Γερμανοὺς καὶ ὁ στρατὸς τὸν ἀναγόρευσε αὐτοκράτορα. Κ' ἐπειδὴ πέθανε ὁ τελευταῖος γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου, πὺ βασιλεύει στὴν Πόλιν, αὐτοκράτωρ ἔγινε ὁ Ἰουλιανός. Δοκίμασε τότε νὰ ξαναφέρῃ τὴν ἀρχαία θρησκείαν καὶ πολέμησε τοὺς Χριστιανοὺς.

Ἀνέβασε στ' ἀνώτερα ἀξιώματα εἰδωλολάτρεις καὶ ἔπαυσε ὑπαλλήλους καὶ στρατιωτικοὺς πὺ ἦταν γνωστοὶ γιὰ τὰ χριστιανικά τους αἰσθήματα. Ὁ ἴδιος ἔγραψε συγγράμματα γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ σώζονται καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καταλάβωμε τίς ιδέες του. Αὐτὸ γέννησε μεγάλη ταραχὴ ὅσο κι' ἂν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουλιανοῦ βάσταξε μονάχα δυὸ χρόνια, ἀπὸ τὸ 361 - 363 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία τὸν καταδίκασε, τὸν ὠνόμασε *Παραβάτην* καὶ *Ἀποστάτην*.

Ὁ Ἰουλιανὸς παρ' ὅλ' αὐτὰ φάνηκε ἄξιος αὐτοκράτωρ. Ἐκαμε σοβαρὰς οἰκονομίας, περιώρισε τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων. Ἦταν ἐπίσης πολὺ ἱκανὸς στρατηγός. Νίκησε τοὺς Πέρσας ἀλλὰ πέθανε ἀπὸ τὴν βαρεῖαν πληγὴν πὺ ἔλαβε στὴ μάχην.

Μάταιος ἦταν ὁ κόπος του. Ἡ παλιὰ θρησκεία, μαζί μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησίν της, εἶχε πεθάνει ἀπὸ καιρὸν. Ἡ προσπάθειά του χάθηκε ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Ἀσκήσεις. — 1. Ποιὲς ἦταν οἱ μεγάλες πόλεις στὰ πρῶτα χριστιανικά χρόνια; — 2. Νὰ τίς βρῆτε στὸ χάριτον. — 3. Γιατί οἱ παλαιότεροι σοφοὶ ἦταν εἰδωλολάτρεις; — 4. Πὼς παραστράτησε ὁ Ἰουλιανός;

12. Τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Μέγας Θεοδοῖος.

Οἱ θρησκευτικὲς ταραχὲς δὲ σταμάτησαν καὶ ὕστερ' ἀπὸ τῆ Σύνοδο τῆς Νικαίας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶχαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Ὁλος ὁ κόσμος, ὄχι μόνο οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λόγιοι, παρὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, συζητοῦσαν μὲ πάθος γιὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Μάλωναν, χωρίζονταν σὲ κόμματα καὶ πολλὰς φορὲς γίνονταν ταραχὲς καὶ στάσεις.

Σὲ λίγο φάνηκε ἄλλη αἴρεση. Ἀρχηγὸς ἦταν τότε ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης *Μακεδόνιος*. Ἐγίναν πάλι ταραχὲς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ποὺ δὲν ἦταν πολὺ ἱκανοὶ αὐτοκράτορες, δὲν μπόρεσαν νὰ περιορίσουν τὸ κακό. Τὸ κράτος κινδύνευε πολὺ, γιὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἕνας πολεμικὸς λαός, οἱ *Γότθοι*, πέρασαν τὸ Δούναβη καὶ ἔκαμαν ἐπιδρομὴ σὲ διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας.

Δὲν ἄργησε ὅμως ν' ἀνεβῆ στὸ θρόνο ἕνας ἱκανὸς αὐτοκράτωρ, ὁ Θεοδοῖος. Αὐτὸς κατῴρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Γότθους καὶ μὲ κάθε μέσο προστάτευε τὴν Ὁρθοδοξίαν. Στὰ 381 μ. Χ. κάλεσε τὴ Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτὴ καταδίκασε τὸν Μακεδόνη καὶ τὴν αἴρεσίν του καὶ πρόσθεσε τὰ πέντε τελευταῖα ἄρθρα στὴν Ἐκθεσὴ τῆς Νικαίας. Ἔτσι συμπληρωμένη ἡ Ἐκθεσὴ ὠνομάσθηκε *Σύμβολο τῆς Πίστεως* καὶ εἶναι τὸ γνωστὸ σ' ὅλους «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα, παντοκράτορα κτλ».

Οἱ φιλονικίες ὅμως γιὰ τὰ θρησκευτικὰ δὲν παύουν. Ἀργότερα φάνηκαν καὶ ἄλλες αἰρέσεις καὶ ἔγιναν νέες ταραχὲς. Οἱ θρησκευτικὲς φιλονικίες τάραζαν πάντα τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔβλαψαν πολὺ τὸ κράτος.

Ἀσκήσεις.— 1. *Γιατί τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα τάραζαν τόσο τοὺς Βυζαντινοὺς;*—2. *Τί εἶναι οἱ Γότθοι;*—3. *Συγκρίνετε τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τὸν Θεοδοῖο.*—4. *Τί ὠφέλησε τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως;*

13. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἄργησε ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν φιλοσόφων νὰ γίνουν Χριστιανοὶ καὶ πολλὰ παιδιά Χριστιανῶν μορφώθηκαν σι' ἀρχαῖα

γράμματα κ' έγιναν σπουδαίοι λόγιοι. Αὐτοὶ ἀγωνίσθηκαν νὰ ὑποστηρίξουν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ συγγράμματα. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν μορφωμένοι κ' ἔγραφαν πολὺ καλά τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά. Στὴν ἀρχὴ ἦταν λίγοι, μὲ τὸν καιρὸ ἀυξήθηκαν καὶ τὸν 5ο αἰῶνα έγιναν πλῆθος. Αὐτοὺς οἱ χριστιανοὶ τοὺς ὠνόμασαν *Μεγάλους Διδασκάλους καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους εἶναι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ποὺ στάθηκε τρομερὸς ἀντίπαλός τοῦ Ἀρείου στὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας. Ὑποστήριξε, ὅπως εἶδαμε, μὲ ζῆλο κ' εὐγλωττία τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀθανάσιος ἔγινε ἀργότερα ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἔγινε ὀνομαστός.

Μὰ οἱ πῶς ξακουσμένοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τρεῖς, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ποὺ ἔζησαν τὸν 4ο μ. Χ. αἰῶνα καὶ λέγονται *Μεγάλοι Πατέρες καὶ Τρεῖς Ἱεράρχαι*. Οἱ δυὸ πρῶτοι εἶχαν τὴν ἴδια ἡλικία μὲ τὸν Ἰουλιανὸ καὶ σπούδασαν μαζί στὶς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Βασίλειος ἦταν ἀπὸ πλούσια οἰκογένεια τῆς Καισαρείας, σπούδασε ρητορικὴ καὶ φιλοσοφία. Τὸ 370 ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος στὴν πατρίδα του Καισαρεία καὶ διέπρεψε μὲ τὴ ρητορικὴ του καὶ μὲ τὰ ἐξαίρετα συγγράμματά του. Ἐκαμε μοναστήρια στὴν ἐπαρχία του, νοσοκομεῖα καὶ παρακίνησε τοὺς νέους νὰ μορφώνωνται μὲ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Ὁ Βασίλειος ἦταν βαθὺς καὶ σοβαρὸς καὶ ὅλοι εἶχαν μεγάλο σεβασμὸ στὸ πρόσωπό του.

Ὁ ἀγαπητὸς φίλος του Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἦταν κ' αὐτὸς ἀπὸ τὴν Καππαδοκία καὶ σπούδασε ρητορικὴ καὶ διακρίθηκε μὲ τὴν εὐγλωττία του. Εἶχε ψυχὴ λεπτὴ κ' εὐαίσθητη κ' ἔγραψε ὠραῖα ποιήματα. Ἐγίνε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἦταν νεώτερος ἀπὸ τοὺς δυὸ καὶ γεννήθηκε στὴν Ἀντιόχεια. Ζωηρὸς, γεμάτος θέρμη καὶ εὐγλωττία στὴν ὁμιλία του. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος ρήτωρ τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ὁ Δημοσθένης τοῦ ἀρχαίου. Γιὰ τὴν εὐγλωττία του τὸν εἶπαν πὼς ἔχει χρυσὸ στόμα, δηλαδὴ Χρυσόστομος. Τὸ 397 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρχάδιος τὸν ἔκαμε πατριάρχη. Ἀλλ' ἐπειδὴ στὶς ὁμιλίαις του κατεφέρετο κατὰ τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας γιὰ τὴν κακὴ διαγωγή της, ἐκείνη τὸν ἐξώρισε στὰ βάρθη τῆς Μ. Ἀσίας, ὕστερα στὴν Ἀρ-

μεγία, ὅπου πέθανε ἀπὸ τὶς ταλαιπωρίες σ' ἓνα μικρὸ χωριό. Τὰ κηρύγματά του, ποὺ ἔφθασαν ὡς ἡμᾶς, εἶναι ἀξιοθαύμαστα.

Ἡ ἐπίδραση τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἦταν μεγάλη καί, ὅπως λέγει τὸ τροπάριο, οἱ σπουδαῖοι Πατέρες στάθηκαν «τρεῖς μέγιστοι φωστῆρες τῆς οἰκουμένης».

Ἀσκήσεις.—1. Πότε ἔζησαν οἱ σπουδαιότεροι Πατέρες;—2. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη τὴν Καππαδοκία, τὴν Καισάρεια καὶ τὴν Ἀντιόχεια.—3. Σὲ ποιά χώρα βρίσκεται ἡ Ἀντιόχεια;—4. Ποιὸς τὴν ἔκτισε;—5. Νὰ συγκρίνετε τοὺς Ἱεράρχες.

14. Ἡ Μεγάλη Μετανάστευση τῶν λαῶν.

Ὁ Θεοδόσιος εἶναι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ποὺ ἐξουσίαζε μόνος ὅλη τὴν αὐτοκρατορία. Ὅταν πέθανε τὸ 395 μ. Χ., τὸ κράτος χωρίσθηκε σὲ δύο, στὴν Ἀνατολικὴ καὶ τὴ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ δὲν ξαναενώθηκε.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς γιούς του, ὁ Ἀρκάδιος, πῆρε τὶς ἀνατολικὰς ἐπαρχίες, ὁ ἄλλος τὶς δυτικὰς. Ἔτσι τὸ κράτος χωρίσθηκε σὲ δύο, στὴν Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία, μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ στὴ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία, μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη.

Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, τὸν 4ο καὶ 5ο μ. Χ. αἰῶνα, ἔγινε μεγάλη ἀναστάτωση στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος. Πολλοὶ λαοί, τὸ περισσότερο Γερμανοί, πέρασαν τὰ σύνορα, τὸ Δούναβη καὶ τὸ Ρῆνο καὶ μπῆκαν στὶς ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας. Τὶς λεηλάτησαν, κυρίευσαν πολλὰ καὶ ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτές. Τὴ μεγάλη αὐτὴ κίνηση τὴν εἶπαν *Μεγάλη Μετανάστευση τῶν λαῶν*.

Ἡ μετανάστευση ἄρχισε στὴν Ἀνατολή. Ἐνας γερμανικὸς λαός, οἱ Βησιγότθοι, πέρασαν, μὲ ἄδεια τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Δούναβη γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴ σημερινὴ Βουλγαρία. Ὑστερα ἐπαναστάτησαν, νίκησαν καὶ ἔκαυσαν στὴ σικηνή του τὸν αὐτοκράτορα καὶ μὲ τὸν περίφημο ἄρχηγό τους Ἀλάριχο λεηλάτησαν τὴ Βαλκανικὴ ὡς τὴν Πελοπόννησο. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ Ἀλάριχος προχώρησε στὴν Ἀλβανία, πέρασε στὴν Ἰταλία, κυρίευσε καὶ λεηλάτησε τὴ Ρώμη, τὸ 410 μ. Χ. Οἱ Βησιγότθοι ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του πῆγαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἰσπανία.

Τὸν ἴδιο καιρὸ ἄλλοι Γερμανοί, οἱ Φράγκοι, οἱ Βάνδαλοι καὶ ἄλλοι κατέβηκαν στὴν Ἰσπανία. Ἐκεῖ πέρασαν στὴ Βόρεια Ἀφρική καὶ στίς ἐκεῖ πλούσιες τότε ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες ἵδρυσαν δικό τους κράτος.

Στὴν ἀνεμοζάλη αὐτὴ καταποντίσθηκε καὶ χάθηκε ἡ Δυτικὴ αὐτοκρατορία. Στίς ἐπαρχίες τῆς ἐγκαταστάθηκαν διάφοροι Γερμανοὶ καὶ ἵδρυσαν πολλὰ κράτη. Οἱ Γερμανοὶ ἀνακατώθηκαν μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, μίλησαν τὴ γλῶσσα τους, τὰ λατινικά, κί ἀπὸ τὸ ἀνακάτεμα αὐτὸ γεννήθηκαν νέοι λαοί, Γάλλοι, Ἰταλοί, Ἰσπανοί, Ἀγγλοί. Ἄλλοι Γερμανοὶ ἔμειναν στὴ Γερμανία κ' ἐξακολούθησαν νὰ μιλοῦν τὰ γερμανικά.

Ἀσκήσεις.—1. Τί θὰ πῆ μετανάστευση;—2. Τί εἶναι ἡ Μεγάλῃ Μετανάστευση;—3. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη τὸ Δούναβη καὶ τὸ Ρῆνο.—4. Ποῦ ἦταν πρῶτα καὶ ποῦ πέρασαν οἱ Γερμανοί;—5. Ν' ἀκολουθήσετε τὸ δρόμο πὸν πέρασε ὁ Ἀλάριχος μὲ τοὺς Βησιγότθους του.—6. Νὰ βρῆτε τὴ Βόρεια Ἀφρική.—7. Ποιὰ μεγάλη πόλη ἦταν ἐκεῖ στὸν καιρὸ τῶν Ρωμαίων;

15. Ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἀπὸ τὸ 476 μ.Χ. δὲν ὑπάρχει Δυτικὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Αὐτὴ εἶναι μιὰ σπουδαία χρονολογία, διότι σημειώνει τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας, τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ πὸν ἀκμάσανε οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι. Ἀπὸ τὸ 476 ἀρχίζει ἡ μεσαιωνικὴ Ἱστορία.

Ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία ἔπαθε καὶ αὐτὴ συμφορὲς ἀπὸ τὴ Μετανάστευση. Κατάφερε ὅμως νὰ κρατηθῆ, ὀργανώθηκε καλὰ μὲ τὸν καιρὸ, ἔζησε ἀκόμα χίλια χρόνια καὶ ἔκαμε πολλὰ ἀξιόλογα.

Ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν κί αὐτὴ ρωμαϊκὴ κ' οἱ αὐτοκράτορες τῆς πολὺν καιρὸν θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ Ρωμαῖο. Ἡ ἐπίσημη γλῶσσα των ἦταν τὰ λατινικά.

Αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ κρατήσῃ, ἐπειδὴ στὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς ἐπικρατοῦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἦταν ἡ ἐπίσημη γλῶσσα ὄχι μονάχα τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κάτοικοι πὸν νὰ μιλοῦν λατινικά σχεδὸν δὲν ὑπῆρχαν.

Με τὸν καιρὸ κυριάρχησε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὰ ἑλληνικὰ ἔγι-
ναν ἢ ἐπίσημη γλῶσσα καὶ τὸ κράτος πῆρε μορφή ἑλληνική. Ἔτσι ἡ
Αὐτοκρατορία ἔζησε κ' ἔδρασε χίλια χρόνια.

Τὰ χίλια αὐτὰ χρόνια τὰ λέμε Μέσους χρόνους ἢ Μεσαίωνα. Γι'

αὐτὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορία τὴ λέμε *Μεσαιωνικὴ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία* ἢ καὶ *Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία*.

Ἡ Μεσαιωνικὴ Ἑλληνικὴ ἢ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἔζησε ἀπὸ τὸ 476 ὡς τὸ 1453, τὸ ἔτος δηλαδὴ πὸ οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀσκήσεις.—1. Πότε τελειώνει ἡ ἀρχαία Ἱστορία ;—2. Ποιοὶ εἶ-
ναι οἱ μεγάλοι λαοὶ πὸν ἔζησαν στὸν ἀρχαῖο κόσμος ;—3. Ποιὲς εἶναι
οἱ μεγάλες πόλεις του ;—4. Γιατί καταστράφηκε ἡ Δυτικὴ Αὐτοκρα-
τορία ;—5. Πῶς ἡ Ἀνατολικὴ ἀπὸ Ρωμαϊκὴ ἔγινε Ἑλληνικὴ ;—6.
Τὸ 476 εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας. Πότε εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ;
—7. Ποιὲς εἶναι οἱ δύο χρονολογίαι πὸν ὀρίζουν τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ
τέλος τῆς μεσαιωνικῆς Ἱστορίας ;

16. Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς.

Στὴν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορία ἦταν διάφοροι λαοί. Τὴν πρώτη
ὄμως θέση τὴν εἶχαν οἱ Ἕλληνες. Ὀλόκληρη ἡ μεγάλη πρωτεύουσα, ἡ

Κωνσταντινούπολη, ἦταν ἑλληνική καὶ αὐτὴ ἔδινε τὸ παράδειγμα σὲ ὅλη τὴν αὐτοκρατορία.

Οἱ Ἕλληνες ἦταν τώρα Χριστιανοὶ καὶ ἐνωμένοι ὅλοι μαζί σ' ἓνα κράτος, σὲ μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία, ποὺ εἶχε πρωτεύουσα τὴ μεγάλη; τὴν πλούσια καὶ ξακουσμένη Κωνσταντινούπολη. Ἡ αὐτοκρατορία στα καλά της χρόνια ἐξουσίαζε τὴ Βαλκανικὴ, τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἴγυπτο. Ἐνὰ διάστημα ἐξουσίασε τὴν Ἰταλία καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἓνα μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ τὴ Βόρεια Ἀφρική. Ἦταν πολυάνθρωπη, πλούσια, δυνατὴ καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ ἢ πὺρ προωδευμένη χώρα τῆς Οἰκουμένης. Εἶχε μεγάλες πόλεις, σχολεῖα, λογίους, σοφοὺς. Ξεχώριζε μὲ τοὺς δρόμους, τὰ μέσα συγκοινωνίας, μὲ τὰ ἔργα τέχνης. Εἶχε τὸν καλύτερο στρατὸ τῆς ἐποχῆς, τὸ δυνατώτερο στόλο, πολεμικὸ καὶ ἐμπορικὸ, καὶ ἦταν πρώτη στὸ ἐμπόριο. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς πῆρε μορφή χριστιανικὴ καὶ ἔγινε ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς.

Οἱ Ἕλληνες ἔζησαν περισσότερο ἀπὸ 1000 χρόνια μέσα σ' αὐτὴ τὴν αὐτοκρατορία, ἀπὸ τὸ θάνατο δηλαδὴ τοῦ Θεοδοσίου καὶ τὸν ὀριστικὸ χωρισμὸ της ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία ὡς τὴν ὑποταγὴ στοὺς Τούρκους.

Τὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὴν ὀνομάζουν Ἱστορία τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διότι εὐρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἐποχές, τὴν ἀρχαία καὶ τὴν νέα. Τὴ λένε καὶ Βυζαντινὴ γιὰ τὸν λόγο ποὺ ξέρομε. Τέλος τὴ λένε καὶ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἀσκήσεις.— 1. Πῶς ἔγινε ἡ ἔνωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ; — 2. Νὰ κοιτάξετε στὸ χάρτη τίς χώρες ποὺ ἐξουσίαζε ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία. — 3. Γιατί λέμε ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ; — 4. Νὰ πῆτε τίς μεγάλες πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ τίς βρῆτε στὸ χάρτη. — 5. Σημειώσετε τὰ ὀνόματα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. — 6. Πόσον καιρὸ βάσταξε ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία; Ἀπὸ πότε ὡς πότε;

ΣΤΕΡΕΩΝΕΤΑΙ Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

17. Ὁ Ἰουστινιανός (527—565).

Πέρασαν περισσότερα ἀπὸ 100 χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴ Δυτική. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς πέρασε δύσκολα χρόνια καὶ κινδύνευσε νὰ χαθῆ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς δὲν ἦταν ἱκανοί. Βρέθηκαν ὅμως μερικοὶ ἄξιοι, ποὺ τὴν ἔσωσαν καὶ τῆς ἔδωσαν ζωή. Ἐνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους εἶναι ὁ Ἰουστινιανός.

Ὁ Ἰουστινιανός ἀνέβηκε στὸ θρόνο τὸ 527, στὴν ἀρχὴ δηλαδή τοῦ 6ου αἰῶνα μ.Χ., καὶ ἔβασιλευσε ἕως τὸ 565, δηλαδή 38 χρόνια. Ἦταν ἄνθρωπος σοβαρὸς καὶ πολὺ ἐργατικὸς καὶ καταλάβαινε ὅτι τὸ νὰ εἶσαι αὐτοκράτωρ σημαίνει νὰ ἔχῃς φροντίδες καὶ ὑποχρεώσεις καὶ ὄχι νὰ κάθῃσαι ἀργὸς καὶ νὰ διασκεδάζῃς. Πρὸ πάντων εἶχε τὸ ἐξαιρετικὸ προτέρημα νὰ διαλέγῃ τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο γιὰ τὴν κάθε θέση. Γι' αὐτὸ κατώρθωσε νὰ βρῆ ἱκανώτατους διοικητές, στρατηγούς, νομομαθεῖς, καλλιτέχνες, ποὺ τὸν βοήθησαν πολὺ καὶ δόξασαν τὴ βασιλεία του.

Ὁ Ἰουστινιανός πῆρε γυναῖκα ἀπὸ χαμηλὴ κοινωνικὴ τάξη, τὴ Θεοδώρα. Ὁ πατέρας τῆς ἔτρεφε ἄγρια θηρία, ἀπ' αὐτὰ ποὺ παίζουν στὸ ἵπποδρόμιο, καὶ ἡ Θεοδώρα ἢ ἴδια ἔπαιζε στὸ θέατρο. Ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἀγάπησε, τὴν παντρεύθηκε καὶ τὴν ἔκαμε βασίλισσα. Ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἡ Θεοδώρα φάνηκε πολὺ ἄξια. Πολλὲς φορές ἦταν τολμηρότερη καὶ ἀποφασιστικώτερη ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό.

Εἶχαν καὶ οἱ δυὸ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸ ἀξίωμά τους καὶ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐθεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του αὐτοκράτορα ὀλοκλήρου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ δυτικὲς ἐπαρχίες του εἶχαν χαθῆ προσωρινῶς μόνο. Θὰ τις ξανάπαιρνε ὁ ἴδιος. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κἀνῃ στρατό, νὰ ἐτοιμασθῆ. Ἡ Θεοδώρα πάλι πρόσεχε πολὺ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀσκήσεις.—1. Ποιὸς εἶναι ὁ πιδὸ σπουδαῖος αὐτοκράτωρ ὕστερα ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο ;—2. Ποιὸ ἦταν τὸ μεγάλο προτέρημα τοῦ

Ἰουστινιανοῦ ;—3. Πῶς ἐθεωροῦσε τὸ ἀξίωμα του ;—4. Γιατί ἔκαμε ἐντύπωση ὁ γάμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ τὴ Θεοδώρα ;—5. Πῶς φέρθηκε στὸ θρόνο ἡ Θεοδώρα ;

18. Ἡ «στάσις τοῦ Νίκα» (532)

Ὄταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τὸ κράτος τὸ βρῆκε σὲ μεγάλη ἀκαταστασία. Ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ τὸ κακό. Νὰ βάλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν. Αὐτὸ ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του. Ὅσοι εἶχαν συμφέρον νὰ μένῃ ἡ παλιὰ κατάσταση, ξεσήκωσαν τὸ λαὸ ἐναντίον του. Μιὰ μέρα λοιπόν, τὸν πέμπτο χρόνον τῆς βασιλείας του, ξέσπασε μεγάλη ἐξέγερση ἐναντίον του στὸ ἵπποδρόμιον, ἐνῶ γίνοντιαν ἀγῶνες.

Οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας εὐχαριστοῦντο πολὺ ἀπὸ τὰ θεάματα, τὶς θηριομαχίας, ἀκόμη καὶ τὶς ναυμαχίας σὲ τεχνητὰς λίμνες. Στὴν Πόλιν γίνονταν τακτικὰ ἀρματοδρομίες καὶ ὁ λαὸς τὶς παρακολουθοῦσε μὲ πάθος. Ἐνα τέτοιο ἄρμα βλέπουμε εἰκονισμένο στὸ ἐξώφυλλον τοῦ βιβλίου μας. Οἱ ἀγωνιστὲς ἦταν χωρισμένοι σὲ δύο φασίγγες, πού ξεχώριζαν ἀπὸ τὸ χροῖμα τῆς ἐνδυμασίας ἢ τῆς σημαίας των σὲ Πράσινους καὶ Βενέτους (γαλάζιους). Μαζὶ καὶ ὁ λαὸς ἦταν χωρισμένος σὲ δύο κόμματα.

Οἱ ἀγωνιστὲς καὶ ὁ λαὸς μέσα στὸ θόρυβον καὶ τὴ σύγχυσιν συνήθιζαν νὰ φωνάζουν τὰ παράπονά των καὶ νὰ πετοῦν πειρακτικὰ λόγια γιὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους καὶ τὸν ἴδιον τὸν αὐτοκράτορα.

Αὐτὴ τὴ φορὰ παρὰ γινε. Κι' ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς θέλησε νὰ ἐπιβληθῇ, ξέσπασε πραγματικὴ θύελλα στὸ Ἴπποδρόμιον. Πράσινοι καὶ Βενέτοι ἐνώθησαν καὶ μὲ τὸ σύνθημα «νίκα» κυριάρχησαν στυγερῶς ἐπὶ τοὺς δρόμους. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχασε τὸ θάρρος του, ὅταν εἶδε πὼς μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ στρατὸ πῆγε μὲ τοὺς στασιαστὰς, καὶ λένε πὼς ἦταν ἔτοιμος νὰ φύγῃ. Μὰ τὸν ἐμπόδισε ἡ Θεοδώρα, πού ἔδειξε μεγάλο θάρρος στὴν κρίσιμην στιγμήν. Ὁ ἰκανὸς στρατηγὸς Βελισάριος, μὲ τὸ μέρος τοῦ στρατοῦ πού ἔμεινε πιστὸ στὸν αὐτοκράτορα, κτύπησε τοὺς στασιαστὰς κ' ὕστερα τρομερῶς σφαγὴν κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν. Λένε πὼς 30 χιλιάδες νεκροὶ σκέπασαν τὸ Ἴπποδρόμιον καὶ τοὺς δρόμους. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη «Στάσις τοῦ Νίκα».

- Ἀσκήσεις.**—1. Γιατί ἡ ἐξέγερση ὠνομάσθη «Στάσις τοῦ Νίκα»;—2. Ποιοὶ ἄνθρωποι εὐχαριστοῦνται μὲ τέτοια θεάματα;—3. Εἶναι φυσικὸ νὰ χωρίζωνται οἱ ἀθλητὲς καὶ μαζί τους οἱ θεατὲς; Γιατί;—4. Τί φώναζαν στὸ Ἴπποδρόμιο;—5. Γιατί ἐνώθησαν οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι;

19. Πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀφοῦ ἠσύχασε ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἔβαλε τάξη στὸ ἐσωτερικόν, πῆγε νὰ πάρῃ πίσω τίς ἐπαρχίες τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας, πού τίς εἶχαν ἀρπάσει οἱ Γερμανοί.

Στὴν ἀρχὴ ἐμποδίσθηκε ἀπὸ τὸν περσικὸ πόλεμο. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Χοσρόης Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον του (528), πού βάσταξε τέσσερα χρόνια καὶ δὲν ἄφησε τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐκτελέσῃ τὰ μεγάλα σχέδιά του. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε παραχωρήσεις στοὺς Πέρσες γιὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Δύση.

Δὲν ἦταν δύσκολο στὸν Ἰουστινιανὸ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Γερμανοὺς. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε τὸν καλύτερον στρατὸ τῆς ἐποχῆς, ἐξυπνότερους καὶ καλύτερα γυμνασμένους στρατιῶτες, τελειότερα ὄπλα, ἀνώτερη στρατιωτικὴ τέχνη καὶ στρατηγούς πολὺ μορφωμένους, ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ καὶ ὄλοι οἱ ἔξω ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν λαοὶ ἦταν πολὺ πίσω εἰς τὰ τέχνες καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Οἱ Βυζαντινοί, ὅπως καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τοὺς ἔλεγον βαρβάρους.

Ὁ Ἰουστινιανὸς κτύπησε πρῶτα τοὺς Βανδάλους εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Οἱ Βάνδαλοι, καθὼς εἶπαμε, ἦταν Γερμανοί. Πέρασαν τὸ Ρῆνον κατὰ τὴ Μεγάλῃ Μετανάστευσιν, κατέβηκαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὕστερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ κατέλαβον μιὰ πολὺ πλούσιαν καὶ προωδευμένην τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἐπαρχίαν, τὴ σημερινὴν Τύνιδαν. Οἱ κάτοικοί της, χριστιανοί, μιλοῦσαν λατινικὰ καὶ εἶχαν σπουδαίους γραμματισμένους. Ἐναντίον τους ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Βελισάριον μὲ μικρὸν μὰ πολὺ καλὰ ὀργανωμένον καὶ ὀπλισμένον στρατόν.

Ὁ Βελισάριος νίκησε τοὺς Βανδάλους σὲ πολλὰς μάχας, ἔπιασε αἰχμάλωτον τὸν βασιλέαν τῶν Γελίμερον καὶ τὸν ἔφερε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ κράτος τῶν Βανδάλων κατελύθη σὲ λίγους μῆνας καὶ ἡ χώρα ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία.

Μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ ὁ Βελισάριος κτύπησε, ὕστερα ἀπὸ τοὺς Βανδάλους, τοὺς Ὀστρογότθους τῆς Ἰταλίας. Μὰ ἐδῶ τὰ πράγματα δὲν ἐπῆγαν τόσο εὐκόλα. Ὁ Βελισάριος νίκησε τοὺς Γότθους καὶ ἔπιασε αἰχμάλωτο τὸν βασιλέα των. Μὰ ἡ ἀνίστασις τῶν Γότθων δὲν ἔσπασε. Χρειασθῆκε νὰ κάμῃ καὶ δεύτερη ἐκστρατεία. Τὸν πόλεμο πὸν ἄρχισε τὸν ἐτελείωσε ἄλλος σπουδαῖος στρατηγὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ *Ναρσῆς*. Ἡ Ἰταλία ὕστερα ἀπὸ μακροὺς πολέμους πὸν βάσταξαν 20 χρόνια, ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τοὺς Γότθους καὶ ἔγινε ἐπαρχία τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐπίσης κατώρθωσαν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ νὰ πάρουν ἓνα μέρος τῆς νότιας Ἰσπανίας καὶ τὸ ἔνωσαν μὲ τὸ κράτος.

Ἔτσι ὁ Ἰουστινιανὸς πραγματοποίησε τὸ σχέδιό του. Τὸ κράτος του διπλασιάσθηκε, ἡ Μεσόγειος ἔγινε ἑλληνικὴ θάλασσα καὶ φάνηκε πὼς ξανάζησε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία στὴ Δύση. Ἄλλ' ἐνῶ ἐξακολουθοῦσε ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων στὴν Ἰταλία, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν *Χοσρόης* ἀνησύχησε ἀπὸ τὴ μεγάλη ἔκτασι πὸν ἔπαιρνε τὸ κράτος του καὶ εἰσέβαλε στὴ Συρία. Ἔτσι ἄρχισε τὸ 540 νέος πόλεμος μὲ τοὺς Πέρσες, πὸν βάσταξε κοντὰ εἴκοσι χρόνια. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἦταν τόσο εὐτυχὴς σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο. Ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ κάμῃ εἰρήνην.

Μὲ τίς νίκες στὴ Δύση ὁ Ἰουστινιανὸς κέρδισε μεγάλη δόξα καὶ τ' ὄνομά του ἀκούσθηκε παντοῦ. Μὰ οἱ πόλεμοι ἐναντίον τῶν ἀπολιτίστων ἀλλὰ μαχητικῶν καὶ τολμηρῶν λαῶν ἀδυνάτισαν τὸ στρατό του καὶ ἄδειασαν τὸ ταμεῖο του.

Ἀσκήσεις.— 1. Κοίταξε σὶδὸ χάριτὴ τὰ δύο ἄκρα, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Περσίαν, πὸν κάνει τοὺς πολέμους τοῦ Ὀστρογιαννοῦ. — 2. Γιατί νικοῦσε εὐκόλα τοὺς Γερμανοὺς; — 3. Γιατί δυσκολεῦθηκε στὴν Περσία; — 4. Τί συνέπεια ἔχουν οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι;

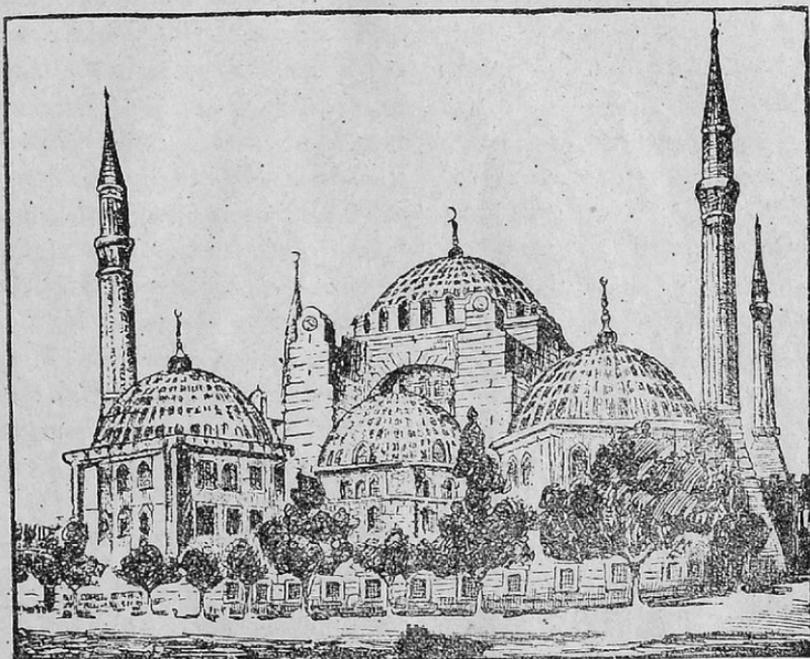
20. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ Ἁγία Σοφία.

Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔκαμε μονάχα μεγάλους πολέμους. Φρόντισε πολὺ νὰ διορθώσῃ τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους του. Διάλεξε ἀνθρώπους ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ διοικήσουν τίς ἐπαρχίες, ἔβαλε καλοὺς νόμους, φρόντισε πὼς νὰ προκόψῃ τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιομηχανία καὶ ἔκτι-

σὲ σπουδαῖα κτίρια. Αὐτὰ εἶναι τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν τάξη, πού ἔφερε στὸ κράτος, ὠφελήθηκε πρῶτα τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ αὐτοκρατορία πλούτισε. Στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν νὰ καλλιεργοῦν τὸ μετάξι. Λένε πὼς δυὸ καλόγεροι ἔφεραν ἀπὸ τὴν Κίνα κρυφὰ μέσα στὰ ραβδιά τους τὰ

Ἡ Ἁγία Σοφία

αὐτὰ τοῦ μεταξοσκώληκα. Ἡ βιομηχανία τοῦ μεταξιοῦ πρόκοψε πολὺ στὶς ἑλληνικὲς χῶρες καὶ τὰ μετὰξωτὰ τῆς Αὐτοκρατορίας ἔγιναν περὶφημα.

Πολὺ σπουδαία εἶναι ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τῇ δουλειᾷ αὐτῇ τὴν ἀνέθεσε σ' ἓνα σοφὸ νομομαθῆ, πού τὸν ἔλεγαν *Τριβωνιανό*, Αὐτὸς μαζὶ μὲ ἄλλους σοφοὺς τακτοποίησε τοὺς νόμους, πού εἶχαν βάλει ὡς τότε ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ὀνομάζεται *Ῥωμαϊκὸ Δίκαιο* καὶ ἀπ' αὐτὴν ὠφελήθηκαν πολὺ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀγαποῦσε πολὺ νὰ κτίζει. Ἔκαμε τόσα πολλὰ ἔργα,

δρόμους, γέφυρες, ύδραγωγεία, ἐκκλησίες, ὥστε ἓνας σπουδαῖος ἱστορικός τῆς ἐποχῆς του ἔγραψε ἓνα ὀλόκληρο βιβλίο γιὰ τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ὀνομαστότερο ἔργο του εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Δύο ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τῆ Μ. Ἀσία, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος, ἔκαμαν τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ καὶ χιλιάδες ἐργάτες δούλεψαν ἔξι χρόνια, γιὰ νὰ στήσουν τὸ μεγαλοπρεπέστατο οἰκοδόμημα. Ἡ

Ἐνας Ἄγγελος ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία.

Ἁγία Σοφία ἔγινε ἀληθινὸ θαῦμα. Ἡ πολυτέλεια καὶ τὰ στολίδια τῆς ἔκαναν ἐντύπωση σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὶς τέσσερες ἄκρες τοῦ κόσμου. «Ὅποιος τὴν ἔχει ἐμπρὸς στὰ μάτια, γράφει ἓνας ἱστορικός αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, δὲν χορταίνει νὰ τὴ βλέπῃ καὶ ὅποιος τὴν εἶδε μιὰ φορὰ, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ξεχάσῃ στὴ ζωὴ του καὶ διηγεῖται μὲ καμάρι στοὺς ἄλλους». Πολλοὶ ἔγιναν Χριστιανοὶ βλέποντας τὸ μεγαλεῖο τῆς.

Ἀσκήσεις.—1. Ὁφελήθημε ἡ Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὸ μετὰ ξι ; — 2. Τί εἶναι τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο ; — 3. Γιατὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτιζε τόσο πολὺ ; — 4. Ποιὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἔργο του ; — 5. Τί ἀκόμη ξέρετε γιὰ τὴν Ἁγία Σοφία ; — 6. Νὰ βρῆτε κανένα ποίημα γι' αὐτή.

21. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ περσικοὶ πόλεμοι.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε ἓνα σοβαρὸ λάθος στὴν πολιτικὴ του. Ἐστειλε τὸ στρατὸ του στὴ Δύση, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ἐνῶ στὴν Ἀνατολὴ τὸ κράτος εἶχε ἐπικίνδυνους ἐχθρούς. Ὁ στρατὸς κουράσθηκε καὶ ἀδυνάτισε στοὺς πολέμους αὐτοὺς, ποὺ βάσταξαν πολλὰ χρόνια, καὶ τὸ ταμεῖο ἄδειασε ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες καὶ τὶς μεγάλες οἰκοδομές. Ἔτσι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ κτυπήσουν τὴν αὐτοκρατορία οἱ ἐχθροὶ τῆς. Ἄλλο τόσο τοὺς εὐκόλυναν μὲ τὴν ἀνικανότητά τους οἱ αὐτοκράτορες ποὺ ἦλθαν ὕστερ' ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό.

Δύο ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, οἱ Ἄβαραο καὶ οἱ Πέρσες. Οἱ Ἄβαραο ἦταν λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, πού ἤλθε στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ ἴδρυσε κράτος στὰ μέρη τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Οἱ Πέρσες εἶχαν κράτος ἀρκετὰ δυνατὸ στὴν Ἀσία καὶ ἕναν πολεμικὸ βασιλιά, πού τὸν ἔλεγαν Χοσρόη.

Ὁ Χοσρόης μὲ δυνατὸ στρατὸ κτύπησε τὶς ἀσιατικὲς ἐπαρχίες τοῦ κράτους. Κατέλαβε τὴ Συρία, προχώρησε στὴν Παλαιστίνη, μπῆκε στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πῆρε τὸν Τίμο Σταυρό. Ὑστερα κυρίευσε τὴν Αἴγυπτο, προχώρησε στὴ Μ. Ἀσία καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἔφθασε ὠς τὴ Χαλκηδόνα, πού εἶναι ἀντίκρου στὴν Πόλη, στὴν ἀσιατικὴ παραλία τοῦ Βοσπόρου. Καὶ οἱ Ἄβαραο ἦταν ἔτοιμοι νὰ κινηθοῦν, ἐνῶ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσαν ἀνίκανοι ἄνθρωποι.

Στὶς δύσκολες αὐτὲς στιγμὲς ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἡράκλειος, ἄνθρωπος τολμηρὸς καὶ καλὸς στρατιωτικὸς. Τί μποροῦσε ὅμως νὰ κάμῃ στὴν ἀπελπιστικὴ θέση πού ἦταν τὸ κράτος; Δὲν εἶχε οὔτε στρατὸ οὔτε χρήματα καὶ μεγάλα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἡράκλειος ὅμως δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Βάλθηκε ἀμέσως στὴ δουλειά καὶ βρῆκε ἄξιους ἀνθρώπους, πού τὸν βοήθησαν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς προθυμότερους ἦταν ὁ Πατριάρχης Σέργιος, πού ἔβαλε στὴ διάθεσή του τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἡράκλειος κατάρθωσε νὰ κάμῃ καινούργιο στρατό, ἔδωσε θάρρος στοὺς στρατιώτες του καὶ ἀναψε στὴν ψυχὴ τους τὴν πίστη πὸς πολεμοῦν γιὰ τὴ θρησκεία τους. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου πῆρε μορφή ἱεροῦ πολέμου ἢ σταυροφορίας, ὅπως εἶπαν ἀργότερα.

Ἀπ' ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ Ἕλληνες καὶ Πέρσες ἄρχισαν ἕναν πόλεμο, πού βάσταξε πολλὰ χρόνια. Τὸ πρῶτο πού ἔπρεπε νὰ κάμῃ ὁ Ἡράκλειος ἦταν νὰ διώξῃ τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔκαμε μακρινὴ ἐκστρατεία πού θυμίζει τὴν πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἐγινε πανηγυρικὴ λειτουργία στὴν Ἁγία Σοφία. Ὁ λαὸς συνώδενσε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ στρατὸ στὰ πλοῖα.

Ὁ Ἡράκλειος ἐπέρασε τὸ στρατὸ του στὴν ἀσιατικὴ παραλία τῆς Προπονίδος καὶ ἀπὸ τὴ Βιθυνία προχώρησε στὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ Πέρσες φοβούμενοι τὴν κύκλωσι ἀπέσυραν τὰ στρατεύματά τους ἀπὸ τὴ Χαλκηδόνα. Ὁ Ἡράκλειος νίκησε στὴν πρώτη σύγκρουση, τὸ 623, τοὺς Πέρσες καὶ ἔφθασε στὴν Ἀρμενία.

Ἀσκήσεις.—1. Συνέπειες τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.—2. Τί ξέρετε γιὰ τοὺς Πέρσες;—3. Πότε ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες πολέμους μὲ αὐτούς;—4. Γιατί ὁ Ἡράκλειος ἐπροτίμησε νὰ κάμῃ τὴ μακροὺν ἔκστρατεία;

22. Οἱ Ἄβαροι πολιορκοῦν τὴν Πόλη (626 μ.Χ.)

Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν ἐτελείωσε. Ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος βρισκόταν μακρὰ ἀπὸ τὴν Πόλη, στὸ βᾶθος τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Πέρσες συνεννοήθηκαν μὲ τοὺς Ἀβάρους καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀβάρων μὲ πολὺ στρατὸ καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς κίνησε πρὸς τὴν Πόλη καὶ τὴν ἔκλεισε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Στόλος τῶν Ἀβάρων ἀπὸ μονόξυλα ἐγέμισε τὸν Κεράτιο κόλπο. Δὲν ἄργησαν καὶ οἱ Πέρσες νὰ φανοῦν πάλι στὴ Χαλκηδόνα. Ἡ πρωτεύουσα βρέθηκε τότε σὲ φοβερὸ κίνδυνον. Ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Σέργιος καὶ ἄλλοι ἄρχοντες ἔδειξαν μεγάλη δραστηριότητα καὶ ἔσωσαν τὴν πρωτεύουσα. Οἱ Ἄβαροι ἔκαναν φοβρὸς ἐπιθέσεις στὸ κάστρο μὰ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ πάρουν. Ὄταν μάλιστα, τὴν δέκατη μέρα τῆς πολιορκίας, ποὺ ἦταν ἡ 7η Αὐγούστου, ὁ βυζαντινὸς στόλος βύθισε πλῆθος ἀπὸ τὰ μονόξυλα τῶν Ἀβάρων, ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ τραβήχτηκαν στὴ χώρα τους. Ἔτσι γλύτωσε ἡ Πόλη. Μέσα στὴ χαρὰ καὶ τὴ συγκίνησή τους ἔκαναν ἕναν ὕμνον, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴ Θεοτόκο. Αὐτὸς εἶναι ὁ περίφημος Ἀκάθιστος Ὑμνος, ποὺ τὸν ψάλλουν ὡς τώρα κάθε Παρασκευὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς καὶ τὸν λένε *Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας*. Τότε ἐπίσης ἔγινε τὸ τροπάριο στὴν Παναγία, τὴν πολιοῦχο:

«Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε. Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον. Ἰνα κράζω Σοι: χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε».

Δὲν ἦταν ὅμως εὐκόλο μὲ τὴ δύναμη ποὺ εἶχαν οἱ Ἕλληνες στὴν Πόλη νὰ διώξουν τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Γι' αὐτὸ χρειάστηκε τολμηρὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου καὶ σκληροὶ πόλεμοι.

Ἀσκήσεις.— Γιατί ἡ πρωτεύουσα βρέθηκε σὲ μεγάλο κίνδυνον;—2. Γιατί οἱ Ἄβαροι δὲν μπόρεσαν νὰ πάρουν τὴν Πόλη;—3. Τί ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ τὸ στρατὸ τὴν ἔσωσαν;—4 Πῶς μέσα στὸν πόλεμον καὶ τὸν κίνδυνον κατάφεραν νὰ κάμουν ἕνα τόσο μεγάλο καὶ συγκινητικὸ ὕμνον;

23. Ἡ Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ.

Γιὰ νὰ τελειώσῃ ὁ καταστρεπτικὸς αὐτὸς πόλεμος χρειαζόταν δυνατὸ κτύπημα ἐναντίον τῶν Πέρσων. Τὸ 627 ὁ Ἡράκλειος ἔκαμε τὴν τελευταία μεγάλη ἐκστρατεία του. Προχώρησε βαθειὰ στὴν Ἀσία καὶ σὲ μεγάλη μάχη νίκησε τοὺς Πέρσες. Ὁ Χοσρόης σκοτώθηκε καὶ ὁ γιὸς του, πού τὸν διαδέχθηκε, ἔκαμε εἰρήνη μὲ τὸν Ἡράκλειο. Πρῶτος ὄρος ἦταν, οἱ Πέρσες νὰ τραβηθοῦν ἀπ' ὅλες τὶς ἑλληνικὲς χῶ-

Ὁ Ἡράκλειος κυνηγᾷ τοὺς Πέρσες.

ρες, νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ δώσουν πίσω τὸν Τίμιο Σταυρό.

Τὴ μεγάλη νίκη τὴν ἀνήγγειλε ὁ Ἡράκλειος μὲ ἀγγελιαφόρους στὴν πρωτεύουσα. Ὑστερα ἀπὸ λίγο γύρισε καὶ ὁ ἴδιος. Ὁλος ὁ λαὸς μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ τὸν κληρὸ κατέβηκαν στὴ θάλασσα νὰ χαιρετήσουν τὸ νικητή.

Ἡ ὑποδοχὴ πῆρε μορφὴ θριάμβου, ὅπως γινόταν στὴν παλαιὰ

Ρώμη. Ὁ αὐτοκράτωρ καθόταν σὲ μεγαλοπρεπῆ ἄμαξα, ἐμπρὸς πηγαιναν οἱ στρατιῶτες πού σήκωναν στὰ χεῖριά τὰ λάφυρα καὶ ἀνάμεσα τὴν πρώτη θέση εἶχε ὁ Σταυρός.

Τὸν ἄλλο χρόνο πῆγε ὁ ἴδιος στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔστησε τὸν Τίμιο Σταυρὸ στὸ Γολγοθᾶ μὲ πανηγυρικὴ τελετῆ. Αὐτὸ ἔγινε στίς 14 Σεπτεμβρίου 629 μ.Χ. Ἀπὸ τότε κάθε χρόνο στίς 14 Σεπτεμβρίου ἡ Ἐκκλησία γιορτάζει τὴν Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ. ✓

Ὁ Ἡράκλειος βασίλευσε 30 χρόνια (610—641 μ.Χ.). Εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου. Γιὰ τοὺς ἀγῶνες του ὑπὲρ τῆς πίστεως ὠνομάσθη *ἱππότης τοῦ Χριστιανισμοῦ*.

Τὰ τελευταῖα του χρόνια ὅμως δὲν ἦταν τόσον ἐνδοξί. Στὴν Ἀσία φάνηκε ἓνας νέος πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς. Τὸ κράτος ἔπαθε συμφορές, πού δὲν μπόρεσε νὰ τις προλάβῃ, καὶ πέθανε πικραμένος.

Ἀσκήσεις. 1. Πῶς ἀναγκάσθηκαν οἱ Πέρσες ν' ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τίς ἐλληνικὲς χώρες;—2. Τί σημασία εἶχε ἡ νίκη τοῦ Ἡρακλείου;—3. Μήπως ξέρετε τί εἶναι θρίαμβος;—4. Τί σκέφθηκε ἀμέσως μετὰ τὴ νίκη ὁ αὐτοκράτωρ;—5. Πῶς ἐορτάζουμε σήμερα τὴν Ὑψωσὴ τοῦ Σταυροῦ;

24. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ θρησκεία του.

Ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς πού φάνηκε στὴν Ἀσία κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου εἶναι οἱ Ἀραβες.

Οἱ Ἀραβες εἶναι ἓνας πολὺ παλαιὸς λαός, πού κατοικοῦσε στὴν Ἀραβία. Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατειᾶ χερσόνησος, στὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ἀσίας. Εἶναι χώρα πολὺ ζεστή, ἀκατοίκητη στὸ μεγαλύτερο μέρος. Ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ οἱ Ἀραβες δὲν εἶχαν σημασία, διότι ἦταν πολὺ πίσω, χωρισμένοι σὲ πολλὲς φυλὲς καὶ δὲν ἀποτελοῦσαν ἓνα κράτος. Ποτὲ στὴν Ἱστορία δὲν ἔγινε σπουδαῖος λόγος γι' αὐτούς. Στὰ χρόνια ὅμως τοῦ Ἡρακλείου παρουσιάσθηκε ἓνας σημαντικὸς ἄνθρωπος, ὁ Μωάμεθ, τοὺς δίδαξε καινούργια θρησκεία καὶ τοὺς ἔνωσε.

Ὁ Μωάμεθ γεννήθηκε τὸ 571 μ.Χ., δηλαδὴ 6 χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, στὴν πόλη τῆς Ἀραβίας Μέκκα ἀπὸ πτωχὴ οἰκογένεια καὶ δὲν ἔλαβε καμιὰ μόρφωση. Ταξίδευσε ὅμως μετὰ καραβάνια στὴ Συρία, ὅπου γνώρισε τὴ χριστιανικὴ καὶ τὴν ἑβρα-

ική θρησκεία, καθὼς καὶ τὴ διαφορετικὴ ζωὴ στὴν ἀνεπτυγμένη αὐτὴ χάρις. Ὁ Μωάμεθ, ὅπως ὄλοι οἱ Ἄραβες, ἦταν εἰδωλολάτρης. Ὁ,τι εἶδε στὴ Συρία τὸν ἔκαμε νὰ σκεφθῆ πὼς δὲν ἦταν καλὴ τοῦ τύπου του ἡ θρησκεία.

Μιὰ μέρα τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε ἕναν ἄγγελο, καὶ τοῦ εἶπε νὰ διδάξῃ τὴν ἀληθινὴ θρησκεία. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ κηρύττῃ. Ἐλεγε πὼς ὑπάρχει ἕνας μονάχα θεός, ὁ Ἄλλάχ, καὶ πὼς ὁ ἴδιος εἶναι ὁ προφήτης του. Ἡ ψυχὴ ζῆ καὶ ἀφοῦ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς θρησκείας του, νὰ προσεύχονται καὶ νὰ νηστεύουν. Τὸ μεγαλύτερο ὅμως καθήκον τους εἶναι νὰ διαδίδουν στὰ ἄλλα ἔθνη, στοὺς ἀπιστοὺς, τὴν ἀληθινὴ θρησκεία. Πρέπει νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ σκοτωθοῦν γιὰ τὴν πίστη τους. Ὅσοι σκοτώνονται πολεμώντας γιὰ τὴ θρησκεία εἶναι μάρτυρες καὶ πηγαίνουν στὸν παράδεισο, ὅπου εἶναι χαρὰ, διασκέδαση καὶ καλὸ φαγί.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη Ἰσλάμ καὶ Ἰσλαμισμός. Τὴ λένε καὶ Μωαμεθανισμό ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ. Οἱ ὄπαδοὶ του λέγονται Μωαμεθανοί. Τὸ ἱερὸ βιβλίον, ποὺ περιέχει τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ, ὀνομάζεται Κοράνι.

Οἱ Ἄραβες στὴν ἀρχὴ δὲν πίστευσαν στὸ Μωάμεθ. Τὸν κυνήγησαν μάλιστα καὶ τὸν ἐδίωξαν ἀπὸ τὴ Μέκκα. Ἀργότερα ὅμως παραδέχθηκαν τὴν διδασκαλία του. Ὁ Μωάμεθ ἔνωσε τὶς ἀραβικὰς φυλὰς καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῶν Ἀράβων. Πολλοὶ λαοὶ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική δέχθηκαν τὸ Μωαμεθανισμό. Οἱ σπουδαιότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς εἶναι οἱ Ἄραβες καὶ οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἔκα-

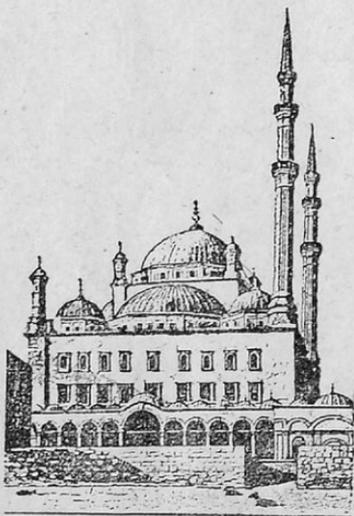
Οἱ Μωαμεθανοὶ κάμνουν τὴν προσευχὴ τους

μαν φοβερούς πολέμους με την Ἑλληνική Αὐτοκρατορία καὶ ἔβλαψαν πολὺ τὸ ἔθνος μας.

Ἀσκήσεις. —1. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη σας τὴν Ἀραβία. —2. Νὰ ἰδῆτε τὴν ἀπόστασίν της ἀπὸ τὴ Συρία, τὴν Αἴγυπτο, τὴν Περσία. —3. Πῶς ἦταν τὸ παράστημα, τὸ πρόσωπο καὶ ἡ ἐνδυμασία τῶν Ἀράβων; —4. Γιατί ὡς τὰ χρόνια τοῦ Μωάμεθ οἱ Ἀραβες ἔμειναν εἰδωλολάτρες; —5. Ἡ εἰδωλολατρεία τῶν Ἀράβων ἔχει καμιὰ σχέση με τὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων; —6. Τί σχέση ἔχει ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ με τὸ Χριστιανισμό;

25. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἀραβες φανατίσθησαν πολὺ με τὴ θρησκεία ποὺ τοὺς δίδαξε ὁ Μωάμεθ. Μὲ ζῆλο καὶ ὀρμὴ βγῆκαν ἀπὸ τὴ χώρα τους καὶ πῆγαν νὰ διαδώσουν τὴν πίστη τους σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Ἐνα μωαμεθανικὸν τζαμί.

Μοιάζει πολὺ τις βυζαντινὲς ἐκκλησίες. Τὸ ἰδιαιτέρο ποὺ ἔχει εἶναι οἱ στενοὶ καὶ ὑψηλοὶ πύργοι, οἱ μιναρέδες ὅπως τοὺς λένε. Ἀπὸ τὸν ἐξώστη ποὺ εἶναι στὴ μέση ὁ κήρυκας καλεῖ ὅλους τοὺς λαοὺς νὰ γίνουν Μωαμεθανοί.

Ὁ Μωάμεθ πέθανε τὸ 632 μ. Χ. Τὸ ἔργο του τὸ συνέχισαν οἱ διάδοχοί του, οἱ Καλίφαι, ὅπως τοὺς εἶπαν. Οἱ πρῶτοι ποὺ βρῆκαν λίγο πέρα ἀπὸ τὰ σύνορά τους ἦταν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἕλληνες, κ' οἱ δυὸ ἔξαντλημένοι ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους ποὺ ἔκρμαν τὸν καιρὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Χοσροῦ.

Νίκησαν εὐκόλα τοὺς Πέρσες, γρήμαξαν τὸ κράτος των καὶ κατέκτησαν τίς χώρες των. Οἱ Πέρσες δέχθησαν τὸν Ἰσλαμισμό κ' ἔγιναν κι' αὐτοὶ φανατικοὶ μουσουλμάνοι.

Οὔτε οἱ Ἕλληνες μπόρεσαν νὰ τοὺς ἀντισταθοῦν. Οἱ Ἀραβες κτύπησαν τὸ Ἑλληνικὸ κράτος ἐνῶ ἀκόμα ζοῦσε ὁ Ἡράκλειος. Πῆραν τρεῖς σημαντικὰς ἐπαρχίας του, τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτο.

Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἔγιναν μωαμεθανοὶ καὶ μίλησαν ἀραβικὰ.

Οἱ Ἄραβες ἔμαθαν πολλὰ στὶς χῶρες ποὺ κυρίευσαν, ἐπειδὴ αὐτὲς εἶχαν παλαιὸ πολιτισμὸν, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων. Οἱ κάτοικοι τῆς Συρίας ἰδιαίτερα πῆραν τὴν πρώτη θέση ἀνάμεσα στοὺς μωαμεθανοὺς. Οἱ Καλίφαι μετέφεραν τὴν πρωτεύουσά των ἀπὸ τῆ μακρονῆ Μέκκα τῆς Ἀραβίας στὴ Δαμασκὸ τῆς Συρίας, πλησιέστερα στὴ Μεσόγειο θάλασσα.

Ἀπὸ τότε οἱ Ἄραβες πρόκοψαν περισσότερο. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο προχώρησαν στὴ Βόρεια Ἀφρική καὶ πῆραν τὴν ἐπαρχία αὐτὴ τοῦ Βυζαντίου. Ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν στὴν Ἰσπανία, νίκησαν τοὺς Βησιγότθους καὶ πῆραν τὰ νότια μέρη τῆς χερσονήσου. Στὴν Ἀσία ἔφθασαν στὶς Ἰνδίες καὶ βορειότερα ὡς τὸ Τουρκεστάν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῶν ἔγιναν μωαμεθανοὶ.

Οἱ Ἄραβες ἴδρυσαν ἔτσι αὐτοκρατορία ποὺ ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο ἡ παλαιὰ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία.

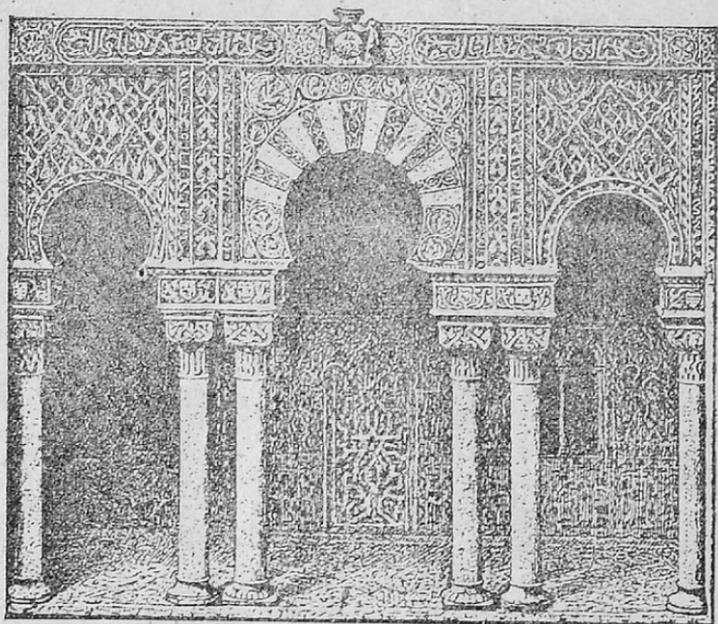
Ἀσκήσεις.— 1. Γιατὶ ἡ κατάστασις ἦταν εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς Ἄραβες ;—2. Πῶς οἱ κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ποὺ ἦταν χριστιανοὶ, ἔγιναν μωαμεθανοὶ ;—3. Τί θυμᾶσθε γιὰ τὰ κράτη τῶν Σελευκιδῶν καὶ Πτολεμαίων ;—4. Τί ὠφελήθησαν οἱ Καλίφαι μὲ τὴν ἐγκατάστασίν τους στὴ Δαμασκὸ ;—5. Ἀπὸ ποῦ πέρασαν οἱ Ἄραβες στὴν Ἰσπανία ;—6. Νὰ κοιτάξετε στὸ γεωγραφικὸ σας χάρτη τὴν ἔκτασι τῆς Ἀραβικῆς Αὐτοκρατορίας.

26. Ὁ Ἀραβικὸς κίνδυνος

Οἱ Ἄραβες ἔγιναν επικίνδυνοὶ στὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ ἔκαμαν πρωτεύουσα τὴ Δαμασκὸ στὴ Συρία. Ἔτσι πλησίασαν τὴ Μεσόγειο. Ἐκαμαν δυνατὸ στόλο στοὺς λιμένες τῆς Συρίας, ποὺ ἀπὸ παλιὰ χρόνια εἶχαν τὸ ναυτικὸ των.

Ἀπὸ τὴν ξηρὰ ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς στὴ Μ. Ἀσία. Μὰ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ οἱ ἐντόπιοι κάτοικοι τοὺς σταμάτησαν στὰ σύνορα.

Στὴ θάλασσα ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς στὰ παράλια τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔφθασαν πολλὰς φορὰς ἕως τὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ κινδύνευσε.

Εἴσοδος στοῦ μουαμεθανικοῦ τζαμί.
Τὰ φιλοδουλεμένα στολίδια λέγονται ἀραβουργήματα.

Οἱ Ἄραβες ἦταν κίνδυνος καὶ γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Εἶχαν σκοπὸ νὰ περάσουν τὰ Πυρηναῖα καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν στὰ χριστιανικὰ κράτη, πού δὲν εἶχαν ἀκόμη μεγάλη δύναμη.

Ἀσκήσεις.—1. Πότε ἔγιναν περισσότερο ἐπικίνδυνοι γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία οἱ Ἄραβες ;—2. Ἡ διπλὴ ἐπίθεσή των ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα.—3. Νὰ βοῆτε στὸ χάριτή σας τὴν Ἰσπανία, τὰ Πυρηναῖα.—4. Νὰ ἰδῆτε ποῖο ἦταν τὸ κράτος, πού θὰ κτυποῦσαν πρῶτα οἱ Ἄραβες.

27. Ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος σώζει τὴν Αὐτοκρατορία.

Ἡ φοβερώτερη ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινε τὰ 717 μ. Χ. Ἡ κατάστασις πάλι δὲν ἦταν καλὴ στὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία. Στὸ θρόνο κάθονταν ἀνίκανοι αὐτοκράτορες, γίνονταν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος βρισκόνταν σὲ μεγάλη παραλυσία.

Οἱ Ἄραβες ἤλθαν μὲ δυνατὸ στόλο καὶ στρατό. Τὸ κράτος τὸ ἔσωσε ἓνας γενναῖος στρατηγός, ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρός. Ὁ στρατὸς τῆς Μ. Ἀσίας καθὼς εἶδε τὸν κίνδυνον ἐπανεστάτησε καὶ ἀνέβασε στὸ θρόνον τὸν Λέοντα. Ὁ Λέων ἦταν ἀπὸ μιὰ μακρινὴ ἐπαρχία τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Ἀσία, κοντὰ στὸν Εὐφράτη ποταμό, πού τὴν ἔλεγαν Ἰσαυρία καὶ πού αὐτὸν τὸν καιρὸ ἔδινε καλοὺς στρατιῶτες.

Ὁ Λέων ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα καὶ πολέμησε μὲ μεγάλη τόλμη τοὺς Ἄραβες. Στόλος καὶ στρατὸς τοὺς ἀντίκρουσαν μὲ θάρρος. Οἱ Ἕλληνες ἔκαυσαν τ' ἀραβικὰ πλοῖα μ' ἓνα «μυστικὸν ὄπλο», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, τὸ ὑγρὸν πῦρ. Ἦταν ἓνα μίγμα ἀπὸ θειάφι, νίτρο, πίσσα καὶ ἀκάθαρτο πετρέλαιο πού ἔκαιε καὶ στὸ νερό.

Μὲ τὸ ὄπλο αὐτὸ καὶ τὴ στρατηγικὴ ἱκανότητα τοῦ Λέοντος καὶ τὴν ἀνδρεία σώθηκε ἡ Πόλη καὶ μαζί της ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς.

Δεκατέσσερα χρόνια ἀργότερα, τὸ 732, οἱ Ἄραβες κτύπησαν τὴν Εὐρώπη, ἀφοῦ πέρασαν τὰ Πυρηναῖα. Τὸ ἱππικὸ τους προχώρησε ἕως μέσα στὴ Γαλλία. Ἐκεῖ ἀνάμεσα στὶς πόλεις Τουρ καὶ Πουατιέ τοὺς νίκησαν οἱ Γάλλοι καὶ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ γυρίσουν στὴν Ἰσπανία.

Ἡ νίκη τοῦ Ἰσαύρου καὶ ἡ νίκη τῶν Γάλλων ἔσωσαν τὴν Εὐρώπη ἀπὸ ἓνα πολὺ μεγάλο κίνδυνον.

Τὸ Ἀραβικὸ κράτος διαιρέθηκε ἀργότερα, ἀρχισε ν' ἀδυνατίζει καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι σοβαρὸς κίνδυνος.

Ἀσκήσεις. 1. Τὶ παρατηρεῖτε ὅτι γίνεται κάθε φορὰ πὸν κινδυνεύει ἡ Αὐτοκρατορία; — 2. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη τὴν Ἰσαυρία. — 3. Νὰ κοιτάξετε τὰ δύο σημεῖα πού κτύπησαν οἱ Ἄραβες. — 4. Τὶ μπορούσε νὰ πάθῃ ἡ Εὐρώπη ἂν νικοῦσαν οἱ Ἄραβες; — 5. Γιατὶ λέμε πὺς σώθηκε ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς;

28. Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἄραβες δὲν ἦταν ἀπολίτιστοι, ὅπως μορεῖ νὰ νομίση κανεὶς. Ἔμαθαν πολλὰ στὶς χῶρες πού κυρίευσαν. Ἀφοῦ μάλιστα οἱ Καλίφαι ἐγκαταστάθηκαν στὴ Συρία, ἀρχισαν νὰ προσοδεύουν. Στὴ Συρία καὶ τὴν Αἴγυπτο σώζονταν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ

Σύριοι εἶχαν μεταφράσει σιτὴ γλῶσσα τους πολλὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων, ἔκτιζαν ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ τὸν ἑλληνοβυζαντινὸ ρυθμὸ.

Τώρα ποὺ ἔγιναν μωαμεθανοὶ καὶ μίλησαν τ' ἀραβικά, μετάφρασαν τὰ βιβλία σιτὴν Ἀραβική. Στὰ σχολεῖα τῶν Ἀράβων διάβαζαν μεταφρασμένα στ' ἀραβικά τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων σοφῶν.

Οἱ Ἀραβες ἐκυβέρνησαν καλὰ τὸ κράτος των, καλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλεια τὴ γῆ, ἔκαμαν ὠραίους κήπους μὲ ὀπωροφόρα δένδρα, ὕδραγωγεία καὶ ἀρδευτικούς δρόμους. Ἦταν καλοὶ ναυτικοὶ καὶ ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριο. Εἶχαν καλοὺς μαθηματικούς, ἀστρονόμους, ἰατρούς. Ἦταν ἔξυπνοὶ ἄνθρωποι καὶ ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὶς ἐφευρέσεις ἄλλων λαῶν.

Ἔκτισαν τζαμιὰ καὶ ἀνάκτορα μ' ἓνα δικό τους ρυθμὸ, τὸν ἀραβικὸ ρυθμὸ, ποὺ τὰ θαυμάζουμε καὶ σήμερα.

Τὰ καλύτερα ἀραβικά κτίρια εἶναι σιτὴ Δαμασκὸ, σιτὸ Κάιρο καὶ μερικά πολὺ κομψὰ ἀνάκτορα σιτὴν Ἰσπανία.

Ἀπὸ τοὺς Ἀραβες πολλὰ ἔμαθαν οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν καιρὸ ποὺ οἱ ἴδιοι δὲν ἦταν προχωρημένοι.

Ἀσκήσεις.—1. Γιατὶ νομίζουμε, ὅτι οἱ Ἀραβες ἦταν βάρβαροι ;—
2. Ποιοὶ ἔκαμαν τὸν ἀραβικὸ πολιτισμὸ ; Οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀραβίας ;— 3. Τὶ εἶναι τὸ τζαμί ;— 4. Μήπως ξέρετε κανένα ἔργο ἀραβικῆς τέχνης ;

ΤΑ ΔΟΞΑΣΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

29. Ἡ Μεταρρύθμιση.

Ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος ἀφοῦ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ἄραβες ἀποφάσισε νὰ τοῦ βάλῃ τάξιν καὶ νὰ τοῦ δώσῃ καινούργια ζωή.

Χρόνια τώρα τὸ Βυζαντινὸν κράτος τὸ ἔτρωγε μιὰ βαθεῖα ἀρρώστεια, πού τοῦ ἔκοβε τὶς δυνάμεις. Ὁ λαὸς ἦταν ἀμόρφωτος καὶ δὲν ἔδειχνε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ κράτος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι φρόντιζαν περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτό τους παρὰ γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἀσφάλειά του. Τὸ ἴδιο ἡ κατάστασις στὴν Ἐκκλησίᾳ δὲν ἦταν πρὸ εὐχάριστη. Οἱ Χριστιανοὶ ἦταν ἀγράμματοι καὶ εἶχαν πολλές δεισιδαιμονίες. Δὲν ἐφρόντιζαν νὰ εἶναι καλοὶ χριστιανοὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς σκέψεις τους παρὰ νόμιζαν πῶς θὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τους προσκυνώντας τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων. Σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Αυτοκρατορίας ἦταν μεγάλα μοναστήρια μὲ πολλὰ κτήματα, χωράφια, περιβόλια, δάση καὶ ἀφθονα εἰσοδήματα. Τὰ κτήματά τους δὲν πλήρωναν φόρο. Στὰ μοναστήρια πῆγαιναν χιλιάδες νέοι, γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς κόπους τῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ κοινωνία ἔχανε ἐργατικὰ χέρια.

Ὁ Ἰσαυρος λοιπὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι μορφωμένοι ἄνθρωποι εἶδαν πῶς θὰ καταστραφῇ τὸ κράτος, ἂν ἐξακολουθήσῃ αὐτὴ ἡ κατάστασις. Ἀποφάσισαν λοιπὸν νὰ φωτίσουν καὶ νὰ μορφώσουν τὸ λαὸ καὶ ὕστερα νὰ βάλουν τάξιν στὸ κράτος καὶ νὰ κάμουν δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο. Ὁ Λέων καὶ οἱ διάδοχοί του σκέφθηκαν νὰ κάμουν τολμηρὴ μεταρρύθμιση. Ἦθελαν νὰ περιορίσουν τὰ μεγάλα κτήματα τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν μοναστηριῶν, νὰ καλυτερεύσουν τὴ θέσιν τῶν γεωργῶν, νὰ μορφώσουν τὸν κατώτερο λαὸ καὶ νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες. Σὲ πολλὰ συμπλήρωσαν τὴ νομοθεσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔβαλαν νόμους γεωργικούς, νόμους στρατιωτικούς, πού ἀσφάλιζαν τὴν πειθαρχίαν στὸ στρατό, νόμους ναυτικούς, πού εἶχαν σκοπὸ νὰ προστατεύσουν τὴ ναυτιλίαν.

Ἄρχισαν ὅμως ἄσχημα. Νόμισαν πὼς ὅλα θὰ διορθωθοῦν, ἂν παύσῃ ὁ λαὸς νὰ προσκυνᾷ τὶς εἰκόνες. Ὁ Λέων πρόσταξε νὰ σηκώσουν τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες καὶ ἀπαγόρευσε νὰ τὶς προσκυνοῦν. Ἐκλείσε τὰ μοναστήρια καὶ ἀνάγκασε τοὺς καλογήρονες νὰ ζητήσουν ἔργασία.

Αὐτὸ ἔκαμε κακὴ ἐντύπωση. Ὁ λαὸς δὲν κατάλαβε τοὺς καλοὺς σκοποὺς του, νόμισε πὼς ὁ Λέων εἶναι αἰρετικὸς καὶ πὼς θέλει νὰ χαλάσῃ τὴ θρησκεία. Τότε ἄρχισαν πάλι θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ ὁ Λέων ἀντίκρουσε πολλὰς δυσκολίας. Οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας χωρίσθησαν σὲ δύο. Ὅσοι ἤθελαν τὴ μεταρρύθμιση ὠνομάσθησαν *εἰκονομάχοι*, οἱ ἀντίθετοὶ τοὺς *εἰκονολάτρεις*.

Τὸ ἔργο τοῦ Λέοντος τὸ ἐξακολούθησε ὁ γιὸς του *Κωνσταντῖνος Ε'*, ἕνας τολμηρὸς καὶ δραστήριος βασιλεὺς. Ὑστερα ἦλθαν πολλοὶ ἄλλοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες. Οἱ θρησκευτικὲς ταραχὲς βάσταξαν 120 χρόνια καὶ ὀνομάζονται στὴν ἱστορίαν *Εἰκονομαχία*. Στὸ τέλος ὅμως ἠσύχασαν τὰ πάθη. Ἡ βασίλισσα Θεοδώρα κάλεσε τὸ 842 μ.Χ. σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη, πὸν ξανάφερε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων. Ἀπὸ τότε ἡ Ἐκκλησία γιορτάζει τὴν *Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας* τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων.

Ἡ μεταρρύθμιση ὅμως δὲν ἀπέτυχε ὁλότελα. Οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες ἔβαλαν τάξη στὸ κράτος, αὔξησάν τὰ εἰσοδήματα τοῦ Δημοσίου καὶ πρὸ πάντων δυνάμωσαν τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο. Αὐτὸ ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τοῦ ἔδωσε καινούρια ζωή.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ βρῆτε τὸν κύριον λόγον, πὸν ὁ Λέων καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες ἤθελαν νὰ κάμουν μεταρρύθμιση.—2. Τί ζητοῦσαν κυρίως μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις;—3. Εἶχαν δίκαιον νὰ τὰ βάλουν μὲ τὶς εἰκόνες;—4. Τί εἶναι *Εἰκονομαχία*;—5. Τί γιορτάζουμε τὴν *Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*;

30. Οἱ Βούλγαροι.

Ἔως τὸν καιρὸν αὐτὸν οἱ ἐχθροὶ τῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἀραβες στὴν Ἀσία, οἱ Ἀβαροὶ στὴν Εὐρώπη. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ Ἀβαροὶ χάθηκαν. Φάνηκε ὅμως στὴν Εὐρώπη ἕνας καινούρι-

γιος ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἦταν πῶ ἐπικίνδυνοι, γιατί ἤλθαν καὶ κατοίκησαν πολὺ κοντὰ στὴν Πόλη.

Ἡ χώρα, πού τὴ λέμε σήμερα Βουλγαρία, εἶχε τὸν παλαιότερο καιρὸ ἄλλο ὄνομα καὶ ἦταν ἐπαρχία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ κάτοικοί της ὅμως λιγότευσαν μὲ τοὺς πολέμους καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωσε τὴν ἄδεια στοὺς Σλάβους πού ζοῦσαν πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴ γῆ. Οἱ Σλάβοι αὐτοὶ ἦταν ἐργατικοὶ καὶ ἔγιναν φιλήσυχοι ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντίου.

Ἀργότερα ὅμως, στὰ 679, στὴ χώρα αὐτὴ κατέβηκε ἕνας ἄλλος λαὸς πολεμικός, οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀσία, ἦταν Μογγόλοι τὴν καταγωγή καὶ συγγενεῖς τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν Ἀσία πέρασαν στὴ Ρωσία καὶ ἀπ' ἐκεῖ κατέβηκαν στὴ Βουλγαρία, κυρίευσαν τὴ χώρα καὶ ἔκαμαν δούλους τοὺς παλιούς κατοίκους, τοὺς Σλάβους. Μὲ τὸν καιρὸ ἀνακατώθηκαν μὲ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἔμαθαν τὴ γλῶσσα τους. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἔνωσι τῶν δύο λαῶν γεννήθηκαν. οἱ Βούλγαροι.

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Πόλης προσπάθησαν νὰ τοὺς κάμουν χριστιανούς. Ἔστειλαν δύο δραστηρίους ἱεραποστόλους, τὸν Μεθόδιο καὶ τὸν Κύριλλο, πού ἦταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Οἱ Βούλγαροι ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, δὲν ἔπαυσαν ὅμως νὰ εἶναι κίνδυνος γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία. Ἐκαμαν μεγάλους καὶ φοβεροὺς πολέμους μὲ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος, πού βαστοῦν ὡς τις μέρες μας.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ βροῖτε στὸ χάρτη τὴ Βουλγαρία, τὸν Δούναβη ποταμὸ.—2. Τί εἶναι οἱ Σλάβοι; Οἱ Μογγόλοι; — 3. Τί ἦταν οἱ καθαντὸ Βούλγαροι; — 4. Πῶς ἤλθαν οἱ Σλάβοι στὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία; — 5. Πῶς προῆλθε ὁ σημερινὸς βουλγαρικὸς λαὸς; — 6. Ἀπὸ ποῦ πῆρε τὸ Χριστιανισμὸ;

31. Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι.

Οἱ Βούλγαροι εἶχαν πολεμικοὺς ἡγεμόνες. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτούς, ὁ Κροῦμμος, ἦταν πολὺ τολμηρὸς καὶ ἄγχιος. Νίκησε σὲ μιὰ μάχη τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο Α' καὶ τὸν σκότωσε. Ὑστερα πολιορκίησε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὤρμησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη, ὅπου εἶχε πάλι ταραχὲς καὶ ἀνωμαλίες. Τὸ κράτος τὸ ἔσωσαν πάλι οἱ στρατιωτικοί. Ἀνέβασαν στὸ θρόνο ἕναν ἱκανὸ αὐτοκράτορα, τὸν Δέοντα Ε', πού

τὸν ἔλεγαν Ἀρμένιο. Αὐτὸς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη τὸν Κροῦμμο στὴ Μεσημβρία τὸ 813. Ὁ Κροῦμμος πληγώθηκε καὶ πέθανε καὶ οἱ Βούλγαροι γιὰ ἑβδομήντα χρόνια δὲν ἔκαναν πιά ἐπιδρομὲς στὴν Αὐτοκρατορία.

Στὰ χρόνια τῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι πρόκοιψαν καὶ πλούτισαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο. Τότε ἄρχισαν φοβερώτερο πόλεμο. Βασιλέα εἶχαν αὐτὴ τὴ φορὰ τὸν Συμεὼν, ποὺ νέος εἶχε μείνει πολὺν καιρὸ στὴν Πόλη καὶ σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς. Οἱ Βούλγαροι ἔκαναν τότε ἐπιδρομὲς σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίαι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Συμεὼν ἀναγκάστηκε νὰ διακόψῃ γιὰ λίγο καιρὸ τὸν πόλεμο ἐπειδὴ οἱ Βυζαντινοὶ ἔβαλαν τοὺς Οὐγγυροὺς νὰ εἰσβάλουν στὸ κράτος τους.

Τὸν ξανάρχισε ὅμως τὸ 913, μόλις ἔμαθε πὼς στὴν Κωνσταντινούπολη γίνονταν ταραχὲς γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου. Αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχε μεγάλες ἐπιτυχίαι. Πῆρε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ νίκησε τὸν αὐτοκράτορα κοντὰ στὴν Ἀγχίαλο. Περήφανος γιὰ τὴ νίκη ὠνόμασε τὸν ἑαυτοῦ του *Τσάρο τῶν Βουλγάρων καὶ Αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων* καὶ ἴδρυσε ἀνεξάρτητο Πατριαρχεῖο στὴν πρωτεύουσά του Πρεσλάβα ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ σημερινὸ Τύρναβο.

Ἐστερα κίνησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη. Τὸ 924 ἔφθασε πολὺ κοντά. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦταν δυνατὸ γιὰ τὸν Βούλγαρο δὲν εἶχαν στόλο. Ὁ Συμεὼν ἔστερξε μὲ χρήματα νὰ γυρίσῃ πίσω στὴ χώρα του. Καὶ ἔστερα ἀπὸ λίγο πέθανε. Τὸ κράτος του ἄρχισε νὰ ἀδυνατίζει. Οἱ Βούλγαροι ἔπαυσαν τοὺς πολέμους καὶ ἦταν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ ἔπαιρναν χρήματα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἀσκήσεις.—1. Τί ἦταν ὁ Κροῦμμος ; — 2. Ποιὸς αὐτοκράτωρ τὸν νίκησε ; — 3. Ποῦ μορφώθηκε ὁ Συμεὼν καὶ γιατί ; — 4. Νὰ συγκρίνετε τοὺς δύο βασιλεῖς τῶν Βουλγάρων, Κροῦμμο καὶ Συμεὼν. 5. Πῶς σὰς φαίνεται ὁ τίτλος τοῦ Συμεὼν ;

32. Ἡ Μακεδονικὴ Δυναστεία.

Σὲ λίγο τὸ Ἑλληνικὸ κράτος ἀπέκτησε σπουδαίους αὐτοκράτορες, ποὺ ξαναζωοάνευσαν τὴ δύναμή του καὶ ἔγιναν ὁ φόβος στοὺς ἐχθρούς του.

Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἀνήκουν σὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, ποὺ τὴ

λέμε *Μακεδονική Δυναστεία*. Αὐτὴ ἔμεινε στὸ θρόνο 194 χρόνια, ἀπὸ τὸ 867—1061, δηλαδὴ τὸν 9ο, 10ο καὶ 11ο αἰῶνα. Στους τρεῖς αὐτοὺς αἰῶνες, ἰδιαίτερα τὸ 10ο, ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἔφθασε στὴ μεγαλύτερη τῆς λαμπρότητα.

Τῇ Μακεδονικῇ Δυναστείᾳ τὴν ἴδρυσε ὁ *Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών*, ποὺ ἦταν ἀμόρφωτος, ἀλλὰ φάνηκε πολὺ πρακτικὸς καὶ ἐκυβέρνησε καλὰ τὸ κράτος. Αὐτὸν διεδέχθη ὁ γιὸς του *Λέων ΣΤ΄*, ποὺ τὸν εἶπαν *Σοφὸ*, ἐπειδὴ ἀντίθετα στὸν πατέρα του αὐτὸς εἶχε μάθει πολλὰ γράμματα. Τὸν Λέοντα τὸ Σοφὸ τὸν διεδέχθη ὁ *Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος*. Τὸν εἶπαν Πορφυρογέννητο γιατί γεννήθηκε ὅταν ὁ πατέρας του ἦταν αὐτοκράτωρ, δηλαδὴ μέσα στὴν πορφύρα, τὸ ἔνδυμα ποὺ φοροῦσαν οἱ αὐτοκράτορες. Ὁ γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ *Ρωμανὸς Β΄*, βασιλεύσε μόνον 4 χρόνια. Μὰ ἡ σύντομη βασιλεία του ἦταν πολὺ ἐνδοξη, μὲ τὰ κατορθώματα ποὺ ἔκαμαν οἱ στρατηγοὶ του. Ἐπειδὴ ὁ Ρωμανὸς πέθανε νέος καὶ ἄφηκε ἀνηλίκους τοὺς δυὸ γιούς του Βασίλειο καὶ Κωνσταντῖνο, στὸ θρόνο ἀνέβηκαν δυὸ ἐνδοξοὶ στρατηγοί, ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς* καὶ ὁ *Ἰωάννης Τσιμισκῆς*. Ὑστερα ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Τσιμισκῆ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ νόμιμος διάδοχος, ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β΄, ὁ *Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος*, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους αὐτοκράτορες.

Ἀσκήσεις.—1. Τί εἶναι δυναστεία; —2. Ποιοὶ εἶναι οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας; —3. Πῶς ἔγιναν αὐτοκράτορες ὁ Φωκᾶς καὶ ὁ Τσιμισκῆς, ἐνῶ ἦταν στρατηγοί; —4. Ποιὸν αἰῶνα εἶχε τὴν μεγαλύτερη δύναμή της ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία;

33. Οἱ ἐνδοξοὶ πόλεμοι τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας.

Οἱ ἐχθροὶ τῆς Αὐτοκρατορίας Βούλγαροι καὶ Ἀραβες ἐνίωσαν πῶς τὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξει. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, στρατηγὸς ἀκόμη, ἔκαμε μεγάλο κατορθώμα. Πῆρε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες τὴ νῆσο Κρήτη, ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως. Ὅταν ἔγινε αὐτοκράτωρ καὶ γύρισε νικητής, τὸ 967, ἀπὸ μιὰν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἀράβων στὴν Ἀσία, ἦλθαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλέως τῆς Βουλγαρίας γιὰ νὰ ζητήσουν τὰ

τακτικά φιλοδομήματα. Ὁ Νικηφόρος ὅμως δὲν μπορούσε νὰ ὑποφέρει τὴ ντροπὴ, οἱ Ἕλληνες νὰ δίνουν φόρο στοὺς Βουλγάρους. Μίλησε πολὺ ἄσχημα στοὺς ἀπεσταλμένους καὶ τοὺς εἶπε πὺς θὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ φέρῃ τὰ λεπτὰ στὸ χωριάτη καὶ σκλάβο ἀπὸ γενεὲς βασιλέα των.

Ὁ Νικηφόρος συνεννοήθηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλαῦο γιὰ νὰ κτυπήσουν μαζὶ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Σβιατοσλαῦος μῆκε μὲ τὸ στρατό του στὴ Βουλγαρία καὶ θέλησε νὰ προσαρτήσῃ τὴ χώρα στὸ βασίλειό του, οἱ Ρῶσοι μάλιστα ἐπέρασαν τὸν Αἴμο, λεηλάτησαν τὴ Φιλιππούπολη καὶ προχώρησαν ὡς τὴ Θράκη.

Ἄλλὰ ὁ διάδοχος τοῦ Νικηφόρου ὁ Τσιμισκῆς διωργάνωσε μεγάλη ἐκστρατεία, ἔδιωξε τοὺς Ρώσους, κατέλαβε τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν ἐχώρισε σὲ 7 ἐπαρχίες καὶ διώρισε 7 ἐντόπιους Κυβερνήτες.

Εὐθὺς ὅμως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Τσιμισκῆ οἱ Βούλγαροι ἐπανεστάτησαν, ἀνεκέρυξαν Τσάρο τὸν Σαμουήλ καὶ ἄρχισαν φοβερὸ πόλεμο κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ Σαμουήλ ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὶς ταραχὰς πού ἔγιναν στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'. Ἀνασυγκρότησε τὸ Βουλγαρικὸ κράτος, κατέλαβε τὴ Μακεδονία, Ἡπειρο, Ἀλβανία, Θεσσαλία καὶ ἔκαμε ἐπιδρομὰς ὡς τὴν Πελοπόννησο. Χρειάστηκε λοιπὸν ὁ Βασίλειος νὰ κάμῃ σκληρὸ πόλεμο κατὰ τῶν Βουλγάρων πὺς βάσταξε 42 χρόνια.

Οἱ Βούλγαροι στὴν ἀρχὴ εἶχαν ἐπιτυχίες. Ὁ Σαμουήλ προχώρησε πέρα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ ἔφθασε στὴν Πελοπόννησο. Ἄλλὰ ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου μὲ στρατηγὸ τὸν Νικηφόρο Οὐρκανὸ προχώρησε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη γιὰ νὰ κόψῃ τὸ δρόμο στοὺς Βουλγάρους. Τοὺς κτύπησε αἰφνιδιαστικὰ κοντὰ στὸ Σπερχιεῖο ποταμὸ, ἐνῶ γύριζαν πίσω. Σημαντικὸ μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ σκοτώθηκε στὴ συμπλοκὴ. Οἱ ἄλλοι ἔφυγαν ἀφήνοντας τὸ στρατόπεδο καὶ τὰ λάφυρα στοὺς Βυζαντινοὺς. Ὁ ἴδιος Σαμουήλ ὁ πηλωθῆκε καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Πίνδου στὴ Βουλγαρία (996).

Ὁ πόλεμος ἀπὸ τότε περιορίσθηκε στὴ Μακεδονία. Σχεδὸν κάθε χρόνο ὁ Βασίλειος ἔκανε καὶ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ξεκινώντας ἄλλοτε ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τέλος τὸ 1014 ἐκύκλωσε τὸ κύριο σῶμα τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ στὴ θέση Κλειδί, πὺς βρίσκεται πάνω στὸ δρόμο ἀπὸ τὶς Σέρρες στὸ Μελένικο, καὶ τοῦ ἔφερε μεγάλη καταστροφὴ. Σχεδὸν ὀλόκληρος ὁ

βουλγαρικός στρατός παραδόθηκε. Ὁ Σαμουήλ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῆ καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του.

Ὁ Βασίλειος ἀπὸ ἀγανάκτηση καὶ γιὰ νὰ τοὺς τρομοκρατήσῃ στὸ ἐξῆς, φέρθηκε σκληρὰ στοὺς αἰχμαλώτους, διότι οἱ Βούλγαροι, ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχή τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, εἶχαν διαπράξει ἀναρίθμητα ἐγκλήματα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Βουλγαρία ὑποτάχθηκε καὶ ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία (1018).

Ὑστερα ἀπὸ τοὺς θριάμβους αὐτοὺς ὁ Βασίλειος περιώδευσε τὴν Αὐτοκρατορία. Ἔγινε δεκτὸς παντοῦ μὲ ἐνθουσιασμό. Πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅπως θὰ ἰδοῦμε. Ἐγύρισε μὲ τὸ στόλο στὴν Πόλη, ἔκαμε λαμπρὰ θριάμβο καὶ τελετές. Καὶ ὁ λαὸς τὸν ὠνόμασε *Βουλγαροκτόνο*.

Ἀπὸ τοὺς πολέμους αὐτοὺς καὶ τὴν ἐλεεινὴ συμπεριφορὰ τῶν Βουλγάρων πὺν ἐξακολούθησε καὶ ἀργότερα, ὡς πῖς ἡμέρες μᾶς, βασιτάει τὸ μῖσος ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Βουλγάρους.

34. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς. Ἐκστρατεία στὴν Κρήτη.

Πολὺ μεγαλύτερη προσπάθεια χρειάσθηκε γιὰ νὰ κτυπηθοῦν δυνατώτεροι καὶ πῖο ἐπικίνδunami ἐχθροὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ Ἀραβες. Οἱ Ἀραβες κ' ἄλλοι μωαμεθανοὶ εἶχαν γίνει πολὺ δυνατοὶ στὴ θάλασσα καὶ τρομοκρατοῦσαν μὲ τὰ πειρατικά τους πλοῖα τὴ Μεσόγειο. Οἱ χριστιανοὶ ἔτρεμαν τοὺς πειρατὲς αὐτοὺς, πὺν τοὺς ἔλεγαν *Σαρακηνοὺς*.

Οἱ Σαρακηνοὶ ἐξουσίαζαν τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, τῆς Ἰσπανίας. Ἐκυριεύσαν τὰ δύο μεγάλα ἑλληνικὰ νησιά, τὴν Κύπρο καὶ τὴν Κρήτη.

Ἀπὸ τὸ 959-963 στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου ἀνέβηκε ὁ *Ρωμανὸς Β'*, ὁ πατέρας τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου. Ἡ σύντομη βασιλεία του σιάνθηκε πολὺ ἐνδοξη, ἐπειδὴ ἔγιναν μεγάλες νίκες. Ἡ Αὐτοκρατορία εἶχε τότε σπουδαίους στρατηγούς, προπάντων ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Φωκάδων. Ὁ σπουδαιότερος ἀπ' αὐτοὺς, ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς*, ἦταν ἐξαιρετὸς ὀργανωτῆς στρατοῦ καὶ πολεμιστῆς ἀσύγκριτος.

Ἡ μεγάλη, πλουσία καὶ ὠραία ἑλληνικὴ μεγαλόνησος Κρήτη εἶχε πέσει ἀπὸ τὸ 826 στὰ χέρια τῶν Σαρακηνῶν, πὺν ἴδρυσαν ἐκεῖ ἀνεξάρτητο κράτος μὲ ἀρχηγὸ λεγόμενον *Εμίρη*. Πολλοὶ μωαμεθανοὶ, Ἀραβες, Σύροι, Ἀφρικανοὶ καὶ μαῦροι ἀκόμα ἦλθαν καὶ κάθησαν

στο νησί, πού άρχισε ν' αλλαξει χαρακτηρα. Οι ιδιοι οι παλαιοι κατοικοι, Έλληνες και χριστιανοί, πήγαιναν να χασουν τη θρησκεία και τη γλωσσα τους, να γινουν μωαμεθανοι και να μιλησουν αραβικα.

Αυτο δεν μπορουσαν να το ανεχθουν οι Έλληνες, απο τότε που δυναμωσαν παλι στον καιρο της Μακεδονικης Δυναστειας. Ετοιμασαν μεγαλη εκστρατεια για να ξαναπαρουν την Κρητη και αρχηγο της εβαλαν το φημισμενο στρατηγο *Νικηφορο Φωκα*.

Τον Ιουνιο του 960 μεγαλος στολος ξεκίνησε απο την Πόλη, με τις θερμες ευχες του λαου, που ειχε σκεπασει τ' ακρογιαλια. Απο τον Κερατιο ως περα στην Προποντιδα τη θάλασσα τη σκεπαζαν χιλιαδες καραβια, με τις πλευρες βαμμενες με ζωηροτατα χρωματα, τα πανια λαμπροτατα χρωματισμενα, χρυσοκοσμητες πρωρες, χιλιαδες πελωριες σηματες, μεγαλα λαβαρα με τις εικονες της Παναγιας, του Παντοκρατορα Χριστου και των μεγαλων στρατιωτικων αγιων, Θεοδωρου, Γεωργιου και Δημητριου. Αναμεσα ξεχωριζαν οι *δρομωνες*, δηλαδη τα μεγαλα πολεμικα των Βυζαντινων και τα *χιλιταρια*, τα μικροτερα πολεμικα.

Πανω στα καραβια ειναι πολυ στρατος, Έλληνες και μισθοφοροι Βαραγγιοι και Ρωσοι και στα αμπαραια πολυαριθμο ιππικο.

Ο βασιλευς ορθιος, πανω στην περιλαμπρη, μαρμαρινη βασιλικη αποβαθρα, δινει το συνθημα κι' απ' ολα τ' ακρογιαλια ακουεται η μυριόστομη κραυγη του λαου. Ο Πατριάρχης ευλογει το στολο.

Ασκήσεις.—1. Τι ειναι οι Σαρακηνοί;—2. Πως καταφεραν να παρουν τα ελληνικα νησια;—3. Σκεφθητε τον κινδυνο της Κρητης απο την κατακτηση των Μωαμεθανων.—4. Γιατι ελαβε την αρχηγια της εκστρατειας ο Νικηφορος;—5. Τι ειναι δρομωνες και τι χιλιταρια;

35. Ο Νικηφόρος ελευθερωνει την Κρήτη (961).

Η μυρμηκια αυτη απο καραβια παιρνει το συνηθισμενο δρομο της Κρητης. Φθανει σ' ενα σημειο, που περα απ' εκεινο χρονια δεν τολμουσε ελληνικο καραβι να ξεμυτιση. Μπρος στη δυναμη και την τολμη του Φωκα εγιναν τωρα αφαντοι οι Σαρακηνοι. Στην Κρητη ειναι κατατρομαγμενοι. Περιμενουν ομως να κυπησουν το στολο μολις πλησιαση σε κανενα λιμανι.

Ὁ Νικηφόρος διαλέγει μιὰν ἀκρογιαλιά, ὅπου κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ φαντασθῆ πὼς μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπόβαση. Τὰ μεγάλα πολεμικά, οἱ δρόμωνες, σπρώχνονται μὲ τὴ δύναμη τῶν κουπιῶν στὴν ἀμμουδιά. Οἱ τοξότες καὶ οἱ σφενδονίτες ἀπὸ τὰ καταστρώματα ἀναγκάζουν τοὺς Ἄραβες ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν παραλία, καὶ ἀπὸ τὶς πόρτες ποὺ ἀνοίγουν στὰ πλευρὰ τῶν πλοίων ξεπετιοῦνται, πάνω ἀπὸ τὶς γυριῆς σανίδες ποὺ ἔρριξαν στὴν ἀκρογιαλιά, οἱ καβαλλάρηδες πάνοπλοι πάνω στ' ἄλογά τους.

Στὴν ὀρμητῶν Βυζαντινῶν μ' ἐμβατήριον «Τῆ Ὑπερμάχῃ» καὶ τοὺς παπάδες ἐμπρός, ποὺ κρατοῦν χρυσοὺς σταυροὺς μὲ κομμάτι ἀπὸ τίμιον ξύλον, δὲν μποροῦν ν' ἀντισταθοῦν οἱ Σαρακηνοί. Μὰ ἡ πρωτεύουσα τῶν, ὁ Χάνδαξ, στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου, εἶναι δυνατὰ ὠχυρωμένη. Ὅκτὼ μῆνες πολεμοῦν γύρω στὸ ἰσχυρὸ φρούριον. Χύνεται πολὺ αἷμα καὶ γίνονται πάλι οἱ συνηθισμένες βαρβαρότητες τῆς ἐποχῆς. Τέλος κυριεύεται τὸ φρούριον, τὸ 961, ὁ τελευταῖος ἐμίρης αἰχμαλωτίζεται καὶ ἡ Κρήτη ξαναγίνεται ἐλληνική.

Χρειάσθηκε ὅμως μεγάλος κόπος. Ἱεροκήρυκες καλοῦν τοὺς κατοίκους στὴν παλιά θρησκεία τους. Ὁ δραστηριώτερος ἀπ' ὅλους, ὁ Ἅγιος Νίκων, εἶχε καὶ παλαιότερα λαμπρὴ δράση στὴν Ἀνατολή. Ἐπειδὴ στὰ κηρύγματά του ἔλεγε συχνὰ «μετανοεῖτε», τοῦ κόλλησαν σὰν ὄνομα αὐτὴ τὴ λέξη. Τὸν εἶπαν Ἅγιος Νίκων ὁ Μετανοεῖτε. Τζαμιά καὶ μιναρέδες ἐξαφανίσθηκαν. Ἡ Κρήτη ξανάγινε μιὰ ἀπὸ τὶς ἐλληνικώτερες χῶρες.

Ἀσκήσεις.—1. Γιατὶ τὰ ἐλληνικὰ καράβια δὲν μποροῦσαν νὰ προχωρήσουν ;—2. Πὼς ὄσες φαίνεται ἡ ἀπόβαση τοῦ στρατοῦ ;—3. Τὶ εἶναι τζαμί καὶ τὶ εἶναι μιναρές ;—4. Τὶ ὄνομα ἔβγαλαν τοῦ Ἁγίου Νίκωνα ;—5. Συλλογισθῆτε τὸ καλὸ ποὺ ἔγινε μὲ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Κρήτης.

36. Ὁ θρίαμβος

Ὑστερα ἀπὸ τὴ νίκη στὴν Κρήτη, ὅπως ἀργότερα ὕστερα ἀπὸ ἄλλες νίκες του, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς γύρισε στὴν Πόλη κι' ἔκαμε λαμπρὴ πανηγυρικὴ τελετὴ, ποὺ τὴν ἔλεγαν *θρίαμβος*.

Ὁ θρίαμβος ἦταν ἔθιμον τῶν παλαιῶν Ρωμαίων, ποὺ τὸν διατή-

ρησαν οἱ Βυζαντινοὶ ἀφοῦ τὸν ἄλλαξαν λιγάκι, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦταν χριστιανοί.

Ὁ θρίαμβος στὸ Βυζάντιο ἀρχίζε μὲ μιὰ θεησκευτικὴ τελετὴ σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐκκλησίες, ποὺ βαστοῦσε ὅλη τὴ νύκτα καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἔλεγαν *παννυχίδα*. Παρευρισκόταν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα. Αὐλικοὶ καὶ ἄρχοντες φοροῦσαν τὰ καλύτερα ἐνδύματά των, ποὺ στὸ Βυζάντιο ἦταν ἐξαιρετικὰ πλούσια καὶ πολυτελῆ. Οἱ χρυσωμένοι θόλοι τῆς ἐκκλησίας ἀστραφταν ἀπὸ τ' ἀναρίθμητα κεριά, οἱ ἀριστοκρατίσσοι φάνταζαν μὲ τὸ βαρὺ χρυσοκέντητο φόρεμα, οἱ δεσποτάδες μὲ τὴ χρυσὴ περιβολὴ καὶ τὰ χρυσὰ ἄμφια, οἱ στρατιωτικοὶ μὲ τὴν πολεμικὴ τοὺς στολή.

Ἡ τελετὴ ἦταν περισσότερο κοσμικὴ συγκέντρωση. Κουβέντιαζαν, ρωτοῦσαν νέα, χαίρονταν.

Μεγαλεῖο εἶχε ἰδιαίτερα ἡ παρέλαση τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ στὸ Ἴπποδρόμιο. Οἱ στρατιῶτες ἔψαλλαν: «Δόξα στὸν Παντοδύναμο ποὺ ἔδωσε τὴ νίκη». Ἀκολουθοῦσαν τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι σὲ μακρὰ σειρὰ μὲ τὸν ἀρχηγὸ τους ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς αὐλικούς του καθόταν στὴν ἐξέδρα μὲ τὴ χρυσὴ στολή του καὶ τὰ χρυσὰ πέδιλα. Πλήθος κόσμου πλημύριζε τὸ Ἴπποδρόμιο. Στὴν πομπὴ ἔπαιρναν μέρος οἱ Δῆμοι, τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα θὰ λέγαμε σήμερα, καὶ γέμιζαν τὸ χῶρο μὲ τὴ ζωηρότητά τους.

Ὁ θρίαμβος ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς θαυματικότερες τελετὲς τοῦ Βυζαντίου.

Ἀσκήσεις.—1. Π. οἱ ἔκαναν παλαιότερα θρίαμβο;—2. Τὶ διαφορὰ εἶχε ὁ βυζαντινὸς θρίαμβος ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ;—3. Πότε ἔκαμε θρίαμβο ὁ Νικηφόρος;—4. Ποιὸ μέρος τοῦ θριάμβου ἦταν θαυματικώτερο;

37. Ὁ Βασίλειος Β' ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας (1018).

Ὁ Βασίλειος Β', ποὺ τὸν εἶπαν Βουλγαροκτόνο, ἦταν γυῖος τοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ Β'. Ὁ πατέρας του πέθανε νέος. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Βασίλειος καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος ἦταν ἀνήλικοι, στὸ θρόνο ἀνέβηκαν οἱ δύο ἐνδοξοὶ στρατηγοί, πρῶτα ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ἔπειτα ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς.

Ὁ Βασίλειος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τὸ 976 καὶ βασιλεύσει κοντὰ 50 χρόνια, ὡς τὸ 1025. Ἡ βασιλεία του εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἐνδοξότερες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Βασίλειος ἔδωσε λαμπρὸ τέλος στὸ βουλγαρικὸ πόλεμο. Εἶδε τοὺς Ρώσους νὰ δέχωνται τὸ Χριστιανισμό. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βλαδίμηρος βαπτίσθηκε καὶ τὸ παράδειγμά του ἀκολούθησαν οἱ ὑπήκοοί του. Στὴν Ἀσία νίκησε τοὺς Ἀραβες καὶ κατέκτησε χῶρες. Στὶς μέρες του ἡ Αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν ἔκταση ποὺ εἶχε μονάχα στὶς μέρες τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ νίκη κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ Βασίλειος προχώρησε νοτιώτερα πρὸς τὴν παλαιὰ Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἀτυχή χῶρα, ποὺ τὴν εἶχαν ρημάξει οἱ ἐπιδρομές. Ἐφθάσε στὸ Ζητούνι, τὴ Λαμία ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ ὅπως λέμε καὶ ἐμεῖς σήμερα, εἶδε κοντὰ στὸν ποταμὸ Σπερχεῖο τὰ χωράφια ὅπου ἓνας παλαιότερος στρατηγὸς τοῦ Βυζαντίου, ὁ Νικηφόρος Οὐρανός, εἶχε ἀφανίσει σὲ μεγάλη μάχη τοὺς Βουλγάρους. Πέρασε ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες καὶ μέσον Βοιωτίας ἔφθασε στὰς Ἀθήνας τὸ 1018. Ἦθελε σ' αὐτὴ τὴν πόλιν καὶ πᾶνω στὴν πολυχρονισμένη Ἀκρόπολιν νὰ πανηγυρίσῃ τὸ θρίαμβό του.

Ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε πολλὰ γιὰ τὴν παλιὰ λαμπρότητα τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοί της ζοῦσαν μὲ τὸ παρὸν καὶ ἦταν περὶ φανοὶ περισσότερο γιὰ τὶς πολλὰς ἐκκλησίες ποὺ εἶχε ἡ πόλις τους. Μὰ στὴν ἀκολουθία τοῦ βασιλέα ἦταν πολλοὶ ποὺ τοῦ θυμίσαν τὸ παλαιὸ μεγαλεῖο. Περισσότερο ἀπ' ὅλα ζωντάνεψε ἔμπρὸς του ἡ δόξα τῶν Μαραθωνομάχων καὶ τῶν νικητῶν τῆς Σαλαμίνας. Στρατηγοὶ καὶ ἐπίσκοποι καὶ ἀρχόντες καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων μαζεύθησαν γύρω στὸ νικητὴ καὶ κυρίαρχο τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ εὐχαριστία γιὰ τὴ νίκη ἔγινε στὴν Ἀκρόπολιν, στὸν παλαιὸ καὶ ἀσύγκριτο σὲ ὁμορφίαν ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν Παρθενῶνα, ποὺ οἱ χριστιανοὶ τὸν εἶχαν κάμει ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας μὲ σημαντικὰς προσθήκας καὶ ἀλλαγὰς στὸ οἰκοδόμημα, χωρὶς εὐτυχῶς ν' ἀλλάξουν τὸ σκελετό του. Πολλὰ εἶχαν ἀλλάξει, πολλὰ ἔλειπαν, στοὺς τοίχους εἶχαν ζωγραφίσει εἰκόνες ἁγίων, ποὺ μερικῶν σημάδια σώζονται ἀκόμα.

Μὲ τὸν Βασίλειο καὶ τὴν ἀκολουθία του ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς στὴ μεγάλη του λαμπρότητα ἐρχόταν νὰ τιμήσῃ τὴν ἀρχαία καὶ πρὸ ἐνδοξὴ Ἑλλάδα.

Ἀσκήσεις.—1. *Νὰ πῆτε τὴ σειρά τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ Β',*

Νικηφόρου Φωκά, Τσιμισκή καὶ Βασιλείου Β'. — 2. Νὰ μιλήσετε γιὰ τὴν ἀξία τοῦ Βασιλείου Β'. — 3. Τὶ θέση ἔχει ἡ βασιλεία του στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου; — 4. Γιατί κατέβηκε πρὸς τὴν παλαιὰ Ἑλλάδα ὁ Βασίλειος; — 5. Θυμόνταν καλά οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του τὰ ἔνδοξα χρόνια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας; — 6. Γιατί πῆγε στὰς Ἀθήνας καὶ στὴν Ἀκρόπολη;

38. Τὰ ἔνδοξα χρόνια τῆς Αὐτοκρατορίας.

Στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν πλούσια καὶ δυνατὴ. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες, ὁ Νικηφόρος

Ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου στὴν Πόλη.
Διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία.

Φωκάς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὁ Βασίλειος Β' ξαναπῆραν πίσω πολλὰς χῶρες, πὺν τίς εἶχαν κυριεύσει οἱ ἐχθροί, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, πολλὰς ἐπαρχίες τῆς Ἀσίας, τὴ Βουλγαρία, τὴν Κάτω Ἰταλία, καὶ ἡ Αὐτοκρατορία ἐξουσίαζε πάλι ἀπέραντες χῶρες στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση, εἶχε πολλὰ πλούτη καὶ δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο.

Ἡ Πόλη ἦταν τότε μεγάλη πολιτεία, ἡ πρώτη ἐμπορικὴ ἀγορὰ τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τίς τέσσερες ἄκρες τῆς γῆς μαζεύονταν τὰ ἐμπορεύ-

ματα. Ἀμέτρητα καράβια μπαينوβαίνουν στὰ λιμάνια της καὶ ἄλλα ἀραγμένα ἔκαναν δάσος μὲ τὰ κατάρτια τους. Στὴ στεριά μεγάλοι

Ὁ Δαβὶδ βοσκός.

Οἱ Βυζαντινοὶ στόλιζαν τὰ χειρόγραφα βιβλία τους μὲ ἱερᾶς εἰκόνας μὲ μικρογραφίες ὅπως ἔλεγαν. Ἐδῶ μιά χαριτωμένη εἰκόνα. Ὁ Δαβὶδ ποίει τὸ ψαλτήριον καὶ ὄλοι, ἄνθρωποι, ζῶα, δέντρα καὶ βράχοι ἀκόμα, τὸν ἀκοῦν σὰν μαγεμένοι.

δρομοὶ τὴν ἔνωσαν μὲ τὶς πῖθ μακρυνῆς χῶρες, μὲ τὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Κίνα στὴν Ἀσία, μὲ τὴν Αὐστρία καὶ τὴ Γερμανία στὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὶς Ἰνδίες ἔφεραν τ' ἀρωματικά, τὰ λινα ὑφάσματα καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια, ἀπὸ τὴν Κίνα τὰ μεταξωτά, ἀπ' τὴ Συρία τὰ γυαλικά καὶ τὰ ψιλοκέντητα χαλιά, ἀπ' τὴ Ρωσία τὰ γουνορικά, τὸ σιτάρι καὶ τὸ χαβιάρι. Ἡ Πόλις ἡ ἴδια εἶχε τὴν περίφημη βιομηχανία

της, τὰ κοσμοξακουσμένα μεταξωτά της, τὰ ψιλοδούλευτα ἀσημικά και χρυσαφικά της, τὰ χρυσωμένα σκεύη, τὰ ἱερὰ ἄμφια και ἄλλα ἐπιπλα τῆς ἐκκλησίας.

Μέσα στίς θολωτές ἀγορῆς τῆς Πόλης κινιόταν ἄπειρο πλῆθος και ἀπ' τὶς δυὸ μεριῆς ἄνοιγαν μεγάλα και πλουσιοστολίστα μαγαζιά, φορτωμένα με ὅλα τὰ καλά τοῦ κόσμου. Πιὸ πέρα πελώριες ἀποθήκες, τὰ καλοκτισμένα πέτρινα χάνια, πού μερικά σώζονται ὡς σήμερα, χρησίμευαν γιὰ νὰ φυλάγουν τὶς πολυτίμεςπραματίειες. Στὴν ἀγορὰ τῆς Πόλης συναπαντιόνταν ἔμποροι ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες, Βούλγαροι με Ἀραβες, Ἴνδοι με Ρώσους, ξανθοὶ Γερμανοὶ με μαύρους τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ μεγάλη πολιτεία ἀπλωνόταν στίς πλαγιῆς τῶν λόφων της, σιγοκατέβαινε στ' ἀκρογιάλια τοῦ Κεράτιου και τοῦ Μαρμαρᾶ και φάνταζε περήφανη με τὰ ἀμέτρητα καμπαναριά και τοὺς τρούλλους, με τὰ παλάτια και τὶς πλατεῖες της. Στὸ βασιλικὸ παλάτι, πολυτέλεια ἀφάνταστη. Ἀξιωματικοί, στρατός, ὑπαλλήλια κάνουν μιὰ κίνηση περίεργη και ἀξιοθέατη. Γίνονται μεγάλες τελετές. Ὁ βασιλιάς κατεβαίνει με τὴ συνοδεία του στὴν Ἁγία Σοφία, γιὰ ν' ἀκούση τὴ δοξολογία, και ἡ μεγάλη ἐκκλησία με τὰ ἀτίμητα στολίδια της, με τὰ χρυσαφικά και τοὺς πολυελαίους της και με τὸ ἀμέτρητο πλῆθος ἀπὸ παπάδες και ψαλτάδες παρουσιάζει ἀφάνταστο μεγαλεῖο.

Τὸ Βυζάντιο σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχε σοφοὺς και γραμματισμένους ὄσους καμιά ἄλλη χώρα. Αὐτοὶ μελετοῦσαν τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων, τὰ δίδασκαν στοὺς νέους, οἱ καλόγεροι τὰ ἀντέγραφαν και τὰ φύλαγαν στὰ μοναστήρια. Σ' αὐτοὺς χρωστοῦμε, πού ἔμειναν ἴσα με σήμερα πλῆθος ἀπὸ τὰ πολυτίμα συγγράμματα τῶν ὀρχαίων.

Οἱ ξένοι θαύμαζαν τὸν πλοῦτο και τὸ μεγαλεῖο τῆς Πόλης, γιὰτὶ τότε ἡ Εὐρώπη ἦταν πολὺ πίσω και ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἡ πιὸ πολιτισμένη χώρα τοῦ κόσμου.

Ἀσκήσεις.—1. Πότε εἶναι τὰ ἔνδοξα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας;—2. Νὰ πῆτε τοὺς αὐτοκράτορες και τὴ δυναστεία πὸ τὴ δόξασαν.—3. Ἀπὸ ποῦ εἶχε τὰ πλοῦτη;—4. Νὰ περιγράψετε τὴν Πόλη στίς δόξεις της.—4. Νὰ βρῆτε σὸ χάριη τοὺς ἐμπορικὸς δρόμους.

39. Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας.

Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἡ Αὐτοκρατορία ἦταν δυνατὴ καὶ στὰ ὄπλα. Τὰ σύνορά της τὰ φρουροῦσαν ἀνδρεῖοι φύλακες. Σπάνια τολμοῦσαν οἱ

Ὁ Δικέφαλος Ἀετός.

Εἰκονίζει τὴ δύναμη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, τὶς ἐλπίδες τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὴ σωτηρία ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία.

ξένοι νὰ τῆς κάνουν φανερὰ πόλεμο. Μὰ τὰ μακρυνὰ σύνορα ἦταν ἀνήσυχτα. Ἡ Αὐτοκρατορία τὸν 10ο αἰῶνα, στὰ χρόνια τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων, ἔφθανε ὡς πέρα ἀπὸ τὸν ποταμὸ τῆς Ἀσίας Εὐφράτη.

Ἐκεῖ, στή μεγάλη ἐπαρχία τῆς Καππαδοκίας, συνώρρευε μὲ τοὺς Ἄραβες. Οἱ Ἄραβες ὅμως δὲν ἦταν δυνατοὶ ὅπως ἄλλοτε. Τὸ κράτος τους χωρίσθηκε σὲ μικρὰ κράτη. Μὰ οἱ μωαμεθανοὶ τῶν συνόρων δὲν ἔπαυαν ν' ἀνησυχοῦν τίς ἐλληνικὲς ἐπαρχίες. Ἐκαναν ἐπιδρομὲς, ἄρπαζαν ὅ,τι εὗρισκαν, ἔβαζαν μπρὸς ἀλόγατα καὶ κοπάδια καὶ τὰ ἔσερναν στὸν τόπο τους. Αὐτοὺς τοὺς ἔλεγαν ἀπελάτες.

Ἀλλὰ οἱ χριστιανοὶ ἄρχοντες τῶν μακρυνῶν ἐκείνων ἐπαρχιῶν βαστοῦσαν γερὰ τὰ σύνορα. Εἶχαν πάντα ἔτοιμο στρατό, διαλεκτὰ παλληκάρια, γιὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Τοὺς ἀνδρειωμένους αὐτούς, ἐπειδὴ φύλαγαν τὰ τελευταῖα ἄκρη τῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς εἶπαν ἀκρίτες. Αὐτοὶ ἔγιναν περίφημοι γιὰ τὴ σωματικὴ δύναμη, γιὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν ὁρμὴ τους. Καὶ ὅπως τοὺς ἀρχαίους ἥρωες, τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Ἰάσονα, τὸν Ἀχιλλέα, τοὺς ὕμνησαν καὶ τοὺς δόξισαν οἱ ποιητὲς κι ὅπως τοὺς ἄρματολούς καὶ κλέφτες τοὺς τραγούδησαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἔτσι καὶ τοὺς ἀκρίτες τοὺς τραγούδησαν οἱ ποιητὲς τῆς ἐποχῆς τους. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ ἔφθασαν σ' ἐμᾶς κι ἀπ' αὐτὰ μαθαίνομε τὴ ζωὴ, τὴ λεβεντιά καὶ τοὺς ἀγῶνες τῶν φημισμένων ἐκείνων πολεμιστῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ ἐνδοξότερος ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας. Ζοῦσε στὰ καλὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας σὲ μιὰν ἐπαρχία κατὰ τὸν Εὐφράτη. Πολλὲς φορὲς πέρασε τὸν ποταμὸ κνηηγώντας τοὺς ἀπελάτες. Εἶχε τὰ κτήματά του, τὸ παλάτι του, τοὺς ἀνθρώπους του. Πῆρε χῶρες καὶ πολιτεῖες καὶ μεγάλωσε τὴν ἐξουσία του. Ἡ σωματικὴ του δύναμη ἦταν ἀφθαστη, καθὼς καὶ ἡ σβελτάδα του.

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχᾷ κ' ἠ γῆς τότε τρομάζει.

Βροντᾷ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος.

Ὁ Διγενῆς μοιάζει περισσότερο μὲ τοὺς ἄρματολούς καὶ κλέφτες, ποὺ πολέμησαν τὸν Τοῦρκο. Καὶ μᾶς φέρνει στὰ μακρυνὰ χρόνια ποὺ ἦ Μ. Ἀσία ἦταν χριστιανικὴ καὶ ἔτρεφε ξακουστοὺς λεβέντες.

Ἀσκήσεις.—1. Ἔως ποῦ ἔφθανε ἡ Αὐτοκρατορία στὴν Ἀσία;—
2. Τί εἶναι οἱ ἀπελάτες;— 3. Τί εἶναι οἱ ἀκρίτες;— 4. Πῶς εἶχαν ἔτοιμο στρατὸ οἱ ἄρχοντες;— 5. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη τὸν Εὐφράτη.
— 6. Νὰ βάλετε μὲ τὸ νοῦ σας λεβέντη σὰν τὸν Διγενῆ.

ΚΛΙΝΕΙ ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

40. ΟΙ Σελτζούκοι Τούρκοι κυριεύουν τή Μ. Ἀσία.

Τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ δόξα, πού εἶχε ἡ Αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας, δὲ βάσταξε ὡς τὸ τέλος της. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δυναστείας αὐτῆς δὲν ἦταν τόσο ἔνδοξα ὅσο τὰ πρῶτα. Στὸ θρόνο ἀνέβηκαν γυναῖκες καὶ ἀνίκανοι αὐτοκράτορες καὶ τὸ κράτος ἄρχισε νὰ ξεπέφτη. Παρουσιάσθηκαν καινούργιοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, οἱ Φράγκοι ἀπὸ τὴ Δύση, καὶ τὸ κράτος ἔπαθε μεγάλες συμφορές, ἔχασε πολλὲς ἐπαρχίες, σιγά-σιγά καταστράφηκε τὸ ναυτικὸ καὶ τὸ ἐμπόριό του ἔσβησε. Ἔτσι ἄρχισαν χρόνια δύστυχα γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

Πρῶτος ξέσπασε ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Οἱ *Τούρκοι* εἶναι λαὸς μογγολικὸς, πού στὰ παλαιότερα χρόνια κατοικοῦσε σὲ κάτι μακρινὲς χῶρες τῆς Ἀσίας, στοὺς κάμπους, πού εἶναι ἀνατολικά στὴν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ ἔζησαν χρόνια χωρισμένοι σὲ πολλὲς φυλές, πού εἶχαν διάφορα ὀνόματα. Φαίνεται πὼς περίσσευαν τόσο πολὺ, πού δὲν τοὺς χωροῦσε ὁ τόπος τους, καὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, γιὰ νὰ βροῦν καινούργιες κατοικίες. Μερικοὶ Τουρκοὶ λαοὶ τράβηξαν κατὰ τὴ Ρωσία καὶ τὴν Εὐρώπη, ὅπως οἱ Ἀβαροὶ, οἱ Βούλγαροι, οἱ Οὐγγαρέζοι, ἄλλοι κατέβηκαν στὰ νότια. Ὅταν ξαπλώθηκε τὸ Ἀραβικὸ κράτος, οἱ τουρκικὲς φυλές τῆς Ἀσίας πῆραν τὴν ἀραβικὴ θρησκεία καὶ ἔγιναν φανατικοὶ μωαμεθανοί.

Τὸν 11ον αἰῶνα μιὰ τουρκικὴ φυλὴ, οἱ *Σελτζοῦκοι*, πού εἶχαν ἰδρῶσει κράτος ἀρκετὰ δυνατὸ στὶς περσικὲς χῶρες, κτύπησαν τὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὴν Ἀρμενία. Στὸ θρόνο καθόταν ἓνας γενναῖος αὐτοκράτορας, ὁ *Ρωμανὸς Δ΄ ὁ Διογένης*. Αὐτὸς κατάλαβε τὸ μεγάλο κίνδυνο καὶ ἔτρεξε ἀμέσως ν' ἀντικρούσῃ τὸν ἐχθρό. Μὰ δὲν εἶχε τὰ χέρια του ἐλεύθερα. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοί του, αὐτοὶ πού ζητοῦσαν νὰ τὸν ρίξουν ἀπὸ τὸ θρόνο,

τοῦ ἔφεραν χίλια ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ ἐτοιμασθῆ καλὰ καὶ δὲν ἔφερε δυνατό στρατὸ μαζί του. Ὅμως πολέμησε παλληκαρίσια. Στὴν Ἀρμενία, κοντὰ στὴ λίμνη τοῦ Βάν, ἔγινε μεγάλη μάχη (1071). Ὁ βασιλιάς τῶν Σελτζούκων Ἀλπ-Ἀρσλάν νίκησε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ ἔπιασε τὸν Ρωμανὸ αἰχμάλωτο. Μὰ βλέποντας τὴν παλληκαριά του τὸν τίμησε, ἔκαμε εἰρήνη μαζί του καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύθερο. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως στὴν Πόλη, μόλις ἔμαθαν πὼς ἔχασε τὴ μάχη, ἔβαλαν στὴ θέση του ἄλλον αὐτοκράτορα καὶ σὰν γύρισε ὁ Ρωμανός, τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν.

Οἱ Σελτζοῦκοι τότε ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀναρχία ποὺ δημιουργήθηκε στὸ Βυζαντινὸ κράτος, χύθηκαν στὴ Μ. Ἀσία; κυρίευσαν τὸ Ἰκόνιο, τὴ Νίκαια καὶ ἔφθασαν ὡς τὴ Χρυσούπολη, ἀντίκρου στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἔτσι ἡ Αὐτοκρατορία ἔχασε τὶς καλύτερες ἐπαρχίες, τὶς μικρασιατικές, αὐτὲς ποὺ τῆς ἔδιναν τὸν περισσότερο καὶ τὸν καλύτερο στρατό. Αὐτὸ ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία καὶ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ βρῆτε στὸ χάριτὴ τὴν πρώτη παρῶν τῶν Τούρκων, τὴν Περσία, τὴν Ἀρμενία.—2. Νὰ κοιτάξετε τὸ δρόμο ποὺ πῆραν οἱ Τουρκικοὶ λαοὶ γιὰ νὰ πᾶνε στὴν Εὐρώπη.—3. Νὰ βρῆτε τὴ λίμνη τοῦ Βάν.—4. Γιατί ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία τὸ χάσιμο τῆς Μ. Ἀσίας;

41. Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία. (Τὸ Σχίσμα).

Ἄλλο πολὺ δυσάρεστο, ποὺ ἔγινε σ' αὐτὰ τὰ χρόνια (στὸν 11ον αἰῶνα), εἶναι οἱ φιλονικίες καὶ ἡ ἔχθρητα ἀνάμεσα στὶς δυὸ Ἐκκλησίες, τὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ, ποὺ στὰ τελευταῖα ἔγινε αἰτία νὰ χωρισθοῦν οἱ δυὸ Ἐκκλησίες.

Ἀπὸ καιρὸ εἶχε παύσει ἡ παλιὰ ἀγάπη νὰ ἐνώνη τὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Γεννήθηκαν πολλὲς παρεξηγήσεις καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν χωνεύονταν πιά. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἔλεγε πὼς ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶναι ἡ πρώτη σ' ὅλη τὴ Χριστιανωσύνη, ἐπειδὴ τὴν ἴδρυσε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ποὺ πῆρε τὰ κλειδιά ἀπὸ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ ἤθελε νὰ λέγεται ἀνώτερος ἀρχηγὸς καὶ νὰ ἐξουσιάζῃ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες. Ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης ὅμως

καὶ ὁ κληρὸς τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἠθέλει νὰ τὸ παραδεχθῶν. Ἐλθσαν πὼς ὅλες οἱ Ἐκκλησίαι εἶναι ἴσες καὶ ὁ Πάπας δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπ' ὅλους. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἶχε κάμει μερικὰς ἀλλαγὰς στὶς συνήθειαι τῆς Ἐκκλησίας, πού ὁ Πατριάρχης δὲν τις εὐρίσκει σύμφωνες μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ 857 στὴν Πόλιν Πατριάρχης ἔγινε ἓνας πολὺ σοφὸς ἄνθρωπος, ὁ Φώτιος. Μὰ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Νικόλαος Α' δὲν θέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, μὲ τὴν πρόφασιν πὼς ἡ ἐκλογή του δὲν ἦταν κανονικὴ. Ὁ Πατριάρχης ὁμῶς καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Ἀνατολῆς θέλησαν νὰ τοῦ δείξουν πὼς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνακατεύεται στὶς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι ψυχράθησαν οἱ δύο Ἐκκλησίαι καὶ μὲ τὸν καιρὸ ἔκοψαν ὁλότελα τὶς σχέσεις. Ἔτσι γεννήθηκε αὐτὸ πού λένε *Σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν* (1054).

Ἀσκήσεις.— 1. Πῶς σὰς φαίνονται οἱ φιλονικίαι ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίαι; — 2. Τί θὰ πῆ τὰ «πρωτεῖα τοῦ Πάπα»; — 3. Πότε ἔγινε ἡ πρώτη δυσσεβεία ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίαι; — 4. Πότε χώρισαν δρισιτικά; — 5. Τί εἶναι *Σχίσμα*; — 6. Τί διαφέρει ἀπὸ τὴν αἴρεση;

42. Οἱ Σταυροφορίες.

Ὁ δεῦτερος μεγάλος κίνδυνος ἦλθε ἀπὸ τὸν Εὐρώπῃ. Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε γίνῃ μεγάλη μεταβολὴ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπῃ. Ἀφοῦ ἔπαυσαν οἱ ἐπιδρομαί, σχηματίσθησαν ἐκεῖ, ὅπως εἶπαμε, μεγάλα ἔθνη καὶ δυνατὰ κράτη. Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπῃ πολλὰ χρόνια ἦταν γεωργικὴ καὶ δὲν εἶχε ἐμπόριο. Τὸ ἔκαναν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀραβες. Στὰ χρόνια ὁμῶς αὐτὰ ἄρχισεν νὰ ξυπνᾷ τὸ ἐμπόριο καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι κοίταξαν τί γίνεται στὶς ἄλλες χῶρες. Κατάλαβαν πὼς οἱ χῶρες τῆς Ἀνατολῆς εἶχαν μεγάλα πλούτη καὶ τοὺς γεννήθηκε ἡ ἐπιθυμία νὰ ὠφεληθοῦν ἀπ' αὐτά. Ὁ πληθυσμὸς εἶχε αὐξήσει στὴ Δύση καὶ εἶχε φιλόδοξους βασιλιάδες καὶ πολεμιστὰς, πού ζητοῦσαν ἀφορμὴ νὰ δοξασθοῦν καὶ νὰ κατακτήσουν νέα μέρη. Γιὰ ὅλα αὐτὰ εὐκαιρία τοὺς ἔδωσεν ἡ ἐμφάνιση τῶν Τούρκων στοὺς Ἅγιους Τόπους.

Οἱ Ἀραβες, ὅπως εἶδαμε, πῆραν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνην ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ Ἀυτοκρατορία κ' ἔτσι ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁ τάφος τοῦ

Χριστοῦ καὶ ὅλοι οἱ Ἅγιοι Τόποι ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν μωαμεθανῶν. Οἱ Ἄραβες ὅμως δὲν ἦταν πολὺ φανατικοί. Τὸ κράτος τους εἶχε ἀρκετὴ τάξη καὶ ἀσφάλεια, ὥστε οἱ χριστιανοὶ μπορούσαν νὰ πη-

Ὁ Πάπας εὐλογεῖ τοὺς Σταυροφόρους.

γαίνουν στὴν Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως οἱ Ἄραβες ἀδυνατίσαν. Ἡ ὁρμὴ τους ξεθύμανε καὶ δὲν ἦταν πιά πολεμικοὶ ὅπως πρῶτα. Τότε παρουσιάσθηκαν οἱ Τοῦρκοι, πὺ ἔδωσαν καινούργια ζωὴ στὸ Μωαμεθανισμό καὶ ἐξακολούθησαν μὲ μεγαλύτερη ὁρμὴ καὶ περισσότερο φανατισμὸ τὸν πόλεμο γιὰ τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Εἶδαμε πῶς οἱ Σελτζούκοι Τοῦρκοι νίκησαν τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανό. Στὰ ἴδια χρόνια, κάπου στὰ 1070, οἱ Σελτζούκοι κυρίευσαν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη. Αὐτοὶ ἦταν πολὺ πιὸ ἄγριοι καὶ πιὸ φανατικοί. Ἐκαμαν ὅ,τι κακὸ μπορού-

σαν στους χριστιανούς, βασάνιζαν τους έντοπίους, φορολογοῦσαν, λήστευαν και πολλές φορές σκότιωναν τους προσκυνητές.

Αυτό τάραξε ὅλη τὴ Χριστιανωσύνη. Πονοῦσε ἡ ψυχὴ τῶν χριστιανῶν νὰ βλέπουν τὰ χῶματα ὅπου πάτησε ὁ Χριστὸς και ὅπου ὑπόφερε τὸ μαρτυρικὸ θάνατο, νὰ τὰ ἔχουν ἀλλόθρησκοι. Οἱ ἄνθρωποι τότε ἦταν πολὺ θρησκευτικοί. Χιλιάδες πήγαιναν κάθε χρόνο ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ. Τώρα τοὺς ἐμπόδιζαν οἱ Τούρκοι. Οἱ Ἑλληγες δὲν μποροῦσαν πιά νὰ σώσουν τὴν Ἱερουσαλήμ, γιατί ὕστερα ἀπὸ τὴ Μακεδονικὴ Δυναστεία ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ ξεπέφτη. Ἀνέβηκαν στὸ θρόνο, καθὼς εἶδσμε, ἀνίκανοι αὐτοκράτορες, ἄρχισαν πάλι φιλονικίες και ὁ λαὸς ἦταν ἀδιάφορος γιὰ τὴν τύχη τοῦ κράτους. Ἡ Εὐρώπη ὅμως σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν πολὺ πρὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν λαῶν στὴ Δύση ἦταν ὁ Πάπας και ὅλοι οἱ λαοὶ και οἱ βασιλεῖς εἶχαν μεγάλο σεβασμὸ σ' αὐτόν. Ὁ Πάπας κάλεσε τοὺς λαοὺς σὲ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Ὅλοι ἄκουσαν τὸ κήρυγμά του και σηκώθηκαν νὰ πᾶνε στὴν Παλαιστίνη, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγίους Τόπους. Τότε ἄρχισε μεγάλη κίνηση στὴν Εὐρώπη. Χιλιάδες ξεκίνησαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη και χύθηκαν σὰν ποταμὸς κατὰ τὴν Ἀνατολή. Τὶς ἐκστρατείες αὐτές, πού ἔκαμαν οἱ Εὐρωπαῖοι γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγίους Τόπους και πού βάσταξαν περίπου 200 χρόνια, τὶς ὠνόμασαν *Σταυροφορίες*.

Ἀσκήσεις.—1. Τὶ εἶναι *Σταυροφορία*; —2. Ποιὸς ἔδωσε ἀφορμὴ στοὺς Εὐρωπαῖους νὰ κινήσουν πρὸς τὴν Ἀνατολή; —3. Νὰ συγκρίνετε τὴ διαγωγὴ τῶν Ἀράβων και τῶν Τούρκων. —4. Ποιὸς μποροῦσε νὰ κινήσει τοὺς Εὐρωπαῖους και γιατί;

43. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐλευθερώνουν τοὺς Ἅγίους Τόπους.

Στὰ 1093 πῆγε νὰ προσκυνήσῃ τοὺς Ἅγίους Τόπους ἓνας Γάλλος καλόγερος, πού τὸν ἔλεγαν *Πέτρο Ἐρημίτη*. Εἶδε τὰ βάσανα πού τραβοῦσαν οἱ χριστιανοί, και ἅμα γύρισε στὴν Εὐρώπη παρουσιάσθηκε στὸν Πάπα Οὐρβανὸ τὸ Β' και τοῦ διηγήθηκε τὴ θλιβερὴ κατάσταση πού εἶδεν ἐκεῖ. Ὁ Πάπας τοῦ σύστησε νὰ γυρίσῃ τὶς διάφορες πολι-

τείες και τις αὐλές τῶν βασιλέων και νὰ διηγηθῆ στο λαὸ και στοὺς ἄρχοντες τὴν ἀτίμωση ποὺ πάθαινε ὁ Τάφος τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι συγκινήθηκαν πολὺ ἀπὸ τὴ διήγηση τοῦ Πέτρου. Ὁ Πάπας κάλεσε τότε μιὰ μεγάλη σύνοδο σὲ μιὰ πόλη τῆς Γαλλίας, ποὺ τὴν ἔλεγαν *Κλερμόν*. Ἐκεῖ ἦλθαν πολλοὶ ἐπίσκοποι, βασιλεῖς, εὐγενεῖς και χιλιάδες λαός. Ὁ Πάπας τοὺς μίλησε δυνατὰ, τοὺς διηγήθηκε τὰ βάσανα ποὺ πάθαιναν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους και τοὺς παρακίνησε νὰ πάρουν ὅλοι τὰ ὄπλα και νὰ πᾶνε νὰ κτυπήσουν τοὺς ἄπιστους.

Οἱ ἄνθρωποι συγκινήθηκαν τόσο πολὺ, ποὺ ἀγκάλιαζε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ὅλοι ἔκλαιαν και μιὰ δυνατὴ φωνὴ ἀντιλάλησε: « Πᾶμε, τὸ θέλει ὁ Θεός ». Ὅλοι τότε ὤπλισθησαν και ἔβρασαν στο σιτήθος και στὴ ράχη τους ἓνα πᾶνινο σταυρό, γιὰ νὰ δείξουν πὺς πηγαίνουν νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν πίστη και γιὰ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ τοὺς εἶπαν *Σταυροφόρους*.

Οἱ βασιλεῖς και οἱ εὐγενεῖς πολεμοῦσαν τότε καθ' ἑαυτοὺς. Αὐτοὶ και τ' ἄλογά τους ἦταν σκεπασμένα μὲ σιδερένιους θώρακες. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔλεγαν *ἱππότες*. Αὐτοὶ λοιπὸν πήγαιναν μὲ τὸ ἄλογο, χιλιάδες λαὸς τοὺς ἀκολουθοῦσε πεζός. Σὰν ἓνας μεγάλος ποταμὸς χύθησαν οἱ ἀνθρώπινες μάζες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη κατὰ τὴν Ἀνατολή. Τριακόσιες χιλιάδες ἦταν οἱ ὤπλισμένοι και ἄλλες ἑκατοντάδες χιλιάδες πήγαιναν ἀπὸ πίσω μὲ τίς γυναῖκες τους και τὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ φθάσουν νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἅγιο Τόπο. Πέρασαν ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὴν Οὐγγαρία, χύθησαν στὴ Βαλκανικὴ και ἔφθασαν ἔμπροσς τὴν Πόλη.

Στὴν Πόλη βασίλευε ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἓνας ἔξυπνος βασιλιάς και πολὺ καλὸς διπλωμάτης, ἀπὸ τὴ δυναστεία τῶν *Κομνηνῶν*, ποὺ βασίλευε περίπου 100 χρόνια. Οἱ Σταυροφόροι ἦλθαν σὲ συμφωνία μὲ τὸν Ἀλέξιο και ὑποσχέθηκαν νὰ τοῦ παραδίδουν τίς πόλεις και τίς χῶρες ποὺ θὰ ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς Τούρκους και νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς ἀνώτατο Ἀρχοντα. Καὶ ὁ Ἀλέξιος τοὺς πέρασε μὲ πλοῖα στὴν Ἀσία. Οἱ Σταυροφόροι ὅμως δὲν κράτησαν τὴν ὑπόσχεσή τους.

Μὲ χίλιους κόπους και χίλια βάσανα πέρασαν τὴ Μ. Ἀσία, ἀφοῦ πέθαναν ἀμέτρητοι ἀπὸ τίς κακουχίες. Οἱ Τούρκοι τοὺς σκότωσαν κοπαδιαστά. Ὁρμοῦσαν ἐπάνω τους μὲ τ' ἄλογα, ἀπὸ μακρὰ, ἔρριχναν τὰ βέλη τους και ἔφευγαν και ὕστερα ξαναγυροῦσαν πάλι. Τέλος

ἔφθασαν στὴ Συρία καὶ κυρίευσαν τὴν Ἀντιόχεια. Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Τὰ μάτια τους δάκρυσαν, ἅμα εἶδαν ἀπὸ μακρὰ τὴν πόλη ὕστερα ἀπὸ δρόμο τριῶν χρόνων. Ἔπεσαν στὰ γόνατα καὶ προσκύνησαν. Πολλοὶ πέθαναν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Οἱ σταυροφόροι κυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔλευθέρωσαν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ. Ὑστερα ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ἵδρυσαν ἓνα κράτος. Βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ ἔγινε ὁ Γάλλος δούκας *Γκοντεφρουά ντε Μπουγιόν*, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας, καὶ αὐτὸς χάρισε κομμάτια ἀπὸ τὸ κράτος του σὲ ἄλλους ἀρχηγούς. Ἔτσι ἰδρύθηκε φράγκικο κράτος στὴν Παλαιστίνη.

Ἀσκήσεις.—1. Ποιοὶ ξεσέκωσαν τὸν κόσμον στὴ Δύση;—2. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ προθυμία τῶν ἀνθρώπων;—3. Κοιτάξετε στὸ χάρτη τὸ δρόμον ποὺ ἀκολούθησαν οἱ Σταυροφόροι. — 4. Τί εἶναι οἱ Κομνηνοὶ καὶ ὁ Ἀλέξιος;

44. Ἡ Δυναστεία τῶν Κομνηνῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία βρέθηκε πάλι σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, οἱ Φράγκοι ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔγιναν μεγάλος κίνδυνος γι' αὐτή. Μὰ καὶ στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή δὲν ἔλειψαν στρατηγοὶ καὶ αὐτοκράτορες, ποὺ ἀγωνίσθηκαν νὰ τὴ σώσουν. Ἀπὸ τὸ 1081 ἀνέβηκε στὸ θρόνον ἡ σπουδαία δυναστεία τῶν Κομνηνῶν.

Οἱ Κομνηνοὶ εἶχαν μεγάλα κτήματα στὴν Μ. Ἀσία καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς διακρίθηκαν ὡς στρατηγοί. Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ἔμεινε στὸ θρόνον περισσότερο ἀπὸ 100 χρόνια, τὸν 11ο καὶ 12ον αἰῶνα, καὶ ἔδωσε τὴν τελευταία λάμψη στὴν Αὐτοκρατορία. Οἱ σπουδαιότεροι αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας εἶναι οἱ τρεῖς πρῶτοι, ὁ Ἀλέξιος, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουήλ.

Ὁ Ἀλέξιος εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ὁ φρόνιμος, πολὺ καλὸς στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης ποὺ ἀντίκρουσε τὴν Πρῶτη Σταυροφορία. Διῶρθωσε τὴν ἐλλεινὴ κατάσταση τῆς Αὐτοκρατορίας, διωργάνωσε τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλον. Στὴν ἐποχὴ του πρόκοψαν τὰ γράμματα. Φάνηκαν πολλοὶ λόγιοι ποὺ μελέτησαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ βιβλία. Ὁ ἴδιος μύρωφωσε καλὰ τὰ παιδιὰ του. Ἡ κόρη του Ἄννα Κομνηνὴ ἔγραψε

τὴν ἱστορία τοῦ πατέρα της σ' ἓνα σύγγραμμα, πού τὸ ὠνόμασε «*Ἀλεξιάδα*». Τὸ βιβλίο αὐτὸ τὸ ἔχομε κι' ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνομε πολλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Ἐὶς τὸ Ἄλέξιος στάθηκε ἱκανὸς ἀπέναντι στοὺς δυὸ ἐπικίνδυνους ἐχθρούς, τοὺς Τούρκους, πού κτυποῦσαν τὴν Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, καὶ τοὺς Νορμανδούς, πού τὴν κτυποῦσαν ἀπὸ τὴ Δύση. Οἱ Νορμανδοὶ ἦταν ἓνας πολεμικώτατος λαός, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Σκανδιναυικὴ χερσόνησο καὶ ἀφοῦ σὰν τολμηροὶ πειρατὲς λεηλάτησαν πολλὰς χώρες, ἦλθαν καὶ κάθησαν στὴν Κάτω Ἰταλία. Πάνω ἀπ' ὅλα ἦλθε ἡ Σταυροφορία, πού τάραξε τὴν Αὐτοκρατορία. Ἐὶς τὸ Ἄλέξιος ἔσωσε μὲ τὴν πολεμικὴν του ἱκανότητα καὶ τὴ διπλωματία του τὸ κράτος.

Ἐὶς τὸν γιόν του Ἰωάννης ἦταν μορφωμένος καὶ τόσο καλόκαρδος, πού τὸν εἶπαν *Καλογιάννη*. Καλὸς στρατηγὸς κι' αὐτὸς, ἀντίκρουσε μὲ θάρρος τοὺς ἐχθρούς.

Ἀσκήσεις.—1. *Νὰ συγκρίνετε τὴ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν μὲ τὴ Μακεδονικὴ.*—2. *Πόσα χρόνια χωρίζουν τὶς δύο δυναστείες;*—3. *Ποιοὶ βρέθηκαν σὲ δυσκολώτερη θέση;*—4. *Γιατί οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες ἔβγαζαν στρατηγούς καὶ αὐτοκράτορες;*—5. *Ποιοὶ εἶναι οἱ σπουδαιότεροι αὐτοκράτορες τῶν δυνασιῶν;*

45. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνός.

Ἐὶς τὸ ἡρωϊκώτερος καὶ τολμηρότερος ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες, ἴσως καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, εἶναι ὁ *Μανουὴλ*, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ.

Ἐὶς ἦταν ἄνθρωπος μὲ ὠραῖο παράστημα, καλοδεμένος, μὲ δυνατὰ μέλη, μὲ ὠραῖα καὶ ἔλκυστικά μάτια. Ἐγίνε περιφημὸς γιὰ τὴ σωματικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἀλογάριαστη ὁρμὴ του. Τὰ ὄπλα του, πού ὁ ἴδιος τὰ σήκωνε μ' εὐκολία, ἦταν βαρύτερα, τόσο πού πολλοὶ δὲν ἠθέλαν νὰ τὸ πιστεύσουν καὶ νόμιζαν πὼς εἶναι καμωμένα ἔτσι, ὥστε νὰ φαίνονται βαρεῖα. Ἐὶς κόμης τῆς Ἀντιοχείας θέλησε ἀπὸ περιέργεια κάποτε νὰ τὰ δοκιμάσῃ. Τοῦ ζήτησε τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα κ' εἶδε πὼς ἦταν πραγματικὰ ἀσκήωτα.

Ἐὶς Ἀπὸ μικρὸς ἀγάπησε τὰ τολμηρὰ γυμνάσια καὶ τὸ κυνήγι. Ἐὶς ἰδιαι-

τερη εὐχαρίστηση τοῦ ἔκανε νὰ κυνηγᾷ μεγάλα ἄγρια ζῶα, ἀρκοῦδες καὶ ἀγριόχοιρους. Θαύμαζε καὶ συμπαθοῦσε τοὺς Φράγκους ἱππότες, ποὺ μὲ τὶς Σταυροφορίες πλημύρισαν τὴν Ἀνατολή. Τοὺς μιμόταν κ' ἤθελε νὰ τοὺς ξεπεράσῃ. Ἀγαποῦσε ὅπως ἐκείνοι τὸ ἄλογο, τὴν ἱππασία καὶ τοὺς ἔνοπλους ἱππικούς ἀγῶνες, ὅπως συνήθιζαν στὴ Δύση.

Στὰ χρόνια του ἔγινε ἡ *Δεύτερη Σταυροφορία*, ποὺ τὴν ὠδήγησαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ὁ Μανουὴλ τοὺς δέχθηκε καλά, τοὺς περιποιήθηκε καὶ τοὺς ἔδωσε ὅλα τὰ μέσα νὰ περάσουν στὴν Ἀσία. Μὰ ἡ Σταυροφορία ἐκείνη εἶχε κακὸ τέλος.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του τὸ πέρασε σ' ἐκστρατείες, σὲ στρατόπεδα καὶ μάχες. Στὸ τέλος εἶχε καταστήσει ν' ἀγαπᾷ τὸν πόλεμο γιὰ τὸν πόλεμο.

Ὁ Μανουὴλ ἦταν περήφανος καὶ εἶχε μεγάλη ἰδέα γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία καὶ γιὰ τὸ ἀξίωμά του. Ὁ μόνος πραγματικὸς αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς ἦταν γι' αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ποὺ βαστοῦσε ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης, κ' ἐξακολουθοῦσε νὰ λέγεται *Ρωμαῖὸς αὐτοκράτωρ* καὶ οἱ ὑπήκοοί του *Ρωμαῖοι*. Ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς εἶχε γιὰ κατωτέρους του.

Ἀγωνίσθηκε νὰ δώσῃ στὴν Αὐτοκρατορία τὸ λιγώτερο τὴν ἔκταση ποὺ εἶχε τὸν καιρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἐβαλε στὸ νοῦ του νὰ διώξῃ τοὺς Γερμανοὺς ἀπὸ τὴν Ἰταλία, νὰ τὴν ξανακάμῃ ἐπαρχία του καὶ νὰ φαντάξῃ τὴ δύναμή του ἀπὸ τὴ Ρώμη, τὴν περὶφημη πρωτεύουσα τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκαμε πολέμους σ' ὅλες τὶς διευθύνσεις. Μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τοὺς Σέρβους, τοὺς Οὐγγυοὺς καὶ τοὺς Νορμανδοὺς. Νίκησε πολλὰς φορές. Ἄλλοτε πάλι ἔχασε τὶς μάχες καὶ κινδύνευσε. Ἀνήσυχος, ἀκούραστος κ' ἀσυγκράτητος, φημίσθηκε γιὰ σπουδαῖος πολεμιστῆς.

Ἡ δόξα του ὅμως ἦταν πρόσκαιρη. Σπατάλησε δυνάμεις καὶ πλοῦτη σὲ μάταιους πολλὰς φορές ἡρωϊσμοὺς καὶ ἄφησε ἀδυνατισμένη τὴν Αὐτοκρατορία στὸ θάνατό του. Οἱ πόλεμοι καὶ τὰ σχέδιά του γιὰ τὴ Δύση ἄναψαν περισσότερο τὸ μῖσος, ποὺ εἶχαν οἱ Δυτικοὶ στὸς Ἕλληνας. Τ' ἀποτελέσματα δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ περιγράψετε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ.—
2. Νὰ βρῆτε τὴ διαφορὰ ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὸν πάππο του.—3. Μή-

πως ἡ ἐποχὴ τὸν ἔκαμε τέτοιο;—4. Ποιοὺς ἠθέλε νὰ μοιάσῃ;—5. Πῶς τὸ ἔβλεπαν αὐτὸ οἱ Ἕλληνες;—6. Ὁφέλησαν τὴν Αὐτοκρατορίαν ἡ παλληκαριὰ καὶ οἱ πόλεμοί του;

46. Οἱ Φράγκοι κυριεύουσι τὴν Πόλιν.

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκαμαν καὶ ἄλλες Σταυροφορίας. Οἱ πρῶτες ἔγιναν ἀπὸ τῆς στεριά. Ἀφοῦ ὅμως πλούτισαν καὶ ἔκαμαν στόλον, πῆγαιναν εἰς τὴν Παλαιστίνην μὲ τὰ καράβια. Οἱ μακρυνῆς αὐτῆς ἐκστρατείας ξυμπνησαν τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τοὺς ἔδωσαν θάρρος. Ἡ Βενετία προπάντων πρόκοψε πολὺ. Ἐκαμε ναυτικὸν καὶ πῆγε νὰ πάρῃ τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἀντίθετα ἔχαναν ὄλον καὶ μαραίνονταν.

Οἱ Φράγκοι τοὺς ἔκαναν μεγάλον κακόν. Τοὺς μεταχειρίσθησαν ὡς ξένους, ὡς ἀλλόθρησκους. Πῆραν χωρὲς ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους παρὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Στὰ 1204 ξεκίνησαν γιὰ τὴν τετάρτην Σταυροφορίαν. Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι εἶχαν μαζευθῆ εἰς τὴν Βενετίαν γιὰ νὰ περάσουν εἰς τὴν Παλαιστίνην μὲ τὰ βενετσιάνικα καράβια. Στὸ θρόνον τῆς Ρώμης καθόταν τότε ἕνας περὶ φανὸς πάπας, ὁ Ἰννοκέντιος, πού ἠθέλε νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν Δύσην καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ Βενετία πάλιν εἶχε ἕνα πονηρὸν ἄρχοντα, ἕνα δόγη, ὅπως ἔλεγον τὸν ἄρχοντα τῆς Βενετίας. Ὁ Δάνδολος, — ἔτσι ἔλεγον τὸ δόγη — ἦταν γέροντος καὶ τυφλός, μὰ ἔβλεπε πολὺ καλά τὸ συμφέρον τῆς χώρας του. Ἦξερε πῶς τὸ μεγαλύτερον κέρδος τῆς Βενετίας ἦταν νὰ καταστραφῇ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον.

Γιὰ κακὴ τύχην εἰς τὴν Πόλιν κυριαρχοῦσε πάλιν μεγάλη ἀταξία. Στὰ 1195 ὁ Ἀλέξιος Γ' κατέβασε ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν του, τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελόν, τὸν τύφλωσε, τὸν ἔκλεισε εἰς τὴν φυλακὴν καθὼς καὶ τὸ γιόν του Ἀλέξιον καὶ πῆρε τὸν θρόνον. Ὁ Ἀλέξιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ πῆγε εἰς τὴν Βενετίαν καὶ παρακάλεσε τοὺς Σταυροφόρους, ἀφοῦ τοὺς ἔδωκε πολλὰ ὑποσχέσεις, νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ πάρῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του.

Οἱ Σταυροφόροι ἄλλαξαν τότε δρόμον καὶ ἀντὶ νὰ πάνε εἰς τὴν Παλαιστίνην τράβηξαν κατὰ τὴν Πόλιν. Ἐμειναν κατάπληκτοι ὅταν τὴν ἀντίκρυσαν. Παρατήρησαν μὲ θαυμασμὸν τὰ ψηλὰ τείχη, τοὺς πύργους, τὰ παλάτια, τὰ ἐκκλησιαστικά, τὴν ἀπέραντον ἑκτασὴν τῆς Πόλης. Ἦσαν

ἀδύνατο νὰ φαντασθοῦν πὸς ὑπῆρχε στὸν κόσμον μιὰ πόλη τόσο μεγάλη καὶ τόσο πλούσια.

Πολὺ εὐκόλα κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνον τὸν Ἀλέξιο Γ' καὶ ξανάκαμαν βασιλέα τὸν τυφλὸ Ἰσαάκιο. Μὰ σὲ λίγο τοὺς γεννήθηκε ἡ ὄρεξη νὰ πάρουν οἱ ἴδιοι τὴν Πόλη. Τὴν κυρέυσαν πολὺ εὐκόλα γιατί ἦταν μεγάλη σύγχυση καὶ ἀταξία μέσα στὴν Πόλη. Οἱ Ἕλληνες σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ δὲν μποροῦσαν πιά νὰ πολεμήσουν μετὰ τοὺς τολμηροὺς ἱππότες τῆς Δύσης. Γι' αὐτὸ μπόρεσαν οἱ Σταυροφόροι νὰ μπουρνοῦν εὐκόλα στὴν Πόλη, τὴ λεηλάτησαν, ἄρπαξαν ὅλους τοὺς θησαυροὺς της καὶ φόρτωσαν καράβια δλόκληρα καὶ τὰ ἔστειλαν στὶς πατρίδες τους.

Οἱ Σταυροφόροι φέρθηκαν ὡς βάρβαροι καὶ ἔκαμαν μεγάλο κακὸ στὴν Πόλη. Ἐσπασαν τ' ἀγάλματα καὶ ρήμαξαν τὰ καλλιτεχνήματα, πού ἦταν γεμάτη ἡ Πόλη. Τὰ μπρούτζινα ἀγάλματα τὰ ἔλιωσαν καὶ τὰ ἔκαμαν νομίσματα. Ἐκλεψαν πολλὰ ἔκκλησιες, πῆραν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἁγίας Σοφίᾶς καὶ τὴν δλόχρυση Ἁγία Τράπεζα τὴ φόρτωσαν σ' ἓνα καράβι, γιὰ νὰ τὴ στείλουν στὴ Βενετία.

Ἀσκήσεις.—1. Πῶς ἄλλαξε σκοπὸ ἡ σταυροφορία;—2. Νὰ βρῆτε σὶδὸ χάριτη τὴ Βενετία. Μήπως ξέρετε περισσότερα γι' αὐτή;—3. Νὰ σκεφθῆτε τί εἶναι ἐκεῖνο πὸν ἔφερε τὴ συμφορὰ στὴν Πόλη.

47. Οἱ Φράγκοι μοιράζουν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν πὸν χάλασε καὶ διαλύθηκε τὸ κράτος. Οἱ Φράγκοι, ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, μοιράστηκαν τὶς χώρες τῆς Αὐτοκρατορίας. Στὴν Πόλη ἔβαλαν αὐτοκράτορα Φράγκο, τὸν *Βαλδουῖνο*, τὸν κόμη τῆς Φλάνδρας, πὸν εἶναι στὴ Γαλλία. Πατριάρχῃ ἔκαμαν Βενετό. Ὁ Βαλδουῖνος μαζί μετὰ τὴν Πόλη πῆρε τὴ Θράκη καὶ τὶς χώρες τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ δεῦτερος ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας *Βοιφάτιος*, μαρκήσιος τοῦ Μομφεράτου, ἐπίσης Γάλλος, πῆρε τὸ βασίλειο Θεσσαλονίκης μετὰ τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Οἱ Βενετοὶ ὠφελήθηκαν περισσότερο ἀπ' ὅλους. Κυρίως κοίταξαν νὰ βάλουν στὸ χέρι τὸ ἐμπόριο τῆς Αὐτοκρατορίας. Γι' αὐτὸ κράτησαν τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Αἰτωλίας, τὴν Πελοπόννησο, τὰ Ἐπτάνησα, τὶς Κυκλάδες καὶ τὴν Κρήτη.

Ὑστερα οἱ Φράγκοι κίνησαν νὰ κυριεύσουν τὶς ἄλλες χώρες τῆς

Αυτοκρατορίας. Ὁ Βονιφάτιος μὲ λίγους ἱππότες κατέβηκε ὡς τὸν Ἴσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ τὶς χῶρες ποὺ κυρίευσεν τὶς μοίρασε στοὺς ἱππότες του. Οἱ Ἕλληνες, ἀδυνατισμένοι καὶ χωρισμένοι ὅπως ἦταν, δὲν ἔφεραν σχεδὸν καμιὰ ἀντίσταση καὶ οἱ Φράγκοι εἰσέβησαν εἰς ἑλληνικὰς χῶρας καὶ τὶς πῆραν εἰς τὴν ἐξουσία τους. Καθένας ποὺ εἶχε μαζί του μερικὸς ὀπλισμένους κυρίευσεν μιὰ χώρα καὶ ἔκανε ἐκεῖ ἕνα κράτος καὶ καθένας ποὺ μποροῦσε νὰ ὀπλίση ἕνα καράβι ἄρπαξε ἕνα νησί.

Δύο Γάλλοι πολεμιστὲς, ὁ *Γουλιέλμος Σαμπλῆτης* καὶ ὁ *Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος*, μὲ 400 ἢ 500 ἱππότες μονάχα κυρίευσαν ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ ἴδρυσαν τὸ *Δουκάτο τοῦ Μοριᾶ*, ποὺ τὸ κυβέρνησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Βιλλεαρδουίνου. Τὸ Δουκάτο αὐτὸ ἔγινε ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα Φραγκικὰ κράτη, γιὰ τὸ οἱ Βιλλεαρδουῖνοι κυβέρνησαν φρόνιμα τὸν τόπο, μεταχειρίσθησαν καλὰ τοὺς ὑπηκόους τους καὶ ὁ Μοριᾶς στὸν καιρὸ τους πλούτισε καὶ πλήθυναν οἱ κάτοικοί του.

Ἄλλοι Φράγκοι πῆραν ἄλλες πόλεις ἢ νησιά καὶ ἔκαμαν μικρὰ κράτη. Ἔτσι τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὶς ἑλληνικὰς χῶρας τὸ πῆραν οἱ Φράγκοι. Πολλὰ χρόνια ἔμειναν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸν ποὺ κυβέρνησαν τὸν τόπον μας, τὸν ὀνομάζομε τὰ *Χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας*. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς χώρας μας σώζονται ἀκόμη κάστρα καὶ πύργοι, ποὺ τὰ ἔκτισαν οἱ Φράγκοι καὶ ποὺ μᾶς θυμίζουσι τὴν Φραγκοκρατίαν.

Ἀσκήσεις.—1. *Γιατί πῆραν καὶ μοιράσθησαν τόσο εὐκόλα τὶς ἑλληνικὰς χῶρας οἱ Φράγκοι;* — 2. *Τί αἴτιον ἔστιν ὡς γεννᾶ ἡ κατάστασις τῆς πατρίδος σ' αὐτὰ τὰ χρόνια;* — 3. *Γιατί ἔκαμαν πολλὰ κράτη οἱ Φράγκοι;* — *Πότε ἄρχισε ἡ Φραγκοκρατία;*

48. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας

Οἱ Φράγκοι δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλες τὶς ἑλληνικὰς χῶρας. Σὲ πολλὰ μέρη, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ σιραιωτικοὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλη ἀντίσταση. Κράτησαν αὐτοὶ τὶς χῶρας καὶ τὶς κυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Ἔτσι ἰδρύθησαν σὲ πολλὰ μέρη ἑλληνικὰ κράτη.

Σημαντικώτερον ἀπ' αὐτὰ ἔγινε ἡ *Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας*.

Τὴν τελευταία στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ οἱ Φράγκοι ἔμπαιναν στὴν Πόλη, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνακηρύξει αὐτοκράτορα τὸν *Θεόδωρο Α' Λάσκαρη*. Ὁ Λάσκαρης, σὰν εἶδε πὼς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσα, ἔφυγε στὴ Μ. Ἀσία μὲ τὸν Πατριάρχη, τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ στρατιωτικούς. Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ κράτους του τὴ Νίκαια. Ἔτσι ἰδρύθηκε ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή εἶχαν τὴν ἰδέα πὼς δὲν ἔχασαν γιὰ πάντα τὴν Πόλη καὶ δὲν ἔπαυαν νὰ ἐλπίζουν πὼς θὰ τὴν πάρουν πάλι καὶ πὼς θὰ ξαναἰδρῦσουν τὴν Αὐτοκρατορία τους.

Στὴ Νίκαια βασίλευσαν μερικοὶ ἀξιόλογοι αὐτοκράτορες. Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ *Ἰωάννης Βατάτσης* (1222 - 1254), ἦταν ἀξιὸς κυβερνήτης καὶ στρατιωτικός. Στὸν καιρὸ του πρόκοψε τὸ κράτος καὶ ἀπόκτησε μεγάλο γόητρο. Ὁ Βατάτσης ἄπλωσε τὸ κράτος του στὴ Μ. Ἀσία, κατόπιν πέρασε τὸν Ἑλλήσποντο, πῆγε στὴ Θράκη καὶ προχώρησε ὡς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἐδιώξε ἀπὸ τὴ Μακεδονία τοὺς Βουλγάρους καὶ περιώρισε τὸ Φραγκικὸ κράτος στὰ περὶχωρα τῆς Πόλης.

Ἔτσι μεγάλωσε ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ τῆς θέση ἦταν πολὺ καλὴ. Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ δώσουν ἓνα κτύπημα στὴν Πόλη, νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ξανακαθίσουν στὴν παλιὰ πρωτεύουσά τους. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας, ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.

Ἀσκήσεις.— 1. Τί εἶναι τὰ ἑλληνικὰ κράτη ποὺ ἰδρύθηκαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Φράγκους;— 2. Ποιὸ εἶναι τὸ σημαντικώτερο ἀπ' αὐτά;— 3. Ποιοὶ εἶναι οἱ σημαντικοὶ αὐτοκράτορες τῆς Νίκαιας;— 4. Ποιὸς αὐτοκράτωρ ξαναπῆρε τὴν Πόλη;

49. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη.

Καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ὅπως εἶπαμε, ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους καὶ ἔκαμαν δικά τους κράτη. Στὴν Ἠπειρὸ ἓνας πρίγκιπας ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν ἰδρυσεν κράτος, ποὺ τὸ ἔλεγαν *Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου*. Πρωτεύουσα εἶχε τὴν Ἄρτα καὶ ἐξουσίαζε τὴν Ἠπειρὸ, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴν Ἀκαρνανία. Οἱ δεσπότες τῆς Ἠπείρου κυρίευσαν τὴν Ἀλβανία ὡς τὸ Δυρράχιο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στε-

ρεὰ Ἑλλάδα. Ὑστερα προχώρησαν στὴ Μακεδονία καὶ ἔφθασαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Τὸ ὄνειρό τους ἦταν νὰ πάρουν τὴν Πόλη. Ἐκαμαν ὅμως πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους, νικήθηκαν καὶ ἀδυνατίσαν.

Ἐνας ἄλλος πρίγκιπας, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν καὶ αὐτός, ἴδρυσε κράτος στὰ παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας, μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα. Αὐτὸ τὸ κράτος ὠνομάσθη *Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος* καὶ ἔζησε πολλὰ χρόνια. Τὸ κυρίευσε καὶ αὐτὸ ὁ σουλτάνος Μωάμεθ στὰ 1461, δηλαδὴ ὀκτῶ χρόνια ὕστερότερα ἀφοῦ πῆρε τὴν Πόλη.

Ἀσκήσεις.— 1. Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη τὰ μέρη ὅπου ἰδρύθηκαν τὰ τρία ἑλληνικὰ κράτη.— 2. Μποροῦσαν νὰ ἀντισταθοῦν καλύτερα ἂν ἦταν ἐνωμένα;— 3. Γιατὶ δὲν τὸ ἔκαμαν;

50. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη.

Ἡ Φραγκικὴ Αὐτοκρατορία τῆς Πόλης δὲν μποροῦσε νὰ ζήσει πολὺν καιρὸ, γιατί οἱ Φράγκοι ἦταν ξένοι οὐ ξένον τόπο. Ἀπ' τὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ μεγάλωσε καὶ δυνάμωσε ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, φάνηκε πὺς πλησίαζε τὸ τέλος της καὶ δὲν ἄργησε νάρθῃ ἡ μέρα, ποὺ οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν Πόλη. Αὐτὸ ἔγινε στὰ 1261, δηλαδὴ ἀφοῦ πέρασαν 57 χρόνια ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

Αὐτοκράτωρ στὴ Νίκαια ἦταν ὁ *Μιχαὴλ Παλαιολόγος*, ἀπ' τὴ μεγάλη οἰκογένεια ποὺ βασίλευσε ὕστερα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε πόλεμο μὲ τὸ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου καὶ ἔστειλε στρατὸ μὲ τὸ στρατηγὸ του Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο. Αὐτὸς περνῶντας ἀπὸ τὴ Θράκη σταμάτησε στὴ Σηλύβρια. Ἐκεῖ ἔμαθε πὺς ἡ Πόλη ἦταν ἀφρούρητη, γιατί ὁ βενετσιάνικος στόλος μαζί μὲ τὸ στρατὸ τῶν Φράγκων εἶχαν πάει ἔξω γιὰ μιὰ στρατιωτικὴ ἐπιχείρηση. Πολλοὶ Ἕλληνες ποὺ ἦλθαν στὸ στρατόπεδὸ τοῦ ἀπὸ τὴν Πόλη τὸν συμβούλευσαν νὰ κινήσῃ κατὰ τὴν Πόλη, γιατί ἦταν εὐκόλο νὰ τὴν πάρῃ.

Ὁ Στρατηγόπουλος πλησίασε τὰ τείχη καὶ κατάφερε νὰ περάσῃ ἀπὸ ἕνα ὑπόγειο λίγους στρατιῶτες μέσα, ποὺ ἀνοίξαν τὶς πύλες. Ὁ στρατὸς ὤρμησε μέσα στὴν Πόλη καὶ οἱ Φράγκοι τρομαγμένοι δὲν ἤξεραν τί νὰ κάμουν. Ὁ αὐτοκράτωρ τους μαζί μὲ τὸν Βενετὸ Πατριάρχη καὶ μὲ τὴν ἀκολουθία του πῆκαν σ' ἕνα βενετσιάνικο καράβι

κ' ἔφυγαν γιὰ τὴν Εὐρώπη. Ἄμα τὰ ἔμαθε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔτρεξε στὴν Πόλη, ὅπου τοῦ ἔγινε μεγάλη ὑποδοχή. Στὶς 15 Αὐγούστου 1261 στέφθηκε στὴν Ἁγία Σοφία.

Ἀσκήσεις.—1. Πόσα χρόνια ἔμειναν στὴν Πόλη οἱ Φράγκοι ;—
2. Γιατί μπόρεσαν κ' ἔμειναν ; — 3. Οἱ Ἕλληνες τὴν ξαναπῆραν ἔτσι τυχαῖα, ὅπως φαίνεται ;

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ

51. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

Οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν Πόλη. Δὲν μπόρουν ὅμως νὰ ξαναφτιάξουν τὴν παλιά τους αὐτοκρατορία. Τὸ νέο κράτος δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἔκταση οὔτε τὴ δύναμη τοῦ παλιοῦ. Στὴν Εὐρώπῃ ἐξουσίαζε μονάχα τὴ Θράκη καὶ ἓνα μικρὸ μέρος τῆς Μακεδονίας μετὰ τὴ Θεσσαλονίκη. Στὴν Ἀσία εἶχε μονάχα λίγο μέρος ἀπὸ τὶς παλιὲς κτήσεις του, τὴ νοτιοδυτικὴ Μ. Ἀσία καὶ ἀπὸ τὰ νησιά μονάχα τὴ Ρόδο, τὴ Λέσβο καὶ κάποια ἄλλα μικρότερα.

Ἐπίσης καὶ τὰ οἰκονομικά του δὲν ἦταν οὐ καλὴ κατάσταση, γιὰ τὸ ἐμπόριο τῶν Ἑλλήνων εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πολλὸν καιρὸ. Οἱ ἐχθροὶ ἐξουσίαζαν ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμπορικὸς δρόμους, οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοβέζοι πῆραν στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο καὶ μάζευαν τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ στρατιωτικὴ κατάσταση τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦταν καλύτερη. Οἱ Ἕλληνες δὲν πήγαιναν στὸ στρατό, τὸ κράτος εἶχε μονάχα ἓνα μικρὸ στρατὸ ἀπὸ μισθοφόρους. Θλιβρωτέρη ὅμως ἦταν ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση. Μέσα στὸ κράτος ἔλειπαν ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ τάξη. Στὴν Αὔλῃ γίνονταν διαρκῶς στάσεις. Ὁ ἓνας βασιλεὺς ἐκθρόγιζε τὸν ἄλλον, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν εἶχαν τελειωμό, τὰ μίση μεγάλωναν καὶ οἱ ἀντίπαλοι μερίδες ζητοῦσαν τὴ βοήθεια τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν ἀπελπιστικὴ. Ἦταν ἀγράμματος, φτωχὸς καὶ ἀδιάφορος, ἐνῶ γύρω στὴν Αὐτοκρατορία ὑπῆρχαν δυνατὰ κράτη, ποὺ ἀπειλοῦσαν κάθε στιγμή τὴν ὑπαρξὴ της.

Στὰ βόρεια ἦταν οἱ Βούλγαροι. Στὰ δυτικὰ δυνάμωσε πολὺ καὶ μεγάλωσε τὸ Σερβικὸ κράτος. Καὶ στὴν Ἀσία παρουσιάζεται ὁ φοβερότερος ἐχθρὸς, οἱ Ὄθωμανοί.

Ἀσκήσεις.—1. Πῶς ἦταν ἡ νέα Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία;—2. Γιατί

κατάντησε ἔτσι ; — 3. *Νὰ σκεφθῆτε τὴν κατάστασιν τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τὴ συμφορὰ πρὸς τοὺς περιμένοντες.*

52. Αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἦταν δυνατὸ καὶ δοξαζόμενον στὰ παλιὰ χρόνια καὶ ἔδωσε καινούργια λάμψη στὰ καλὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου, προπάντων στὰ χρόνια πρὸ βασιλείου ἢ Μακεδονικῆς δυναστείας. Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως τὸ βλέπομε ν' ἀδυνατίζει καὶ νὰ χάνῃ τὴν παλιὰ ἀνάπτυξή του. Δὲν εἶναι πιά τὸ πρῶτο ἔθνος στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Τώρα βλέπομε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ σφικτοκρατήσῃ τὰ κομμάτια τῆς Αὐτοκρατορίας του, πρὸς ὅλο ἀδυνατίζει καὶ μικραίνει. Ἄν ζητήσωμε τώρα τίς βαρύτερες αἰτίαι τῆς παρακμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ θὰ βροῦμε τὰ ἑξῆς :

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια οἱ Ἕλληνες φεύγουν ἀπ' τὰ χωριά καὶ μαζεύονται στὶς πόλεις. Παύουν νὰ εἶναι γεωργοὶ καὶ γίνονται μικρέμποροι καὶ τεχνίτες στὶς πολιτείας. Ἡ ἐξοχὴ καὶ τὰ χωράφια ἀδειάζουν ἀπὸ γεωργούς. Ὅταν ὅμως ἓνα ἔθνος δὲν ἔχει ἀγρότες καὶ γεωργούς, δὲν πληθαίνει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ μεγάλο ἔθνικὸ στρατό.

Δεύτερο : οἱ Ἕλληνες ἦταν πλούσιοι, δυνατοὶ καὶ ἀνεπτυγμένοι, ὅσο εἶχαν τὴ ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Μὰ ἡ βυζαντινὴ ναυτιλία μὲ τὸν καιρὸ καταστράφηκε. Στὴ θάλασσαν κυριάρχησαν ἡ Βενετία καὶ ἄλλαι ἰταλικῆς πόλεις. Ἀπὸ τότε ὅλο καὶ πτωχαίνουν οἱ Ἕλληνες, οἱ πολιτείας μαραίνονται καὶ οἱ κάτοικοι κατανοῦν πτωχοί, ἀδύνατοι καὶ ἀγράμματοι.

Τρίτος σπουδαῖος λόγος, πρὸς ἀδυνατίαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι οἱ ζημιῆς πούλαθε μὲ τὸν καιρὸ ἢ γῆ τους. Οἱ πόλεμοι καὶ διάφορες ἄλλαι αἰτίαι κατέστρεψαν τὰ δάση, πρὸς σκέπαζαν ἄλλοτε τίς ἑλληνικῆς χωρῆς. Τὰ δάση ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ ἐνὸς τόπου. Ὅπου ὑπάρχουν δάση βρέχει πολὺ καὶ ἡ γῆ βγάζει νερό. Ἐνῶ, ὅταν καταστραφοῦν τὰ δάση, ἡ γῆ γυμνώνεται, χάνει τὸ χῶμα της; γιατί τὸ παρασύρουν οἱ βροχές, καὶ ἀποχερσώνεται. Παύει νὰ βγάξῃ νερό, τὰ ποτάμια ξεραινόνται ἢ λιγοστεύει τὸ νερὸ τους. Ἐτοί ἡ γῆ χάνει τὸν πλοῦτον της, δὲν μπορεῖ νὰ θρέψῃ πολλοὺς κατοίκους κ' οἱ λίγοι, πρὸς ζοῦν σὲ τέτοιους τόπους, δὲν μποροῦν νὰ προκόψουν καὶ νὰ κάμουν μεγάλα ἔργα.

Ἀσκήσεις.—1. Ἐρχόμαστε στὰ λυπηρὰ τῆς ἱστορίας μας.—2. Νὰ

σκεφθῆτε τοὺς λόγους ποὺ ἔκαμαν ν' ἀδυνατίσῃ τὸ ἔθνος μας.— 3. Μποροῦσε νὰ σταματήσῃ τὸ κακό;

53. Οἱ Ὀθωμανοὶ

Ἀπὸ τὸν 11ον αἰῶνα μεγάλο μέρος τῆς Μ. Ἀσίας ἐξουσίαζαν οἱ Σελτζοῦκοι. Διακόσια χρόνια ἀργότερα κατέβηκαν ἐκεῖ ἄλλοι Τοῦρκοι, οἱ Ὀθωμανοί. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἦταν μιὰ μικρὴ τουρκικὴ φυλὴ, ποὺ ἀριθμοῦσε τὸ πολὺ πενήντα χιλιάδες πολεμιστές. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐρτογρούλ ἔγινε μισθοφόρος τοῦ Σελτζοῦκου σουλτάνου, ποὺ εἶχε τότε πόλεμο μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνος τοῦ χάρισε μιὰ μικρὴ χώρα κοντὰ στὴν Προῦσα.

Ὑστερα ἀπὸ τὸν Ἐρτογρούλ ἦλθε ὁ γιὸς του Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν (1289 - 1326). Αὐτὸς ἔγινε ἀνεξάρτητος, γιατί ἐκεῖνον τὸν καιρὸ καταστράφηκε τὸ κράτος τῶν Σελτζοῦκων. Ὁ Ὀσμὰν μεγάλωσε τὸ κράτος του. Πῆρε πολλὰς χώρες ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος. Κυρίεψε τὴν Προῦσα καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Ἀπ' αὐτὸν τὸ κράτος ὠνομάσθη Ὀθωμανικὸ καὶ οἱ ὑπήκοοί του Ὀθωμανοί.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ βρῆτε τὴν Προῦσα καὶ νὰ προσέξετε τὴ θέσιν τοῦ νέου κράτους.—2. Γιατί ὁ Σελτζοῦκος σουλτάνος χάρισε τὴν χώρα στὸν ἀρχηγὸ τῶν μισθοφόρων;—3. Γιατί τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος ἦταν ἐπικίνδυνον σὲ Βυζαντινὸ;

54. Γιατί οἱ Τοῦρκοι πρόκοψαν γρήγορα.

Ἀπὸ τότε, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 14ου αἰῶνα, τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος πρόκοψε τόσο γρήγορα, ὅσο δὲν τὸ βάζει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Τοῦρκοι κατέκτησαν σχεδὸν ὅλες τὶς μικρὰς χώρες ποὺ εἶχε ἡ Αὐτοκρατορία στὴ Μ. Ἀσία. Ἀμέσως κατόπιν πέρασαν τὸν Ἑλλήσποντο, πάτησαν τὸ πόδι τους στὴν Εὐρώπη καὶ πῆραν τὴν Καλλίπολη. Τοὺς εἶχε καλέσει ὁ αὐτοκράτωρ Καντακουζηνός, ποὺ ἔκαμνε πόλεμο μὲ τὸ γαμπρὸ του Μανουήλ.

Ὑστερα ἀπὸ ἑνδεκα χρόνια, δηλαδὴ στὰ 1365, ἕνας πολεμικὸς σουλτάνος, ὁ Μουράτ Α', πῆρε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Σὲ λίγο κυρίεψε τὴ Θεσσαλονικὴ καὶ τὴ Μακεδο-

νία. Χάλασε τὸ Βουλγαρικὸ κράτος καὶ στὰ 1389 νίκησε σὲ μιὰ μεγάλη μάχη τοὺς Σέρβους. Ἔτσι ἀπλώθηκαν οἱ Τοῦρκοι στὴ Βαλκανικὴ.

Γιατὶ πρόκοψαν τόσο γρήγορα οἱ Τοῦρκοι; Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι, πού δὲ βοήθην κανένα δυνατὸ κράτος ἔμπρός τους. Ἡ Ἑλληνικὴ

Αὐτοκρατορία εἶχε ἀδυνατίσει ἀπὸ καιρὸ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν πιά πολεμικοί. Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι δὲν ἄξιζαν περισσότερο. Τὸ ἐναντίο, οἱ Τοῦρκοι ἦταν καινούργιος λαὸς μὲ μεγάλη πολεμικὴ ὁρμή.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι πού τοὺς ἔκαναν μεγάλους καὶ δυνατούς. Οἱ Τοῦρκοι ἵδρυσαν τὸ κράτος τους στὴν καρδιά τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ ἴδιοι ἦσαν ἀπολίτιστοι. Ἔμαθαν ὅμως πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐν-

τοπίους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἦταν γείτονές τους. Ἐκαμαν πεζικὸ στρατό, ὅπως ἦταν ὁ στρατὸς τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ κατασκεύασαν ὄπλα καλύτερα ἀπὸ πρίν, Ἄμα δυνάμωσαν, μπόρεσαν νὰ τουρκέψουν τοὺς παλιούς κατοίκους τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐτσι πλήθυνε ὁ τουρκικὸς λαός, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἦταν πολὺ μικρός. Ἀνάλογα μεγάλωσε καὶ ὁ στρατὸς τους.

Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν αὐτὸ οἱ Τούρκοι μεταχειρίσθηκαν ἓνα πολὺ ἐπιτήδειο μέσο. Στρατολογοῦσαν μικρὰ παιδιὰ. Κάθε χρόνο μάζευαν ἀπ' ὅλο τὸ κράτος τους τὰ πιὸ γερὰ χριστιανόπαιδα. Τὰ μεγάλωναν σὲ ἰδιαίτερους στρατώνες, τοὺς ἔδιναν στρατιωτικὴ ἀνατροφή καὶ τὰ δίδασκαν τῇ μωαμεθανικῇ θρησκείᾳ. Αὐτὰ τὰ παιδιὰ, ὅταν μεγάλωναν, ξεχνοῦσαν τὴν καταγωγὴ τους καὶ γίνονταν φανατικώτατοι μωαμεθανοὶ καὶ οἱ χειρότεροι διώκτες τῶν χριστιανῶν. Μ' αὐτὸ τὸ μέσο πλήθαινε ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου καὶ οἱ χριστιανοὶ ἔχαναν πολὺτιμο αἷμα. Τῇ στρατολογίᾳ αὐτῇ τῶν μικρῶν παιδιῶν τὴ λένε παιδομάζωμα. Μ' αὐτὸ τὸ μέσον ὁ σουλτάνος ἔκαμε ἓνα πολὺ καλὸ πεζικὸ στρατό, ποὺ τὸν ὠνόμασε *Γενίτσαρους*, δηλαδὴ καινούργιο στρατό.

Οἱ Γενίτσαροι ἔμεναν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ στρατιῶτες. Ἐτσι ὁ σουλτάνος εἶχε ἓνα μόνιμο στρατό, ποὺ ἦταν σπάνιο ἐκεῖνον τὸν καιρὸ. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔγινε τὸ δυνατὸ ὄπλο στὰ χέρια τοῦ σουλτάνου. Αὐτὸς ἔκαμε μεγάλες κατακτήσεις καὶ ἔφερε τὴν τουρκικὴ σημαία ὡς τὴν καρδιὰ τῆς Εὐρώπης.

Ἀσκήσεις.—1. Ἀκολουθήσετε τὸ δρόμο τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Προῦσα ὡς τὸ Κοσσυφοπέδιο τῆς Σερβίας, ὅπου νίκησαν τὸ σερβικὸ στρατό.—2. Πάρτε ἕναν-ἕναν τοὺς λόγους ποὺ ἔκαμαν νὰ δυναμώσουν οἱ Τούρκοι.—3. Τί εἶναι οἱ Γενίτσαροι;—4. Τί διαφορὰ εἶχε ὁ νέος αὐτὸς στρατὸς ἀπὸ τὸν παλαιὸ τῶν Τούρκων;

55. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου.

Κανεῖς δὲν μποροῦσε νὰ σταματήσῃ τὴν δρομὴ τῶν Τούρκων. Ὁ γιὸς τοῦ Μουράτ *Βαγιαζίτ* ἦταν τόσο γοργός καὶ δρμητικὸς πολεμιστής, ποὺ τὸν εἶπαν *Γιλδριμ*, δηλαδὴ Κεραυνόν. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν τρομάζαν καὶ ὁ Πάπας ἔνωσε πολλοὺς ἄρχοντες τῆς Δύσης, γιὰ νὰ τὸν κτυπήσουν. Ἦταν Οὐγγροὶ, Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι, ποὺ τοὺς ὠδηγοῦσε

ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας. Προχώρησαν ὡς τὴ Νικόπολη τῆς Βουλγαρίας πάνω στὸ Δούναβη. Ἐκεῖ ὅμως τοὺς ἔφθασε ὁ Βαγιαζίτ καὶ τοὺς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη (1396). Τὸ στρατό του τὸν πέρασαν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία οἱ Βενετσιάνοι μὲ τὰ καράβια τους, γιατί πληρώθηκαν.

Ἔστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ μεγάλη νίκη κίνησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη καὶ τὴν ἔκλεισε μὲ τὸ στρατό του. Φαινόταν πὼς ἔφθασε ἡ τελευταία

Ὁ Ταμερλάνος μὲ τ' ἀμέτρητα στρατεύματά του προχώρησε πρὸς τὴ Μ. Ἀσία.

ᾠρα της. Ἐξαφνα ὅμως στὴ Μ. Ἀσία ἔξοσπε μὲτὰ μεγάλη φουρτούνα. Στὶς μακρονῆς χώρες τῆς Ἀσίας ἦταν σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἕνας περίφημος Μογγόλος βασιλιάς, ποὺ τὸν ἔλεγαν Ταμερλάνο. Εἶχε ἀμέτρητα στρατεύματα, ἔκαμε τρομεροὺς πολέμους καὶ ὑπέταξε πολλῆς χώρες. Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ κτυπήσῃ καὶ τὸ σουλτάνο τῶν Τούρκων. Μὲ 800.000 στρατιῶτες, ὅπως λένε, προχώρησε στὴ Μ. Ἀσία σφάζοντας καὶ καίοντας.

Ὁ Βαγιαζίτ ἔλυσε ἀμέσως τὴν πολιορκία τῆς Πόλης καὶ ἔστρεψε γὰρ ν' ἀντικρύσῃ τὸν Ταμερλάνο μὲ 250 ἢ 120 χιλιάδες στρατιῶτες. Οἱ δύο βαρβαρικοὶ στρατοὶ συναντήθηκαν κοντὰ στὴν Ἀγκυρα. Ἐκεῖ στὰ 1402 ἔγινε μιὰ τρομερὴ μάχη. Οἱ Τοῦρκοι ἀντιστάθηκαν ὡς τὰ τελευταῖα τοὺς. Ἀφοῦ ἔσπασαν τὰ ὄπλα τοὺς, πολέμησαν μὲ τὰ νύχια καὶ μὲ τὰ δόντια. Οἱ Μογγόλοι ὅμως τοὺς τσάκισαν. Ὁ Βαγιαζίτ ἔπεσε αἰχμάλωτος καὶ σὲ λίγο πέθανε.

Τότε φάνηκε πὼς τὸ Τουρκικὸ κράτος διαλύεται. Οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος καὶ κέρδισαν μερικὲς χῶρες. Δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ὑστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια οἱ Τοῦρκοι δυνάμωσαν πάλι. Ὁ σουλτάνος τοὺς Μουράτ Β' ξανάρχισε τοὺς πολέμους κ' ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν χριστιανῶν στὴν Εὐρώπη.

Ἀσκήσεις.—1. *Νὰ βρῆτε τὴ Νικόπολη πάνω στὸ Δούναβη.* — 2. *Πῶς σώθηκε ἡ Πόλη ἀπὸ τὸν Βαγιαζίτ;*—3. *Μήπως ξέρετε ποῦ εἶχε τὴν πρωτεύουσά του ὁ Ταμερλάνος;*—4. *Μπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε τὸ στρατὸ ποὺ ἔσεργε μαζί του;*—5. *Νὰ βρῆτε τὴν Ἀγκυρα.*

56. Οἱ αὐτοκράτορες προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὸ κράτος.

Οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τὴν Πόλη καὶ φαινόταν πὼς ἦταν τῆς μοίρας νὰ πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἡ δοξασμένη πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων. Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν οἱ ἴδιοι νὰ τὴ σώσουν. Πολλοὶ μάλιστα ἔβλεπαν μὲ ἀπάθεια τὴ συμφορὰ, ποὺ ὅλο ἐπλησίαζε. Ἦταν ὅμως μερικοί, ποὺ σκέφθηκαν τὴν τελευταία στιγμή πὼς μπορούσε νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ σωθῆ ἡ Πόλη. Αὐτοὶ ἦταν κυρίως οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι, πολλοὶ στρατιωτικοί, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς καὶ οἱ αὐτοκράτορες, ποὺ περισσότερο ἀπὸ ὅλους πονοῦσαν τὸ θρόνο τοὺς.

Ἐκείνη τὴ στιγμή μονάχα ἡ Δύση μπορούσε νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνες. Ὁ Πάπας εἶχε τὴ δύναμη νὰ κινήσῃ Σταυροφορία καὶ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους. Ὁ Πάπας ὅμως καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι φέρονταν πολὺ ἐγωϊστικά. Ζήτησαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὶς συμφορὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τοὺς ὑποτάξουν στὰ θελήματά τοὺς. Στὴ στιγμή τῆς ὑπέριστατης ἀγωνίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης δὲν ἔχασε

τις παλιές φιλοδοξίες του. Ἀπαίτησε νὰ καταργηθῇ τὸ Σχίσμα, καὶ ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολῆς νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ σὰν ἀρχηγὸ καὶ ἀνώτερό του.

Πολλοὶ Ἕλληνες, πού πονοῦσαν ἀληθινὰ τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος τους, ἔστρεξαν νὰ δεχθοῦν τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Πάπα. Ἦταν πρόθυμοι νὰ ἐνώσουν τὶς Ἐκκλησίες καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα. Αὐτοὺς τοὺς ἔλεγαν Ἐνωτικούς. Τὸ μεγαλύτερο μέρος ὅμως τῶν κληρικῶν, οἱ καλόγεροι προπάντων κ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ λαό, δὲν ἤθελαν νὰ ὑποταχθοῦν στὸν Πάπα. Αὐτοὶ ἀντιστάθηκαν στὴν ἐνώση.

Οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Ε' καὶ Ἐμμανουὴλ Β' ἐπισκέφθηκαν πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, γὰρ νὰ παρακαλέσουν τοὺς βασιλεῖς νὰ στείλουν βοήθεια στὴν Πόλη, πού κινδύνευε. Τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' βλέποντας τὸν κίνδυνον, πού ὄλο πλησίαζε, μῆνυσε τοῦ Πάπα πὼς δέχεται τὴν ἐνώση. Ὁ Πάπας κάλεσε τότε σύνοδο στὴ Φλωρεντία τὸ 1439, δηλαδὴ 14 χρόνια πρὶν οἱ Τούρκοι πάρουν τὴν Πόλη. Ἐκεῖ πῆγε ὁ Ἰωάννης μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ ἄλλους ἀνώτερους κληρικούς. Ὑστερα ἀπὸ μεγάλη συζήτηση ἀποφάσισαν τὴν Ἐνώση. Ὁ Πατριάρχης κ' ἓνας πλὴν μορφωμένος ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Βησσαρίων ὑποστήριξαν πολὺ τὴν ἐνώση.

Ὁ λαὸς τῆς Πόλης ὅμως ἀποδοκίμασε τὴν πράξη καὶ ἡ ἐνώση ἀπέτυχε.

Ἀσκήσεις. — 1. Πολλοὶ Ἕλληνες ἤθελαν τὴν ἐνώση. Γιατί; Πῶς τοὺς ἠνόμασαν; — 2. Οἱ περισσότεροι δὲν τὴν ἤθελαν. Ποιοὶ καὶ γιὰ ποῖον λόγο; — 3. Πότε ἐγινε ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας; — 4. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βησσαρίων ἦταν ἐνωτικός; Θυμηθῆτε τον. Θὰ τὸν ξαναἰδοῦμε.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

57. Κωνσταντῖνος καὶ Μωάμεθ

Στὰ 1448 πέθανε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Η΄ καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ ἀδελφός του, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος. Ὡς τότε ὁ

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιδιορθώνει τὰ τείχη

Κωνσταντῖνος ἦταν διοικητὴς τοῦ Μοριᾶ, πού τὸν εἶχαν ξαναπάρει οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Βιλλεαρδουίνους. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μεγάλη πείρα καὶ ἔδειξε ἀξιόλογα χαρίσματα στρατιωτικὰ τὸν καιρὸ πού κυ-

βερνοῦσε τὸ Μοριᾶ. Ἀγαποῦσε ὅσο λίγοι τὴν παιρίδα του καὶ τὸ κράτος, θυμόταν τὰ περασμένα της, τὸ μεγαλεῖο, πὺ εἶχε μιὰ φορὰ, καὶ ἡ ψυχὴ του πονοῦσε γιὰ τὴν κατάντια της.

Ἔστερ ἀπὸ τρία χρόνια πέθανε ὁ Μουράτ ὁ Β' καὶ ἔγινε σουλτάνος ὁ γιὸς του Μωάμεθ ὁ Β', ἕνας ὀρμητικὸς νέος μόλις 21 χρονῶν, πὺ ἀγαποῦσε τὸν πόλεμο καὶ τὴ δόξα. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ πάρῃ τὴν Πόλη καὶ νὰ τὴν κάμῃ πρωτεύουσά του. Γι' αὐτὸ ἀνέφερε συχνὰ τὰ λόγια τοῦ Προφήτη ἀπ' τὸ Κοράνι, ἐκεῖ πὺ ὁ Προφήτης λέγει: «τρισευτυχισμένος ὁ βασιλιὰς πὺ θὰ πάρῃ τὴν Πόλη».

Ὅσο ἀδύνατος καὶ περιμαζωμένος ἦταν ὁ Παλαιολόγος, τόσο θαρρετὸς καὶ περήφανος ἦταν ὁ Μωάμεθ. Ἐβλεπε γύρω του πλοῦτη, δύναμη, ἀμέτρητους στρατιῶτες καὶ ἔνωθε πὺς μ' ἕνα κτύπημα θὰ ρίξῃ τὸ κάστρο τῆς Πόλης καὶ θὰ μπῆ μέσα θριαμβευτής. Τὸ ἐναντίο ὁ Παλαιολόγος, κλεισμένος μέσα στὸ κάστρο του, ἔνωθε τὸν ἑαυτό του ἀπομονωμένο κ' ἔβλεπε νὰ ζυγώνῃ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Ἐβале τὰ δυνατά του, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν Πόλη, μὰ ἦταν πολὺ δύσκολο, γιὰτὶ δὲν εἶχε οὔτε στρατιῶτες οὔτε χρήματα οὔτε λαό, πὺ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Δὲν περιέμενε καμιὰ βοήθεια ἀπ' ἔξω.

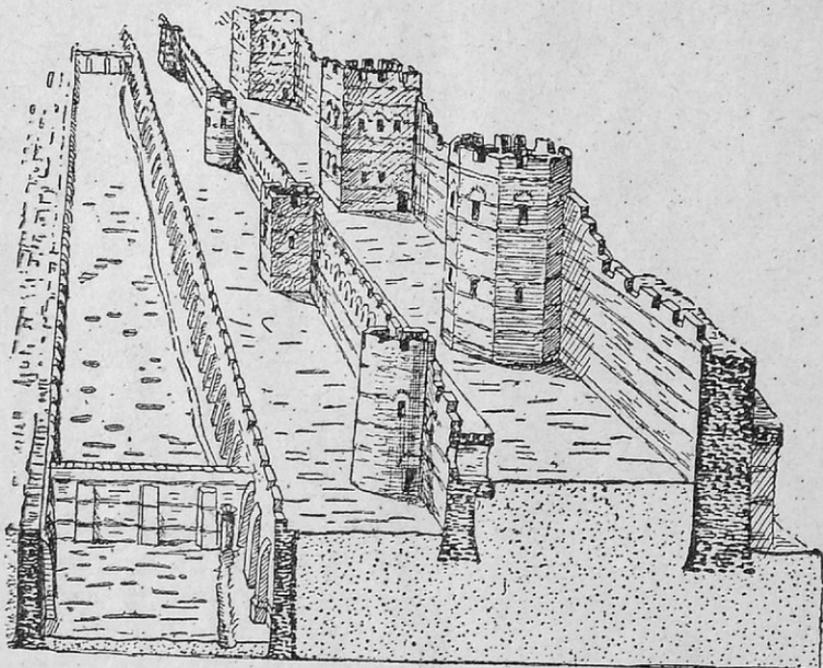
Ἀσκήσεις. 1. Βάλετε μὲ τὸ νοῦ σας τὴν κατάσταση τοῦ Κωνσταντίνου.— 2. Συγκρίνατέ τον μὲ τὸν Μωάμεθ.— 3. Σκεφθῆτε τὸν πόνο τῶν Ἑλλήνων, πὺ ἔβλεπαν νὰ πλησιάζῃ ἡ συμφορὰ.

58. Ἡ πολιορκία

Μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Μωάμεθ, ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Στὸ στενωτέρω μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἀντίκρου στὸ φρούριο, πὺ εἶχε κτίσει ὁ Βαγιαζίτ τὴν ἀνατολικὴ παραλία, ἔκτισε τὸ φρούριο Ρούμελη-Χισάρ, γιὰ νὰ κόψῃ τὴ συγκοινωνία τῆς Πόλης μὲ τὴ Μαύρη Θάλασσα, ἀπ' ὅπου ἔφερε τὸ σιτάρι. Ἐτοίμασε στρατὸ στὴν Ἀδριανούπολη καὶ στόλο στὴν Καλλίπολη. Ἐστειλε ἕνα στρατηγὸ στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ Θωμᾶ καὶ τὸ Δημήτριο, πὺ κυβερνοῦσαν τότε τὸ Μοριᾶ. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν μεγάλο κακὸ στὴν Πελοπόννησο, χύθηκε πολὺ αἷμα καὶ οἱ δυὸ Παλαιολόγοι δὲν μπόρεσαν νὰ βοηθήσουν τὴν Πόλη.

Ὁ Κωνσταντίνος ἔβλεπε τὸν κίνδυνο καὶ ἔκαμε ὅ,τι μπορούσε.

Ἐπιδιώρθωσε τὰ τείχη, καὶ ἔφερε τροφίμα καὶ πολεμοφόδια στὴν Πόλη. Ἡ κατάσταση ὁμως ἦταν θλιβερή. Τὸ κράτος του περιοριζόταν μονάχα μέσα στὰ τείχη.

Τὰ κάστρα τῆς Πόλης

Ἀριστερὰ εἶναι τὸ χανδάκι μὲ νερό, δεξιὰ τὰ κάστρα

Οἱ στρατιῶτες του δὲν ἦταν περισσότεροι ἀπὸ ἕξι χιλιάδες, καὶ αὐτοὶ μισθοφόροι. Στὸν Κεράτιο ἦταν μονάχα μερικά παλιὰ πολεμικά, ὀπλισμένα ἄσχημα καὶ χωρὶς πολεμικὴ ἀξία. Ἡ Δύση δὲν βοήθησε τὸν Κωνσταντῖνο. Μονάχα μερικοὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὶς ξένες παροικίες πῆραν τὰ ὄπλα, γιὰ νὰ πολεμήσουν μαζί του. Τῆ σημαντικώτερη βοήθεια τοῦ ἔφερε ἓνας Γενοβέζος, ὁ Ἰωάννης Ἰουσιγιάνης, πὺ ἦλθε νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔφερε μαζί του 700 πολεμιστές. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Πόλη εἶχε μονάχα ἑννέα χιλιάδες ὑπερασπιστές, ἐνῶ προχωροῦσε ἓνας μεγάλος τουρκικὸς στρατός, γιὰ νὰ τὴν κτυπήσῃ.

Ὁ Μωάμεθ φάνηκε στίς 5 τοῦ Ἀπριλίου 1453 μπροστά στήν Πόλη μὲ 150 χιλιάδες στρατὸ καὶ τὴν ἔκλεισε ἀπὸ τὴ στεριά. Σὲ λίγο ἔφθασε ὁ στόλος του ἀπὸ τὴν Καλλίπολη, πού ἀριθμοῦσε 400 πλοῖα, καὶ ἄραξε μπροστά στὸν Κεράτιο κόλπο, χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ κόψῃ τὴν ἄλυσίδα, πού ἔκλεινε τὴν εἴσοδο στὸν κόλπο.

Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση ἀπὸ τὴ στεριά. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχαν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζουν κανόνια στήν Εὐρώπη. Ἐνας Οὐγγρος, πού τὸν ἔλεγαν Οὐρβάν, ἔκαμε κανόνια γιὰ τὸ σουλτάνο. Μέσα σ' αὐτὰ ἦταν ἓνα πελώριο, πού τὸ ἔστησαν μπρὸς σὲ μιὰν ἀπὸ τίς πύλες τῆς στεριάς. Δὲν κατάφεραν ὅμως σπουδαῖα πράγματα μὲ τὰ κανόνια τους οἱ Τοῦρκοι. Τὸ μεγάλο κανόνι τοῦ Οὐρβάν ἔσκασε, ἀφοῦ ἔρριξε δύο τρεῖς βολές.

Τὸ ἐναντίο οἱ Ἕλληνες εἶχαν μιὰ σημαντικὴ ἐπιτυχία στὴ θάλασσα, πού τοὺς ἔδωσε θάρρος. Τέσσερα ἑλληνικὰ πλοῖα, πού εἶχαν ἀργοπορήσει στὸ Αἰγαῖο, ἔφθασαν μὲ τρόφιμα καὶ στρατιῶτες μπροστά στὸν Κεράτιο κόλπο. Τὰ τουρκικὰ πλοῖα ρίχθηκαν ἐπάνω τους. Ἐκεῖνα ὅμως πέρασαν ἀνάμεσά τους καὶ κατώρθωσαν νὰ μποῦν στὸν Κεράτιο.

Αὐτὴ ὅμως ἦταν ἡ τελευταία χαρὰ τῶν πολιορκημένων. Ὁ σουλτάνος, γιὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν Πόλη κ' ἀπὸ τὴ θάλασσα, πέρασε ἀπὸ τὴ στεριά καὶ κατέβασε στὸν Κεράτιο ἑβδομήντα πλοῖα. Αὐτὸ ἀνησύχησε πολὺ τοὺς Ἕλληνες.

Ἀσκήσεις.—1. Κοιτάξετε καλὰ στὸ χάρτη. Νὰ ἰδῆτε τὸ Βόσπορο, τὸν Κεράτιο, τὰ δυὸ κάστρα Ἀνατὸλ Χισάρ καὶ Ρούμελη Χισάρ, τὸ μέρος πού ἦταν ἡ μεγάλη ἄλυσίδα. Νὰ ἰδῆτε τὰ κάστρα τῆς στεριάς καὶ τίς πύλες.—2. Σκεφθῆτε τὸν αὐτοκράτορα, τὸ λίγο στρατὸ του.—3. Νὰ φαντασθῆτε τὸ πλῆθος καὶ τὸ θόρυβο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.—4. Πῶς βρέθηκε ὁ Ἰουστινιάνης στήν Πόλη;

59. Ἡ Ἄλωση.

Ἡ Πόλη δὲν μποροῦσε νὰ σωθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν δυνατὲς ἐπιθέσεις. Σὲ πολλὰ μέρη ἀνοιξαν τρύπες στὰ τείχη. Ὁ σουλτάνος ἔστειλε πρεσβεία στὸν Κωνσταντῖνο καὶ πρότεινε νὰ παραδώσῃ εἰρημικὰ τὴν Πόλη. Τοῦ ὑποσχέθηκε πῶς δὲ θὰ πειράξῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴν

περιουσία τῶν κατοίκων, ἂν ἤθελαν ν' ἀφήσουν τὴν Πόλη καὶ νὰ φύγουν. Τοῦ ἔδινε μάλιστα τὸ δικαίωμα νὰ φύγη καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἄρχοντας στὴν Πελοπόννησο.

Ἐὸ Κωνσταντῖνος ἔκαμε συμβούλιο μὲ τοὺς ἄρχοντες κ' ἔδωσε ἀρνητικὴ ἀπάντηση στοῦ σουλτάνου. «Δὲν ἔχω δικαίωμα οὔτε ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἀποκρίθηκε ὁ αὐτοκράτωρ, νὰ σοῦ παραδώσωμε τὴν Πόλη. Ὅλοι μας εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνωμε».

Ἐὸ σουλτάνος κήρυξε τότε στοῦ στρατοῦ του πὼς θὰ γίνῃ ἡ τελευταία ἐπίθεση. Ἐποσχέθηκε μεγάλες τιμὲς καὶ δῶρα σ' ἐκείνους ποὺ θὰ πολεμήσουν καλά. Τοὺς κατοίκους τῆς Πόλης καὶ τὴν περιουσία τους τὰ χάριζε στοὺς στρατιῶτες του. Κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνο τὰ τεῖχη καὶ τὰ δημόσια κτίρια.

Μέσα στὴν Πόλη οἱ πολιορκούμενοι ἐτοιμάσθηκαν ν' ἀντικρούσουν τὴν ἐπίθεση τῶν Τούρκων. Στὴν Ἁγιά Σοφιά ἔγινε μεγάλη λειτουργία. Ἐὸ αὐτοκράτωρ μετέλαβε καί, ἀφοῦ ζήτησε συγχώρεση ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, πῆγε νὰ πάρῃ τὴ θέση του κοντὰ στοὺς ἄλλους πολεμιστὲς.

Ἡ ἐπίθεση ἄρχισε τὴ χαρραγὴ στίς 29 τοῦ Μάη μὲ μεγάλη ὄρμη καὶ βάσταξε τέσσερες ὥρες. Στὴν ἀρχὴ οἱ πολιορκημένοι πολέμησαν μὲ θάρρος. Σὲ λίγο ὅμως ἄρχισαν νὰ λυγίζουν κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ ἐχθροῦ. Ἐὸ Ἰουστινιάνης πληγώθηκε, ἄφησε τὴ θέση του καὶ ἔφυγε μακριὰ ἀπὸ τὴ μάχη. Αὐτὸ ἔφερε μεγάλη σύγχυση στοὺς χριστιανούς. Μὰ ὁ Κωνσταντῖνος κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ πάλι γύρω του τοὺς ἀνδρείους καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴ μάχη.

Ἐξαφνα ὅμως, ἐνῶ πολεμοῦσε στὴν Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, οἱ Τούρκοι φάνηκαν ἀπὸ πίσω του μέσα στὴν Πόλη. Λένε πὼς μπῆκαν ἀπὸ μιὰ μικρὴ πύλη, τὴν *Κερκόπορτα*, ποὺ οἱ Ἕλληνες τὴν εἶχαν ξεχάσει ἀνοικτὴ. Ἐπελπισμένος ὁ Κωνσταντῖνος φώναξε τότε: «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι!» κ' ἔπεσε νεκρὸς, ἀγνώριστος μέσα στὰ πτώματα.

Οἱ Τούρκοι πῆραν τὴν Πόλη. Οἱ λίγοι στρατιῶτες καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν σκοτώθηκαν. Τοὺς περισσότερους κατοίκους τοὺς ἔπιασαν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς πούλησαν. Πολλοὶ ὅμως μπῆκαν στὰ καράβια, ποὺ ἦταν στοῦ λιμάνι, κ' ἔφυγαν. Στὴν Ἁγιά Σοφιά εἶχαν κλεισθῆ πολλοὶ ἀνθρώποι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γιὰ μιὰ λαϊκὴ παράδοση ἔλεγε πὼς θάρθη ἄγγελος τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς γλιτώσῃ. Οἱ Τούρκοι ἔ-

σπασαν μὲ τις ἀξίνες τὴν πόρτα, ἔσφαξαν μερικούς, τοὺς ἄλλους τοὺς πῆραν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς πούλησαν.

Τὰ σπῖτια, τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ δημόσια κτίρια τὰ λεηλάτησαν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μωάμεθ μπῆκε μέσα στὴν Πόλη. Πῆγε στὴν Ἁγιά Σοφιά καὶ εὐχαρίστησε τὸν Ἄλλάχ, πού τοῦ ἔδωσε τὴ νίκη. Ἀπὸ τότε ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἔγινε τζαμί. Μόλις τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ Τοῦρκοι κατάλαβαν πὼς ἔκανε κακὴ ἐντύπωση στοὺς Εὐρωπαίους νὰ ἔχουν τζαμί ἕνα τέτοιο ἀριστούργημα τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τὴν ἔκαμαν μουσεῖο.

Ὁ Μωάμεθ πρόσταξε νὰ σκοτώσουν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὅλους ὅσοι εἶχαν ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως εὐγενεῖς, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ γραμματισμένοι κατώρθωσαν νὰ φύγουν στὸ ἔξωτερικό.

Ἀσκήσεις.— 1. Πῶς οἶσ φαίνεται ἡ ἀπάντηση τοῦ Κωνσταντίνου; ἡ θυσία του;— 2. Οἱ Τοῦρκοι πῆραν Τρίτη μέρα τὴν Πόλη. Πῶς τὴν ἔχομε ἀπὸ τότε τὴν Τρίτη;— 3. Αἰῶνες θρήνησε τὸ ἔθνος μας τὸ χαμὸ τῆς Πόλης. Νὰ βρῆτε ποιήματα πού θρηγοῦν τὴν Ἄλωση.

60. Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὶς ἑλληνικὲς χῶρες.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, κυρίευσαν γρήγορα καὶ τὶς ἄλλες ἑλληνικὲς χῶρες. Ἄμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ Μωάμεθ προχώρησε στὴν Πελοπόννησο. Νίκησε πολὺ εὐκόλα τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς τοῦ Κωνσταντίνου, πού κυβερνοῦσαν τὸν τόπο. Ὁ Θωμᾶς ἔφυγε στὴν Εὐρώπη.

Οἱ Τοῦρκοι πῆραν κατόπιν τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν.

Στὰ 1461, δηλαδὴ ὀκτὼ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ Μωάμεθ κυρίευσε καὶ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς πῆρε τὴν Εὐβοία καὶ τὴ Χίο κι' ἀπὸ τοὺς Γενοβέζους τὴ Μυτιλήνη.

Ἀργότερα οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴ Ρόδο, τὴν Κύπρο καὶ τέλος τὴν Κρήτη. Ἔτσι ὅλες οἱ ἑλληνικὲς χῶρες σκλαβώθηκαν στοὺς Τούρκους. Μονάχα τὰ Ἐπτάνησα, δηλαδὴ ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία κτλ., δὲν γνώρισαν τὴν τουρκικὴ σκλαβιά. Τὰ εἶχαν καὶ τὰ κράτησαν οἱ Βενετοί.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν δὲν μπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν ἐλευθερίαν τοὺς ἀπὸ ἑνα βάρβαρο λαό, ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἀσία. Ὁλόκληρο τὸ ἔθνος σκλαβώθηκε καὶ ἔπαθε τόσα κακά, ὅσα δὲν μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Φτώχεια καὶ ἀμάθεια ἀπλώθηκαν σὲ ὅλη τὴ χώρα, ποὺ μιὰ φορὰ στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν ἡ πρώτη στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν εὐγένεια. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν ξέχασαν τὰ δοξασμένα χρόνια τοὺς καὶ κράτησαν μέσα τοὺς μιὰ δυνατὴ ἐλπίδα, πὼς πάλι τὸ ἔθνος θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Τὴν ἐλπίδα τοὺς αὐτὴ τὴν τραγούδησαν στὰ δημοικὰ τραγούδια καὶ τὴ δυνάμωσαν σὲ διάφορες διηγήσεις γιὰ τὴν Πόλη.

Ἀσκήσεις.—1. Νὰ ἰδῆτε στὸ χάρτη τις ἐλληνικὲς χώρες ποὺ πῆραν οἱ Τούρκοι.—2. Φαντασθῆτε τις μαῦρες μέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀλωση.—3. Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δυνάμωνε τοὺς Ἕλληνες στὴ σκλαβιά;—4. Πῶς κράτησαν τὴ θρησκεία, τὴ γλῶσσα, τις παραδόσεις καὶ τὸν πολιτισμὸ τοὺς οἱ ὑπόδουλοι;

Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

61. Ἡ Ἀναγέννηση στὴ Δύση.

Οἱ Τοῦρκοι ξέσπασαν σὰ μιὰ καταστρεπτικὴ θύελλα στὶς ἑλληνικὰς χῶρες. Ἐοβήσαν κάθε σημάδι πολιτισμοῦ, πὺν ἔμενε στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ δυστυχισμένος τόπος βυθίσθηκε στὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀμάθεια.

Στὰ ἴδια χρόνια ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ ξυπνοῦν καὶ νὰ προκόβουν. Στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ζοῦσαν μεγάλοι λαοί, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Ἰταλοί, πὺν στὸν παλαιότερο καιρὸ δὲν εἶχαν πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξη. Ἦταν ὅμως λαοὶ μὲ μεγάλους πληθυσμούς, πὺν εἶχαν ζωὴ καὶ δύναμη μέσα τους. Τὸν καιρὸ λοιπὸν πὺν μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Τοῦρκων βρῆκε ἡ μεγάλη συμφορὰ: τίς δικές μας χῶρες, οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ προκόβουν. Ἐκαναν διάφορες ἐφευρέσεις, πὺν βοήθησαν πολὺ στὴν ἀνάπτυξή τους. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια βρῆκαν τὴ ναυτικὴ πυξίδα, τὴν τυπογραφία, τὸ μπαρούτι κ.λ.π. Κατασκεύασαν καλύτερα πλοῖα καὶ ἄρχισαν νὰ ταξιδεύουν σὲ μακρυνὲς θάλασσες. Σὲ λίγο ἀνακάλυψαν καινούργιες χῶρες στὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὸ θαλασσινὸ δρόμο γιὰ τίς Ἰνδίες. Οἱ ἀνακαλύψεις αὐτὲς ὠφέλησαν πολὺ τοὺς Εὐρωπαῖους, γιὰτί πλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο μὲ τίς καινούργιες χῶρες καὶ ἄρχισαν νὰ προκόβουν στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Τὴ μεγάλη κίνηση, πὺν ἔφερε τὴν ἀνάπτυξη τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν ὀνομάζουμε Ἀναγέννηση. Ἡ ἀναγέννηση ἔγινε στὸ 15ο καὶ 16ον αἰῶνα.

Ἀσκήσεις.— 1. Ποιὸν αἰῶνα ἔγινε ἡ Ἀλωση τῆς Πόλης; — 2. Τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶχαν ἀρχίσει νὰ προοδεύουν στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Γιατί; — 3. Ποιοὶ ἦταν οἱ σημαντικότεροι λαοὶ τῆς Δ. Εὐρώπης; Νὰ βρῆτε σιὸ χάριτι τὴ χώρα καὶ τὴν πρωτεύουσά τους. — 4. Ποιὲς ἐφευρέσεις ἔκαμαν σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ; — 5. Τὶ καλὸ κάνει ἡ πρόοδος στὴν τέχνη;

62. Οἱ ἐφευρέσεις.

Οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μελέτησαν μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ προσοχὴ τὴ φύση καὶ κατάλαβαν πὼς κρύβει μέσα της πολὺτιμες δυνάμεις, ποὺ μποροῦν νὰ ὠφελήσουν πολὺ τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι κατάλαβαν πολλὰ μυστήρια τοῦ κόσμου καὶ ἔκαμαν πολλὰς ἐφευρέσεις.

Μιὰ ἀπὸ τίς παλαιότερες ἐφευρέσεις εἶναι ἡ *ναυτικὴ πυξίδα* (μπουσουλας). Ἡ ναυτικὴ πυξίδα εἶναι ἓνα στρογγυλὸ κουτί, ποὺ ἔχει μέσα μιὰ μαγνητικὴ βελόνη βαλμένη πάνω σὲ μιὰ πλάκα, ποὺ ἔχει σημειωμένα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ βελόνη ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ γυρίσῃ πάντα στὸ Βοριά. Ἔτσι μποροῦμε μὲ τὴ βοήθειά της νὰ βροῦμε τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος.

Ἡ ἐφεύρεση αὐτὴ εὐκόλυνε πολὺ τοὺς θαλασσινοὺς στὰ μακρονὰ ταξίδια, γιατί μὲ τὴ βοήθειά της ἤξεραν σὲ ποῖο μέρος τῆς θάλασσης βρίσκονται.

Στὰ ἴδια χρόνια οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν *πυροβόλα ὄπλα*. Πρῶτα ἔκαμαν κανόνια, ποὺ ἔμοιαζαν μὲ γουδι καὶ ἔρριχναν μπάλες ἀπὸ πέτρα ἢ ἀπὸ σίδηρο. Ἀργότερα ἔφτιαξαν κάτι μικρότερα καὶ ἑλαφρότερα ὄπλα τοῦ χεριοῦ, ποὺ πετοῦσαν σφαῖρες. Τὰ ὄπλα αὐτὰ τὰ γέμιζαν μπαρούτι, ποὺ τὸ εἶχαν ἀνακαλύψει πολλὰ χρόνια πρὶν. Δὲν ξέρομε καλὰ ποῖος βρῆκε τὸ μπαρούτι. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι πὼς ἡ ἐφεύρεσή του ἄλλαξε τὴν πολεμικὴ τέχνη. Σὲ παλαιότερα χρόνια οἱ πολεμιστῆς εἶχαν σκεπασμένο τὸ σῶμα τους μὲ σίδηρο, ποὺ ἦταν δύσκολο νὰ τὸ τρυπήσουν τὰ παλαιὰ ὄπλα. Τώρα ὅμως ἡ σφαῖρα τὸ τρυποῦσε πολὺ εὐκόλα. Ἐπίσης ἦταν δύσκολο νὰ κυριεύσῃ κανεὶς μιὰ πόλη ἢ ἓναν πύργον, ποὺ εἶχαν γύρω τους φρούρια. Τώρα τὸ κανόνι ἀνοίγει τεύπες στὰ κάστρα καὶ τὰ γκρέμιζε. Ἔτσι καταργήθηκαν οἱ ἀσπίδες καὶ οἱ περικεφαλαῖες κ' ἔγιναν ἀχρηστὰ τὰ κάστρα.

Μιὰ πολὺ σπουδαία ἐφεύρεση ἦταν καὶ ἡ *τυπογραφία*. Τὸν παλιὸ καιρὸ οἱ ἄνθρωποι ἔγραφαν τὰ βιβλία μὲ τὸ χέρι. Ἔτσι χρειαζόταν πολὺς καιρὸς, γιὰ νὰ γράψῃ κανεὶς ἓνα βιβλίον. Γι' αὐτὸ τὰ βιβλία ἦταν σπάνια καὶ ἀκριβὰ.

Ἐνας Γερμανός, ποὺ τὸν ἔλεγαν *Ἰωάννη Γκούτεμπεργκ*, συλλογίσθηκε νὰ κάμῃ γράμματα ἀπὸ μολύβι. Τὰ ἔβαλε τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο κ' ἔκαμε λέξεις καὶ φράσεις. Ὅστερὰ ἔβαζε μελάνη ἐπάνω στὰ γράμματα, τὰ πατοῦσε ἐπάνω στὸ χαρτὶ καὶ ἔβγαιναν σ' αὐτὸ τὰ

γράμματα. Ἔτσι βρέθηκε ἡ τυπογραφία, πού ὕστερα τελειοποιήθηκε πάρα πολύ.

Ἡ τυπογραφία βοήθησε πολὺ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ βιβλία περισσεύσαν καὶ φθίνηναν καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐκόλα μποροῦσαν νὰ τὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ τὰ διαβάσουν.

Ἀσκήσεις.— 1. Νὰ περιγράψετε μιὰ - μιὰ τὶς ἐφευρέσεις.— 2. Τί ἰδιότητα ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνη;— 3. Ἄν ξέρετε ποιοὶ καὶ πότε βροῦσαν τὸ μαροῦτι.— 4. Τί ἀποτέλεσμα ἔφερε ἡ ἐφεύρεσή του;— 5. Ποιὰν ἐφεύρεση νομίζετε σπουδαιότερη;

63. Τὰ μεγάλα θαλασσινὰ ταξίδια

Τὸ 15ο αἰῶνα οἱ θαλασσινοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ κάνουν μεγάλα ταξίδια. Μποροῦσαν τώρα ν' ἀρμενίζουν στὴν ἀνοικτὴ θάλασσα, γιατί τοὺς βοηθοῦσε ἡ ναυτικὴ πυξίδα νὰ βρίσκουν τὸ δρόμο τους, ἐνῶ στὰ παλαιότερα χρόνια δὲν τολμοῦσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν πολὺ ἀπὸ τ' ἀκρογιάλια. Ἡ ναυτιλία στὰ παλαιότερα χρόνια ἦταν, ὅπως λένε, ἀκτοπλοῖα. Ταξίδευαν δηλαδὴ γιὰ γιὰ καὶ δὲν ἔχαναν ἀπὸ τὸ μάτι τους τὴ στεριά.

Τὸ 15ο αἰῶνα λοιπὸν οἱ Εὐρωπαῖοι, πού κατοικοῦσαν στ' ἀκρογιάλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἄρχισαν νὰ κάμνουν ταξίδια μέσα στὸν Ὀκεανό. Γύρευαν νὰ βροῦν δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες, πού εἶναι μιὰ πλούσια χώρα τῆς Ἀσίας καὶ βγάζει πολλὰ προϊόντα. Ὡς τότε τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὶς Ἰνδίες τὰ ἔφεραν οἱ Ἀραβες στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὰ πωλοῦσαν ἐκεῖ σὲ μεγάλες τιμὲς στοὺς Ἰταλοὺς ἐμπόρους. Θὰ ἦταν λοιπὸν μεγάλο κέρδος, ἂν εὑρισκαν ἕνα δρόμο πού νὰ πῆγαινε ἴσια στὶς Ἰνδίες. Ὁ θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες περνᾷ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ, μὰ δὲν τὸν ἤξεραν ἀκόμη οἱ Εὐρωπαῖοι.

Αὐτὸν τὸ δρόμο προσπάθησαν νὰ τὸν βροῦν οἱ Πορτογάλοι. Μὰ οἱ ἀκτὲς τῆς Ἀφρικῆς τοὺς ἦταν ἄγνωστες. Δὲν ἤξεραν ἀκόμη τί σχῆμα καὶ πόσο μακρὸς ἔχει ἡ Ἀφρικὴ. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια διηγόνταν πλῆθος παραμῦθια, πού τοὺς τρομάζαν. Στὸν Ἰσημερινό, ἔλεγαν, ἡ ζέστη εἶναι τόσο μεγάλη, πού ἡ θάλασσα βράζει, καὶ κάθε καράβι πού θὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ ἐκεῖ παίρνει φωτιά. Σ' ἄλλα μέρη τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶναι πηκτὴ λάσπη καὶ κανένα καράβι δὲν μπορεῖ

νά τὸ περᾶσι. Ἐκεῖ ἡ θάλασσα εἶναι γεμάτη ἄγρια θηρία, πρὸς μὲ τις γιγάντιες πλάτες τους ἀναποδογυρίζουν τὰ καράβια καὶ τὰ κάνουν θρύμματα.

Ἀσκήσεις.— 1. Τί δυσκόλευε τὸν παλαιότερο καιρὸ τὰ ταξίδια στὴ θάλασσα;— 2. Ποιὰ μέρη ἤξεραν καὶ ποιὰ δὲν ἤξεραν;— 3. Ποιοὶ ἄρχισαν ταξίδια στὸν Ὀκεανό;— 4. Τί διηγόνταν γιὰ θηρία καὶ τέρατα στὴ θάλασσα;

64. Τὰ ταξίδια τῶν Πορτογάλων.

Ἐνας πρίγκιπας τῆς Πορτογαλίας, Ἐρρίκος ὁ Θαλασσοπόρος, ὅπως τὸν εἶπαν, ἔδειξε μεγάλη διάθεση γιὰ ταξίδια. Ἦθελε νὰ ἐρευνήσῃ τὴ δυτικὴ παραλία τῆς Ἀφρικῆς. Ἀρμάτωσε καράβια καὶ τὰ ἔστειλε σὲ μακρυνὰ ταξίδια. Οἱ Πορτογάλοι ἀνακάλυψαν πρῶτα πολλὰ νησιά στὸν Ἀτλαντικὸ, τὴ Μαδέρα, πρὸς βγάζει τώρα ἕνα νόστιμο καὶ δυνατὸ κρασί, τὰ Κανάρια νησιά, τὴν πατρίδα τῶν καναριῶν, καὶ προχώρησαν ὅλο καὶ δυτικώτερα καὶ νοτιώτερα στὴν παράλια τῆς Ἀφρικῆς.

Ὁ ζῆλος καὶ τὸ θάρρος τους μεγάλωσαν. Κατάλαβαν πὼς ὅσα διηγόνταν γιὰ τὶς χῶρες τοῦ Ἰσημερινοῦ ἦταν παραμύθια. Τέλος ἕνας τολμηρὸς θαλασσινός, ὁ Βαρθολομαῖος Ντιάζ, ἀνοίχθηκε νοτιώτερα. Οἱ ἄνεμοι τὸν ἔρριξαν πρὸς πέρα καί, ἀφοῦ θαλασσοδάρθηκε πολλὰς μέρες, ἔφθασε στὴ νοτιώτερη ἄκρη τῆς Ἀφρικῆς. Τὴν ξεχώρισε ἀπὸ μακρυνά, πρὸς τὴν κτυποῦσαν τὰ κύματα. Γι' αὐτὸ τὴν ὠνόμασε Ἀκρωτήριον τῆς Τρικυμίας (1486). Ὑστερα γύρισε στὴ Λισσαβῶνα καὶ τὰ διηγῆθηκε στὸ βασιλιά τους. Ἐκεῖνος γεμάτος χαρὰ ἐφώνησε: «Θεὸς φυλάξῃ νὰ βγάλωμε ἕνα τέτοιο ἀπαίσιον ὄνομα. Ἀπὸ τώρα θὰ τὸ λέτε Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, γιὰ τὴν ἔχουμε τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσωμε στὶς Ἰνδίες».

Ἀσκήσεις.— 1. Νὰ βρῆτε τὴ θέσιν τῆς Πορτογαλίας καὶ νὰ πῆτε γιὰ τὸν ἄνθρωπον οἱ κάτοικοί της νὰ ταξιδεύουν στὸν Ὀκεανό.— 2. Ἀκολουθήσετε τὸ δρόμον τοῦ ἄνθρωπου ἔσα μὲ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος.

65. Ὁ Κολόμβος

Σὲ λίγο παρουσιάσθηκε ἓνας ἄλλος θαλασσινός, ὁ Κολόμβος, πού ἔκαμε μιὰ θαυμασιώτερη ἀνακάλυψη. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἦταν Ἴταλός. Γεννήθηκε στὴ Γένοβα τῆς Ἰταλίας. Δὲν ἔμαθε πολλὰ γράμματα, ἦταν ὅμως ἀνήσυχο πνεῦμα. Τὰ ταξίδια καὶ οἱ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων τοῦ ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση. Πῆγε τότε στὴ Δισσαβῶνα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Πορτογαλίας, καὶ ἄκουε μὲ λαχτάρα τὶς διηγήσεις, πού ἔκαμναν οἱ θαλασσिनοὶ γιὰ τὶς μακρονῆς καὶ περιεργές χῶρες.

Ὁ Κολόμβος εἶχε ἀκούσει πὼς ἡ γῆ εἶναι στρογγυλὴ σὰ σφαῖρα. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Πορτογάλοι πολεμοῦσαν νὰ φθάσουν στὶς Ἰνδίες πλέοντας ἀνατολικά, αὐτὸς συλλογίσθηκε πὼς; μπορούσε νὰ κάμῃ τὸ ἴδιο ἂν ἔπαιρνε τὸν ἀντίθετο δρόμο, δηλαδὴ ἂν τραβοῦσε δυτικά. Τὸ σχέδιό του τὸ φανέρωσε στὸ βασιλιὰ τῆς Πορτογαλίας, ἐκεῖνος ὅμως δὲ θέλησε νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ. Πῆγε τότε στὸ βασιλιὰ τῆς Ἰσπανίας, τὸν Φερδινάνδο, καὶ τὴ γυναῖκα του τὴν Ἰσαβέλλα, καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσουν τὰ καράβια πού τοῦ χροιάζονταν. Ἐκεῖνοι τότε εἶχαν μεγάλη διάθεση, ἐπειδὴ εἶχαν κάμει μιὰ σημαντικὴ νίκη. Τοῦ ἔδωσαν λοιπὸν τρεῖς μικρὰ καράβια καὶ 90 ναῦτες.

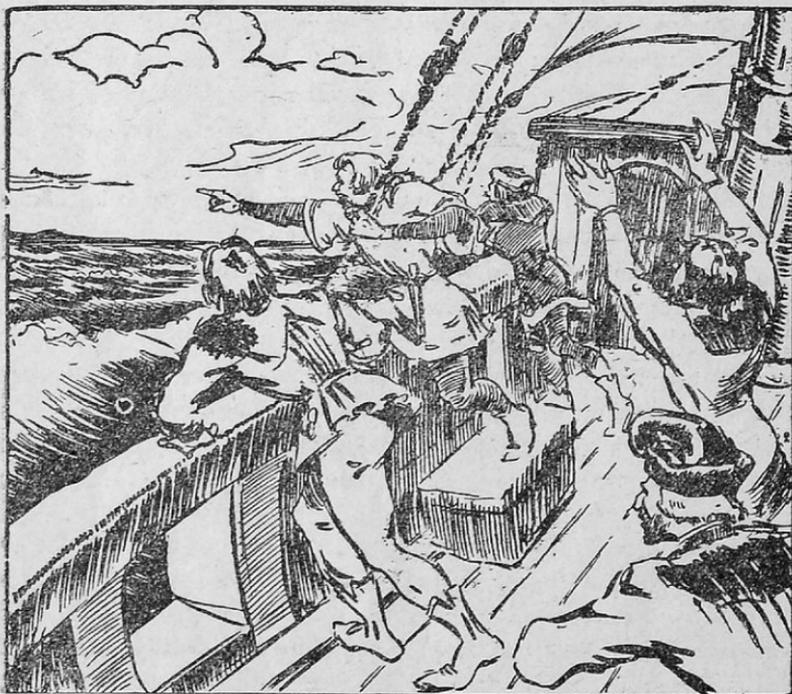
Ἀσκήσεις.— 1. Πὼς σκέφθηκε ὁ Κολόμβος ὅτι μπορούσε νὰ φθάσῃ στὶς Ἰνδίες πλέοντας δυτικά;— 2. Γιατὶ παλαιότερα δὲν ἤξεραν τὴν Ἀμερικὴ;— 3. Πὼς φανταζόταν τὴ γῆ ὁ Κολόμβος, μικρότερη ἢ μεγαλύτερη;— 4. Ἡ λίγη γνώση πού εἶχε γιὰ τὴ Γῆ, ὠφέλησε ἢ ἔβλαψε;

66. Ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς (1492)

Μὲ τὰ τρεῖς καράβια του ὁ Κολόμβος ρίχθηκε στὴν ἄγνωστη θάλασσα. Φυσοῦσε βολικὸς ἀγέρας. Ἐξήντα μέρες ταξίδευαν καὶ δὲν ἔβλεπαν παρὰ θάλασσα καὶ οὐρανό.

Εἶχαν φύγει ττὶς 3 Αὐγούστου τοῦ 1492 ἀπὸ ἓνα λιμάνι τῆς Ἰσπανίας. Στὶς 16 Σεπτεμβρίου εἶδαν πάνω στὰ νερὰ νὰ πλέουν θάλασσα χόρτα πού φαίνονταν ἀκόμη φρέσκα. Αὐτὸ τοὺς ἔκαμε νὰ πιστεύσουν πὼς πλησιάζουν σὲ στεριά. Σπρωγμένα ἀπὸ τὰ μελέμια τὰ

καράβια ἔπαιρναν καλὸ δρόμο. Ὁ Κολόμβος ὅμως σημείωνε λιγώτερες λεύγες ἀπ' ὅ,τι πραγματικὰ ἔκαναν, γιὰ νὰ μὴ τρομάξουν οἱ ναῦτες του καὶ χάσουν τὸ θάρρος τους. Τὶς ἐπόμενες μέρες παρουσιάσθηκαν περισσότερα χόρτα. Στις 10 Ὀκτωβρίου ὅμως οἱ ναῦτες παραπονήθηκαν γιὰ τὸ μᾶκρος τοῦ ταξιδιοῦ καὶ ἀρνῆθηκαν μὲ ἀπειλὲς νὰ

— Στεριά! Στεριά! φώναξαν οἱ ναῦτες.

προχωρήσουν. Ὁ ναύαρχος τοὺς ἐνθάρρυνε ὅσο μπορούσε, τοὺς ἔκαμε νὰ ἐλπίσουν πὼς θὰ ἔχουν μεγάλα κέρδη. Πρόσθεσε ὅμως πὼς τὰ παραπόνά τους δὲν ὠφελοῦν.

— Ἐγώ, εἶπε, ξεκίνησα γιὰ νὰ φθάσω στὶς Ἰνδίες καὶ θὰ συνεχίσω τὸ ταξίδι μου ὅσπου νὰ τίς συναντήσω μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἐπομένη, 11 Ὀκτωβρίου, οἱ ἐλπίδες ζωντάνευσαν. Τὸ πλήρωμα ἑνὸς ἀπὸ τὰ πλοῖα ἔσυρε ἀπὸ τὴ θάλασσα κομμάτι ξύλο πὺ φαινόταν πελεκημένο μὲ σίδηρο, καλάμι, χόρτο τῆς ξηρᾶς καὶ μικρῆ

σανίδα. Κατὰ τις 10 τῆ νύκτα ξεχώρισαν κάποιο φῶς, σὰν κανένα κερὶ, πού ἢ φλόγα του ἀνεβοκατέβαινε. Στὶς δυὸ ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα φάνηκε πραγματικὰ ἡ στεριά.

Εἶχαν βροῆ ἓνα νησί. Τὶς ἄλλες μέρες βροῆκαν κι' ἄλλα. Ἄντρες καὶ γυναῖκες ἦταν γυμνοί. Δὲν ἦταν οὔτε ἄσπροι οὔτε μαῦροι. Μερικοὶ εἶχαν βαμμένο τὸ σῶμα μὲ ἄσπρο ἢ μαῦρο χροῶμα, ἄλλοι μόνο τὸ πρόσωπο. Δὲν εἶχαν ὄπλα σὰν τῶν Εὐρωπαίων. Ὅταν τοὺς ἔδειχνες ξίφος, τὸ ἔπιαναν ἀπὸ τὴν κόψη κ' ἔκβααν τὰ δάκτυλά τους.

Ὁ Κολόμβος πίστευε πὼς εἶχε φθάσει στὶς Ἰνδίες καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα ἔμεινε ὡς τὸ θάνατό του. Εἶχε ἀνακαλύψει μιὰ μεγάλη χώρα, μιὰν ἡπειρο ἄγνωστη ὡς τότε, τὴν Ἀμερικὴν.

Ὁ Κολόμβος δὲ χάρηκε τὸ μεγάλο κατόρθωμά του. Πολλοὶ τὸν ζήλευσαν καὶ τὸν συκοφάντησαν στὴ βασιλίσα καὶ ὁ μέγας θαλασσοπόρος πέθανε πικραμένος. Ἡ καινούργια ἡπειρος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἄλλο θαλασσινό, τὸν Ἀμέρικο.

Ἀσκήσεις.—1. Βάλετε μὲ τὸ νοῦ σας τὶ συλλογιόταν τὸ πλήρωμα ὅσο προχωροῦσαν σιὸ ἄγνωστο.— 2. Σὲ ποιά θάλασσα ταξίδευαν; — 3. Τὶ μᾶς διδάσκει ἡ τόλμη τοῦ Κολόμβου; — 4. Τί ἄνθρωποι ἦταν αὐτοὶ πού βροῆκαν στὰ νησιά; — 5. Γιατί τὴ νέα ἡπειρο δὲν τὴν εἶπαν Κολομβία;

67. Οἱ Πορτογάλοι φθάνουν στὶς Ἰνδίες.

Ἀφοῦ ὁ Κολόμβος ἀνακάλυψε τὴν Ἀμερικὴν, οἱ Πορτογάλοι βάλανε τὰ δυνατά τους νὰ φθάσουν στὶς Ἰνδίες. Εἶχαν περάσει δώδεκα χρόνια ἀπὸ τότε πού ὁ Ντιάζ ἀνακάλυψε τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ἐνας ἄλλος τολμηρὸς Πορτογάλος θαλασσινός, ὁ Βάσκο δὲ Γάμα, ξεκίνησε στὰ 1498 ἀπὸ τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καί, ἀφοῦ ἔκαμε σωστὰ ἓνα χρόνο ταξιδεύοντας στὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανό, ἔφθασε στὴν Καλκούτα. Ἔτσι βρέθηκε ὁ θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μποροῦσαν τώρα νὰ πηγαίνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴν περίφημη χώρα, πού ἔβγαζε τὰ μυρωδικὰ καὶ τὰ μπαχαρικά, τὸ πιπέρι, τὴν κανέλλα, τὸ μοσχοκάρυδο, τὶς πολύτιμες πέτρες καὶ τὰ μαργαριτάρια.

Ἀσκήσεις.— 1. Ποιὸς ἦταν ὁ προτελευταῖος σταθμὸς τῶν Πορτογάλων; — 2. Ἀκολουθήσετε τὸ δρόμο στὸ χάριτη ἀπὸ τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ὡς τὴν Καλκούτα.— 3. Σὲ ποιὸν ὠκεανὸ βρέθηκε ὁ Βάσκο δὲ Γάμα διὰν ἔστριψε τὴν νοτιώτατη ἄκρη τῆς Ἀφρικῆς; — 4. Τί ἐντύπωση σᾶς κάνουν οἱ τολμηροὶ αὐτοὶ θαλασσοπόροι;

68. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν ἔγινε μεγάλη ἀλλαγὴ στὸν κόσμο. Οἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων αὖξησαν πολὺ. Κατάλαβαν πὼς ἡ Γῆ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι νόμιζαν στὰ παλαιότερα χρόνια. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἤξεραν ἓνα μικρὸ κομμάτι τῆς Γῆς. Ὅλη ἡ κίνηση καὶ ὅλο τὸ ἐμπόριο στὸν παλαιότερο καιρὸ γίνονταν μέσα στὴ Μεσόγειο Θάλασσα καὶ εἰς χῶρες πού εἶναι ὀλόγυρά της. Τώρα ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαίων γύρισε πρὸς τὶς νέες χῶρες.

Ἀπὸ τὶς καινούργιες αὐτὲς χῶρες ἦλθαν πάρα πολλὰ προϊόντα ἀγνωστα ὡς τότε στὴν Εὐρώπη, καὶ πολὺ χρυσάφι καὶ ἀσήμι. Ἀρχίσε νὰ γίνεταί μεγάλο ἐμπόριο μὲ τὸ νέο κόσμον καὶ τὶς Ἰνδίες. Ἡ κίνηση ἀπὸ τὴ Μεσόγειο πέρασε τώρα στὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεανό. Πολλὲς πόλεις στὴν παραλία τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἔγιναν πλούσιες, ὅπως ἡ Λισσαβώνα, τὰ λιμάνια τῆς Ἰσπανίας, ἡ Ἀμβέρτα στὸ Βέλγιο, τὸ Ἀμστελδάμο στὴν Ὀλλανδία καὶ οἱ πόλεις τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι πλούτισαν πολὺ, προπάντων οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνίτες. Ἐκτίσαν ὄραιες καὶ πλούσιες κατοικίες, ἄρχισαν νὰ ζοῦν καλύτερα καὶ ζητοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μορφωθοῦν.

Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, Πορτογάλοι, Ἰσπανοί, Ὀλλανδοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, πῆγαν εἰς καινούργιες χῶρες καὶ ἔμειναν ἐκεῖ. Ἐκαμαν δηλαδὴ ἀποικίες. Σπουδαιότερες ἀπ' ὅλες τὶς ἀποικίες ἦταν οἱ ἀγγλικές, πού ἔγιναν στὴν παραλία τῆς Βορεινῆς Ἀμερικῆς. Αὐτὲς πρόκοψαν πολὺ καὶ ἔγιναν οἱ σημερινὲς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, πού εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κράτη τοῦ κόσμου.

Ἀσκήσεις.— 1. Νὰ μᾶς πῆτε στὴ σειρὰ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων. — 2. Σὲ ποῖα θάλασσα ἔγινε ἡ μεγάλη κίνηση; — 3. Νὰ βρῆτε στὸ χάριτη τοὺς μεγάλους λιμένες τοῦ Ἀτλαντικοῦ στὴν Εὐρώπη. — 4. Ποιοὶ εἶναι οἱ ἀποικιακοὶ λαοί; — 5. Ποιὸς ὁ σπουδαιότερος;

69. ΟΙ Ἑλληνες λόγιοι στὴ Δύση

Ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ προοδεύουν οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ νοῦς τους ἐξύπνησε καὶ ζητοῦσαν νὰ μάθουν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν. Ἀρχισαν λοιπὸν νὰ διαβάζουν μὲ πολλὴ ἀγάπη τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων. Στὴν ἀρχὴ διάβαζαν μόνο τὰ συγγράμματα τῶν Ρωμαίων, γιατί ἤξεραν τὰ λατινικά, ποῦ εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας τους. Εἶχαν μεγάλο πόθο νὰ διαβάσουν καὶ τὰ ἑλληνικά, γιατί οἱ Ρωμαῖοι σοφοὶ καὶ ποιητὲς μιλοῦσαν στὰ συγγράμματά τους μὲ θαυμασμό γιὰ τοὺς Ἑλληνες καὶ ἔλεγαν πὼς οἱ ἴδιοι μιμήθηκαν τὰ ἔργα ἐκείνων. Μὰ τότε στὴν Εὐρώπη δὲν ἤξεραν ἑλληνικά κι' ἔτσι δὲν μπορούσαν νὰ διαβάσουν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα.

Στὸ 15ον ὅμως αἰῶνα πολλοὶ Ἑλληνες λόγιοι ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν στὴν Ἰταλία. Ἡ κατάσταση στὴν πατρίδα τους ἦταν ἀπελπιστική. Οἱ Τοῦρκοι ὄλο καὶ προχωροῦσαν καὶ οἱ λόγιοι δὲν μπορούσαν πιά νὰ ζήσουν στὴν Ἀνατολή. Κι' ὅταν ἔπεσε ἡ Πόλη, πλῆθος λόγιοι καὶ τεχνίτες ἔφυγαν καὶ πῆγαν στὴ Σικελία καὶ στὴν Ἰταλία. Αὐτοὶ δίδαξαν τὰ ἑλληνικά στοὺς Εὐρωπαίους. Ἐφεραν μαζί τους πολλὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ τὰ περισσότερα ἀρχαῖα χειρόγραφα βρισκονται τώρα στὴ Δύση.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λογίους ποῦ πῆγαν στὴ Δύση εἶναι ὁ Γεώργιος Γεμιστός. Αὐτὸς εἶχε μελετήσει ἀπὸ μικρὸς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καὶ προπάντων τὸν Πλάτωνα καὶ τὰ εἶχε ἀγαπήσει τόσο, ποῦ ἠθέλε νὰ γίνῃ σωστὸς ἀρχαῖος Ἑλληνας. Θαύμαζε καὶ ἀγαποῦσε ὄχι μόνο τίς ἰδέες τους, παρὰ καὶ τὴ θρησκεία καὶ τοὺς Θεοὺς τους, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶ, ποῦ εἶχαν χαρίσει τὴν ποίηση καὶ τὴ σοφία στοὺς ἀρχαίους. Γι' αὐτὸ ἄλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ἔκαμε *Πλήθων*, ποῦ εἶναι ἀρχαῖο ἑλληνικὸ καὶ μοιάζει μὲ τὸ Πλάτων. Ὁ Γεμιστός πῆγε στὴν Ἰταλία πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλωση καὶ ἔμεινε ἀρκετὸν καιρὸ στὴ Φλωρεντία, στὴν Αὐλὴ τοῦ *Κόσμου τῶν Μεδίκων*. Οἱ *Μέδικοι* ἦταν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, ποῦ κυβερνοῦσε τότε τὴ Φλωρεντία, καὶ ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ γράμματα καὶ προστάτευαν τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνες. Οἱ ὁμιλῆς του γιὰ τὸν Πλάτωνα ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, ὥστε ὄλοι ἀγάπησαν τὸν ἀρχαῖο φιλόσοφο. Ὁ Γεμιστός ἴδρυσε στὴ Φλωρεντία *Πλατωνικὴ Ἀκαδημία*,

ἔπου μελετοῦσαν τὸν Πλάτωνα καὶ εἶχε πολλοὺς μαθητὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία.

Ἐπίσης πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλωση πῆγε στὴν Ἰταλία ὁ Βησσαρίων, γιὰ νὰ κάμῃ τὴν ἔνωση, ὅπως εἶδαμε (στὴ σελίδα 41). Ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νικαίας, εἶχε διδάσκαλό του τὸν Πλήθωνα καὶ προσπάθησε πολὺ νὰ γίνῃ ἡ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀφοῦ ἡ ἔνωση ἀπέτυχε, ὁ Βησσαρίων ἔμεινε στὴν Ἰταλία καὶ ὁ Πάπας τὸν ἔκαμε καρδινάλιο. Μὲ τὴ μεγάλη μόρφωση καὶ τοὺς καλοὺς του τρόπους ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς στὴ Δύση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ καὶ Πάπας. Τὸ σπῆτι του στὴ Ρώμη ἦταν καταφύγιο γιὰ τοὺς Ἑλληνας, ποὺ διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τοὺς ἔφθασαν στὴν Ἰταλία. Ὁ Βησσαρίων τοὺς περιποιότανε, τοὺς παρηγοροῦσε καὶ τοὺς βοηθοῦσε μὲ κάθε τρόπο. Εἶχε σχέσεις μὲ τὰ μεγαλύτερα πρόσωπα τῆς Εὐρώπης, μὲ βασιλεῖς καὶ ἀρχιεπισκόπους, καὶ τοὺς προσκαλοῦσε πάντα νὰ κάμουν μιὰ Σταυροφορία, γιὰ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Πόλη.

Ὑστερῶς ἀπὸ τὴν Ἀλωση ἔφθασαν στὴν Ἰταλία ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χρυσολωρᾶς καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοὶ ἐδίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ στὴν Ἰταλία καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθαν νὰ διαβάζουν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἀσκήσεις.—1. Γιατὶ ξύπνησαν καὶ πρόκοψαν οἱ Εὐρωπαῖοι;—
2. Γιατὶ μελέτησαν τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων;—3. Τὶ ἔχαναν ἐπειδὴ δὲν ἤξεραν ἑλληνικὰ;—4. Γιατὶ οἱ Ἑλληνας λόγιοι πῆγαν στὴ Δύση;—
5. Ποιοὶ ἦταν οἱ σημαντικότεροι;—6. Τὶ ἄλλο ξέρετε γιὰ τὴ Φλωρεντία;

70. Ἡ Ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὴν Εὐρώπη.

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν καιρὸ καὶ διάθεση νὰ μάθουν πολλὰ καὶ νὰ μορφώσουν τὸ πνεῦμα τους. Κατάλαβαν πὸς στὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἦταν κρυμμένοι πολὺτιμοι θησαυροί.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἄφησαν, καθὼς ξέρομε, πολλὰ σοφὰ καὶ ὄρατα βιβλία. Στους ἀρχαίους χρόνους ἔζησαν πολλοὶ σοφοί, ποὺ μελέτησαν τὴ φύση καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ποιητές, ποὺ

ἔκαμαν ἔξοχα ποιήματα. Τὰ βιβλία ὅμως αὐτὰ εἶχαν λησμονηθῆ τὸν Μεσαίωνα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν τὰ καταλάβαιναν καὶ δὲν τὰ διάβαζαν πιά κ' ἔτσι ἔμεναν κλεισμένα μέσα στὶς παλιές βιβλιοθήκες τῶν μοναστηριῶν καὶ παραμελημένα.

Τώρα πὺ οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν τὸν πόθο νὰ μάθουν, ἄρχισαν νὰ διαβάζουν μὲ ἀγάπη καὶ θαυμασμό τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων.

Ἄγγελοι τραγουδοῦν

Εἶναι ὀνομαστές εἰκόνες, τὸ *δίπτυχον*, ὅπως λένε, τῶν ἀδελφῶν Φάν Ἐϋκ, σὲ μιὰν ἐκκλησία τοῦ Βελγίου, ἀρχές τοῦ 15οῦ αἰῶνα. Ὁλοφώτεινες, χαριτωμένες, πολὺ φυσικές.

Ἄγγελοι παίζουν ὄργανα

Τὰ ἔβγαλαν ἀπὸ τίς βιβλιοθήκες τῶν μοναστηριῶν, ὅπου ἔμεναν σκοτισμένα, τὰ μελέτησαν, τὰ τύπωσαν καὶ τὰ ἔκαμαν γνωστὰ σὲ ὅλους πὺ ποθοῦσαν μόρφωση. Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ ἡ τυπογραφία. Τώρα πιά τὰ βιβλία ἦσαν φθηνὰ καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι μποροῦσαν νὰ τὰ διαβάσουν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀγάπησαν πολὺ τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων.

Τὸν ἴδιο καιρὸ παρατήρησαν πόσον ὠραῖα ἦταν τὰ κτίρια καὶ τὰ ἀγάλματα ποὺ εἶχαν μείνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Προτομή μιᾶς ἁγίας
Ἀνάγλυφο τοῦ Ντονατέλλο στὸ
Μουσεῖο τῆς Φλωρεντίας.

Ἔδειξαν ἀληθινὴ λατρεία στὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ἀρχισαν νὰ μαζεύουν σὲ μουσεῖα τὰ ἀγάλματα, τὰ ἀγγεῖα καὶ κάθε ἔργο τέχνης, ποὺ εἶχε μείνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ προσπάθησαν νὰ κάμουν ὅμοια μὲ τὰ ἀρχαῖα.

Ἔτσι ξαναγεννήθηκαν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες, ποὺ εἶχαν πεθάνει στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια. Γι' αὐτὸ τῇ μεγάλῃ αὐτῇ κίνησιν τὴν ὠνόμασαν Ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ Ἀναγέννηση ἄρχισε στὴν Ἰταλία, γιατί ἐκεῖ εἶχαν ἔλθει οἱ διωγμένοι Ἑλ-

ληνεὲς λόγιοι καὶ ἐκεῖ εἶχαν διατηρηθῆ τὰ περισσότερα μνημεῖα ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα. Ἀπὸ κεῖ πέρασε στὴ Γαλλία, στὴ Γερμανία καὶ σὲς ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης.

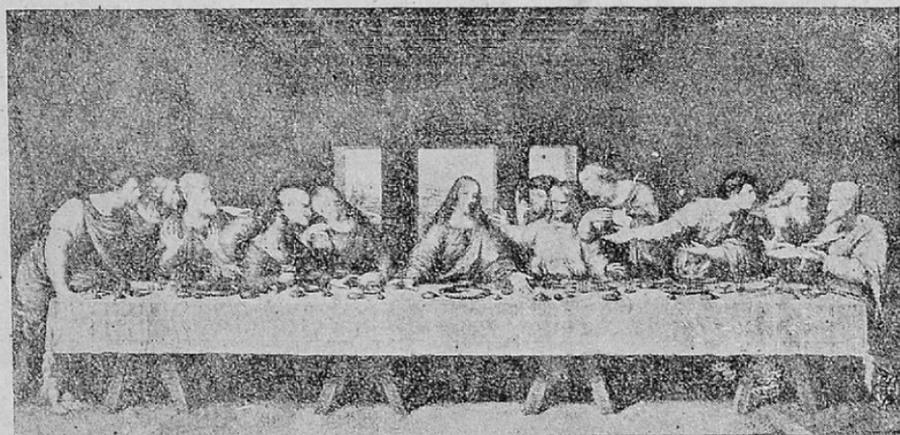
Ἀσκήσεις.—1. Τί εἶναι μὲ λίγα λόγια ἡ Ἀναγέννηση ; — 2. Πῶς ἄρχισε ἡ Ἀναγέννηση ; — 3. Περιορίσθηκαν μόνο νὰ διαβάζουν τὰ βιβλία καὶ νὰ βλέπουν τὰ ἔργα ; — 4. Τί εἶναι μουσεῖο ; — 5. Τί βοήθησε τὴ διάδοση τῶν γραμμάτων ;

71. Ἀκμάζουν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες στὴν Εὐρώπῃ.

Ἀπὸ τότε πρόκοψαν οἱ Εὐρωπαῖοι πολὺ στὰ γράμματα καὶ σὲς τέχνες. Ἔγινωσαν τοὺς ἀρχαίους καλύτερα ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου, γιατί εἶχαν περισσότερη ἡσυχία καὶ ἀνεση καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ καλὰ ποὺ βοηθοῦν γιὰ ν' ἀναπτυχθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ μελέτησαν μὲ ἀγάπη τὰ ἀρχαῖα βιβλία καὶ ὄφελθησαν πολὺ ἀπ' αὐτά. Ἐνας περίφημος Ὀλλανδὸς λόγιος, ὁ Ἔρασμος, γύρισε ὅλη τὴν Εὐρώπη γυρεύοντας χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων, τύπωσε καὶ ἐξήγησε πολλὰ ἀρχαῖα συγγράμματα.

Ἡ Ἰταλία εἶχε στὴν ἀρχὴ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς καὶ ποιητές. Ἐνας ἀπὸ τοὺς παλαιότερους καὶ πολὺ δοξασμένος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ Δάντης. Αὐτὸς ἔκαμε ἓνα μεγάλο ποίημα πού τὸ λέγε «Θεία Κωμωδία». Σ' αὐτὸ διηγεῖται πὼς πῆγε στὴν Κόλαση καὶ

Διονάρδο δὰ Βίντσι : « Ὁ Μυστικὸς Δείπνος ».

εἶδε τὰ βάσανα τῶν ἀμαρτωλῶν κ' ὕστερα ἀνέβηκε καὶ στὸν Παράδεισο. Ἐπίσης ἄλλος ἓνας σπουδαῖος σοφὸς καὶ ποιητὴς ἦταν ὁ Πετράρχης. Ἀργότερα ἔζησε ἓνας πολὺ συμπαθητικὸς ποιητὴς, ὁ Τάσος, πού ἔγραψε ἓνα σπουδαῖο ποίημα, τὴν «Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ». Σ' αὐτὸ διηγεῖται πὼς οἱ Σταυροφόροι πῆγαν στὴν Παλαιστίνη καὶ ἔλευθέρωσαν τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Στὰ ἴδια χρόνια ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνες. Αὐτοὶ μιμήθηκαν τὴν ἀρχαία τέχνη καὶ ἔκαμαν κτίρια μὲ κολόνες, ὅπως ἦταν οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπίσης, γιὰ νὰ κάμουν τὰ ἀγάλματα καὶ τὶς εἰκόνες τους, πῆραν παράδειγμα τοὺς ἀρχαίους. Στὴ Ρώμη ὁ Πάπας ἔκτισε μιὰ θαυμάσια ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου, πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς τέχνης. Στὴν Ἰταλία ἔζησαν τὸν

16ον αἰῶνα ὁ Λεονάρδος δὲ Βίντσι, ποὺ ζωγράφισε τὸν «Μυστικὸ Δεῖπνο», ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ποὺ ἔκαμε δυὸ περίφημα ἀγάλματα, τὸν «Μωϋσῆ» καὶ τὴν «Πιετὰ», δηλαδὴ τὴν Παναγία ποὺ κρατεῖ στὴν ἀγκαλιά της τὸ Χριστὸ πεθαμένο, καὶ ὁ περίφημος ζωγράφος Ραφαήλ, ποὺ ἔκαμε θαυμάσιες εἰκόνες τῆς Παναγίας μὲ τὸ Χριστὸ παιδάκι

Λεονάρδο δὲ Βίντσι: «Ἡ Τρικοκόντα».

καὶ μὲ χαριτωμένα ἀγγελάκια. Αὐτὲς τὶς εἰκόνες τὶς λένε «Μαντόνες».

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης εἶχαν μεγάλους σοφοὺς, ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες.

Ἔτσι λοιπὸν σιὰ χρόνια ποὺ ἡ δική μας πατρίδα δυστύχησε, οἱ Εὐρωπαῖοι ἄρχισαν νὰ προκόβουν πολὺ καὶ σιγὰ-σιγὰ δημιούργησαν

Ραφαήλ : «Μαντόνα Σιξτίνα»

Μία από τις θαυμάσιες εικόνες του, που βρίσκεται
στην Πινακοθήκη της Δρέσδης

τὸ σημερινὸ μεγάλο πολιτισμὸ, ποῦ τοὺς κάνει νὰ ἐξουσιάζουν τὸν κόσμον.

Ἀσκήσεις.—1. Τί λέγονται ἑλληριστές;—2. Γιατί οἱ Εὐρωπαῖοι ἔνωσαν καλύτερα τοὺς ἀρχαίους;—3. Τί ἦταν ὁ Ἔρασμος;—4. Νὰ μᾶς πῆτε στὴ σειρά τοὺς Ἰταλοὺς ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες. Τὰ ἔργα τους.—5. Τί εἶναι καὶ ποῦ βρίσκεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου;

Ὁ Ραφαήλ

Ὁ περίφημος ζωγράφος πὸν ἔζησε μόνο 37 χρόνια
καὶ ζωγράφισε ἀναρίθμητες θαυμαστὲς εἰκόνες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

Πρὸ Χριστοῦ

- 146 Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος στοὺς Ρωμαίους
31 Ἡ Ρώμη Αὐτοκρατορία

Μετὰ Χριστὸν

- 50 Ὁ Παῦλος στήν Ἀθήνα
325 Ἡ Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος
330 Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος κτίζει τὴν Πόλη
395 Χωρίζει τὸ Ἀνατολικὸ ἀπὸ τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος
476 Καταλύεται τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος
527—565 Ἰουστινιανὸς
532 Στάση τοῦ Νίκα
537 Ἐγκαίνια Ἀγίας Σοφίας
610—641 Ἡράκλειος
626 Οἱ Ἀβάροι πολιορκοῦν τὴν Κων)πολη
629 Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ
634 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴ Συρία
679 Ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων στὴ σημερινὴ Βουλγαρία
717 Πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβες. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος Αὐτοκράτωρ
726 Ἀρχίζει ἡ Εἰκονομαχία
732 Οἱ Γάλλοι νικοῦν τοὺς Ἀραβες στὸ Πουατιέ
800 Ὁ Μέγας Κάρολος αὐτοκράτωρ τῶν Φράγκων
809 Ἐπιδρομὴ τοῦ Κρούμου
826 Κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἀραβες
842 Ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων—Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας
857 Ὁ Φώτιος Πατριάρχης
867 Ἀρχίζει ἡ Μακεδονικὴ Δυναστεία
961 Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ξαναπαίρνει τὴν Κρήτη
977 Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ
989 Οἱ Ρῶσοι γίνονται χριστιανοὶ
996 Ἡττα τῶν Βουλγάρων στὸ Σπερχειὸ
1014 Ἡ μάχη στὸ Κλειδί — Ὁ Βασίλειος Β' ὑποτάσσει τὴ Βουλγαρία
1054 Σχίσμα Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας

- 1071 Οἱ Σελτζοῦχοι Τοῦρκοι νικοῦν στή λίμνη τοῦ Βάν τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανὸ Διγενῆ καὶ μπαίνουν στή Μ. Ἀσία
- 1096 Α' Σταυροφορία
- 1204 Τετάρτη Σταυροφορία — ἄλωση τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους
- 1261 Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη
- 1326 Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Προῦσα
- 1353 Οἱ Τοῦρκοι περνοῦν στὴν Εὐρώπη
- 1365 Ἡ Ἀδριανούπολη πρωτεύουσα τῶν Τούρκων
- 1402 Ταμερλάνος—Μάχη Ἀγκύρας
- 1439 Σύνοδος Φλωρεντίας
- 1453 Οἱ Τοῦρκοι παίρνουν τὴν Κων)πολη
- 1486 Ἀνακάλυψη τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος
- 1492 Ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς
- 1497 Οἱ Πορτογάλοι φθάνουν στὶς Ἰνδίες.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΕΣ

	Σελ.
1. Ένας Ρωμαῖος	5
2. Ὁ Αὐγουστος μιλεῖ στό λαό τῆς Ρώμης	7
3. Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία	8
4. Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Φαρισαῖος	10
5. Οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος	12
6. Ὁ Νέρων καίει τὴ Ρώμη	14
7. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	17
8. Ἡ τοποθεσία καὶ τὰ ὄχυρά της τῆς Πόλης	18
9. Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία	25
10. Ἡ Ἁγία Σοφία	31
11. Ένας ἄγγελος ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία	32
12. Ὁ Ἡράκλειος κυνηγᾷ τοὺς Πέρσες	35
13. Μωαμεθανοὶ κάμνουν τὴν προσευχὴ τους	37
14. Ένα μωαμεθανικὸ τζαμί	38
15. Εἶσοδος στὸ μωαμεθανικὸ τζαμί	40
16. Ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου στὴν Πόλη	54
17. Ὁ Δαβὶδ βοσκὸς	55
18. Ὁ Δικέφαλος Ἄετὸς	57
19. Ὁ Πάπας εὐλογεῖ τοὺς Σταυροφόρους	62
20. Κατακτήσεις τῶν Τούρκων	77
21. Ὁ Ταμερλάνος	79
22. Ἄγγελοι τραγουδοῦν	99
23. Ἄγγελοι παίζουν ὄργανα	99
24. Προτομὴ μιᾶς ἁγίας	100
25. Λεονάρδο δὰ Βίντσι : «Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος»	101
26. » » » : «Ἡ Τξιόκοντα»	102
27. Ραφαήλ : «Ἡ Μαντόνα Σιξτίνα»	103
28. Ὁ Ραφαήλ	105
29. Μιχαήλ Ἄγγελος : «Ὁ Μωϋσῆς»	106
30. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου στὴ Ρώμη	106

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ	
1. Οἱ Ἕλληνες	4
2. Οἱ Ῥωμαῖοι	5
3. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία	6
4. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴ Ῥώμη	8
5. Ὁ Χριστιανισμὸς	9
6. Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸν Χριστιανισμὸν	11
7. Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Μάρτυρες	13
8. Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μ. Κωνσταντῖνος	15
9. Ὁ Κωνσταντῖνος κτίζει τὴν Πόλιν	16
10. Θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ Σύνοδοι	19
11. Τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Μ. Θεοδόσιος	19
12. Ὁ Ἰουλιανὸς	21
13. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	21
14. Ἡ Μεγάλῃ Μετανάστευση τῶν λαῶν	23
15. Ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία	24
16. Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς	25
ΣΤΕΡΕΩΝΕΤΑΙ Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	
17. Ἰουστινιανὸς	27
18. Ἡ στάσις τοῦ Νίκα	28
19. Πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	29
20. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ Ἁγία Σοφία	30
21. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι	32
22. Οἱ Ἀβανοὶ πολιορκοῦν τὴν Πόλιν	34
23. Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ	34
24. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ θρησκεία του	36
25. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων	38
26. Ὁ Ἀραβικὸς κίνδυνος	39
27. Ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρὸς σώζει τὴν αὐτοκρατορία	40
28. Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων	41